

”OPI VAARAT VÄISTÄMÄÄN, TAPATURMAT VÄLTTÄMÄÄN”

Tampellan Heinolan tehtaiden työturvallisuus 1960-luvulla

Mia Miettinen

Pro gradu

Suomen historia

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

Suomen historia

Toukokuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Miettinen, Mia Margit	
Työn nimi – Title ”Opi vaarat väistämään, tapaturmat välttämään” Tampellan Heinolan tehtaiden työturvallisuus 1960-luvulla.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 86
Tiivistelmä – Abstract <p>Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää miten Tampellan Heinolan tehtailla huolehdittiin työturvallisuudesta 1960-luvulla, aikana, jolloin työtapaturmien määrä kasvoi Suomessa voimakkaasti. Itse asiassa kuusikymmentäluvulla sattui työtapaturmia enemmän kuin koskaan aiemmin. Vuosien 1961–1968 aikana työtapaturmissa loukkaantui vuosittain keskimäärin 172 000 ihmistä. Eniten tapaturmia sattui tehdasteollisuudessa. Heinolan tehtaiden, toisin sanoen Heinolan flutingtehtaan työturvallisuuden lisäksi tutkielmassa kartoitetaan niitä tapoja, joilla työnantaja pyrki vaikuttamaan työntekijöiden työturvallisuusasenteisiin ja -käytäntöihin ja sitä, miten työantajat tavat toimivat. Tutkimusmenetelmänä on käytetty lähilukua.</p> <p>Vaikka suomalaista työelämää on tutkittu laajasti ja useista eri näkökulmista, 1960-luvun työväensuojelua käsitteleviä tutkimuksia on vähän. Tutkijoita on kiinnostanut selvästi enemmän 1970-luku, jolloin muun muassa kirjoitettiin kymmeniä työturvallisuuteen liittyviä mietintöjä ja säädettiin lähes sata lakia. Heinolan flutingtehdaskaan ei ole kiinnostanut historioitsijoita.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella Tampellan Heinolan flutingtehtaalla työnantaja huolehti työntekijöiden turvallisuudesta tekemällä yhteistyötä työntekijöiden, vakuutusyhtiön ja ammattientarkastajien kanssa ja tarjoamalla työntekijöille koulutusta ja suojeluvälineitä. Vaaratilanteiden varalta tehtaalla oli oma tehdaspalokunta ja vartijoita.</p> <p>Työnantaja pyrki muokkaamaan työntekijöiden ajatuksia työturvallisuusmyönteisimmiksi ohjeiden, tiedottamisen ja työntekijöille suunnatun siisteyskasvatuksen avulla. Työnantajan tekemä työ tuotti tulosta, sillä tapaturmien ja palosuojelua koskevien laiminlyöntien määrät vähenivät 1960-luvulla. Etenkin työtapaturmien määrässä tapahtui radikaali muutos. Vuonna 1961 flutingtehtaalla tapahtui lähes 220 työtapaturmaa, mutta vuosikymmenen lopussa enää viisikymmentä. Muutos on merkittävä siinäkin mielessä, että valtakunnallisesti työtapaturmien määrä jatkoi kasvuaan. Yksi muutokseen vaikuttaneista tekijöistä oli työnantajan työntekijöille antama siisteyskasvatus, joka pölyttömyyden lisäksi ymmärrettiin myös kurina ja järjestyksenä. Tässä mielessä flutingtehtaalla tehty siisteyskasvatus oli jatkumoa 1900-luvun alun ammattientarkastajien tehdassalien siisteyttä koskeville puheille ja työntekijöiden tilan ja ajan rajoittamiselle. Yhdessä asiassa Tampellan Heinolan tehtaiden johto epäonnistui: se ei pystynyt huolehtimaan työntekijöidensä kuulosta. Vuonna 1966 tehdyn kuulotutkimuksen mukaan yli 30 työntekijällä oli joko merkittävä kuulovika tai alkavia muutoksia käytännön kuuloalueella.</p>	
Asiasanat – Keywords työturvallisuus, työväensuojelu, työtapaturma, Tampellan Heinolan tehtaat, flutingtehdas, Heinola	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	7
1.1. Tutkimusongelma	10
1.2. Aiempi tutkimus	13
1.3. Tutkimusaineisto	16
1.4. Tutkimusmenetelmät	20
2. FLUTINGTEHTAAN TYÖTURVALLISUUS	22
2.1. Turvallisuutta kokousten avulla	26
2.2. Koulutuksella myönteistä henkeä	31
2.3. Vartijat portilla vuorokauden ympäri	35
2.3. Tehdaspalokunta tuotannon turvana	36
2.5. Tarkoituksenmukaiset suojeluvälineet	42
2.6. Vakuutusyhtiö ja ammattientarkastajat tehtaalla	45
3. TAVOITTEENA TURVALLISEMPI TEHDAS	48
3.1. Työntekijöille ohjeita tehtaan tavoista	51
3.2. Tietoa ilmoitustauluilta ja lehdestä	57
3.3. Tehtaalle siisteys ja järjestys	61
4. ONNISTUMISIA JA EPÄONNISTUMISIA	66
4.1. Työtapaturmien määrä vähenee	66
4.2. Huomautuksia palosuojelun laiminlyönneistä	71
4.3. Työntekijöillä merkittäviä kuulo-ongelmia	73
4.4. Siisteyskasvatuksessa ongelmia	75
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	78
LÄHTEET	82

Pro gradu -työn pääotsikon sanat ”*Opi vaarat väistämään, tapaturmat välttämään*” ovat lainaus Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeista vuodelta 1963. Kokonaisuudessaan ohjeiden ensimmäiselle sivulle painettu runo kuuluu seuraavasti: ”*Vaara vaani kaikkialla / työssä sekä kotosalla. Opi vaarat väistämään / tapaturmat välttämään*”.

1. JOHDANTO

Te sitten haluatte kaupunkiin fabriikin? Oy Tampella Ab:n¹ pääjohtaja, vuorineuvos Åke Kihlman esitti kysymyksen Heinolan kaupunginjohtajalle Toivo Mikonsaarelle 1950-luvun lopulla. Fabriikin Heinolan kaupunki halusi ja lopulta sen myös sai: Heinolan Rautsaloon valmistui vuonna 1960, kahden vuoden urakan päätteeksi yli 400 000 kuutiometriä teollisuustilaa. Tehdasta rakensi enimmillään 1 500 miestä ja sen tieltä kaivettiin 150 000 kuutiometriä maata, louhittiin 60 000 kuutiota kalliota ja sitä varten muurattiin 2,7 miljoonaa tiiltä.²

Heinolan Rautsalo ei ollut 1960-luvulla ainoa paikkakunta, jonne rakennettiin tehdas. Heikki Waris kutsuikin vuosikymmentä teollistumisen paisumisvaiheeksi³. Teollistumisen lisäksi suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui myös muita suuria murroksia. Kaupunkiväestön määrä kasvoi voimakkaasti samaan aikaan, kun Pohjois- ja Itä-Suomi tyhjenivät. Suuri osa asukkaista muutti joko Ruotsiin tai Etelä-Suomen suuriin kaupunkeihin. Jorma Kalelan mukaan ”*tuskin koskaan on yhtä suuri joukko ihmisiä joutunut rauhan oloissa jättämään kotiseutunsa*”. Myös asuntojen kysyntä kaupungeissa kasvoi.⁴

Samaan aikaan koko elinkeinotoiminta muuttui niin rakenteeltaan kuin tuotantotekniikaltaan. Muutoksen seurauksena maatalouteen nojanneesta yhteiskunnasta tuli lyhyessä ajassa teollisuus- ja palveluyhteiskunta. Esimerkiksi 1940-luvulla maatalous työllisti 56 prosenttia työllisestä työvoimasta, mutta 1960-luvulla ainoastaan 35 prosenttia. Samaan aikaan teollisuuden ja palvelualojen työntekijämäärä nousi 35 prosentista 64 prosenttiin.⁵

Teollisuuden läpimurto merkitsi muutosta myös työoloille: ne teknistyivät ja koneellistuivat ja työtahti nopeutui. Samalla työturvallisuustoiminta joutui uusien haasteiden eteen, kun perinteisten työsuojeluongelmien määrä kasvoi ja rinnalle ilmaantui uusia ongelmia. Vanhoja ongelmia olivat muun muassa liiallinen melu ja turvattomat koneet, uusia esimerkiksi kemikaalien käytön lisääntyminen ja työtahdin kiristyminen.⁶

¹ Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus Osakeyhtiö lyhensi nimensä vuonna 1960. Uudeksi nimeksi tuli Oy Tampella Ab. Tässä tutkimuksessa yhtiöstä käytetään selvyuden vuoksi koko ajan nimeä Oy Tampella Ab tai Tampella.

² Herranen 1998, 131–132. Seppälä 1981, 47. Viuhko 2011, 12–13.

³ Waris 1980, 41.

⁴ Mylly 2008, 167–169. Kalela 2008, 205, 213–216. Waris 1980, 41–42.

⁵ Mylly 2008, 167–169. Kalela 2008, 205, 213–216.

⁶ Kämäräinen 1999, 46–49 ja 52.

Teollisuuden läpimurto heijastui myös työtaturmien määrään: niiden määrä kasvoi sotien jälkeen ja 1960-luvulla työtaturmia sattui enemmän kuin koskaan aiemmin⁷. Esimerkiksi Varokeino -lehden⁸ mukaan työtaturmien määrä lisääntyi vuodesta 1956 vuoteen 1965 mennessä 100 000:sta 170 000:een⁹. Tapaturmavakuutuksen mukaan vuosina 1960–1968 työtaturmissa loukkaantui keskimäärin 172 485 henkilöä ja kuoli keskimäärin 386 työntekijää. Kuolemantapausten määrä sen sijaan laski parillakymmenellä: vuonna 1960 työtaturmissa kuoli 356 ihmistä ja kahdeksan vuotta myöhemmin kuolleiden määrä oli laskenut 327:een. Laskussa on huomioitava se, että vuosikymmen puolivälissä työtaturmissa kuoli enimmillään yli 420 ihmistä.¹⁰

Taulukko 1: Työtaturmat 1960-luvulla.

Vuosi	Kaikki työtaturmat	Kuolemantapaukset
1960	157 263	356
1961	170 233	415
1962	169 926	394
1963	170 431	425
1964	175 954	401
1965	175 608	418
1966	181 984	406
1967	178 981	335
1968	171 985	327

(Lähde: Tapaturmavakuutus 1/1987)

Vakuutuslaitoksille ilmoitettujen tietojen perusteella työtaturmien määrä kasvoi koko 1970-luvun ajan. Työtaturmien huippu nähtiin vuonna 1974, jolloin peräti 268 004 työntekijää loukkaantui työtehtävissä. Eniten työtaturmia sattui tehdasteollisuudessa: joka viides suurimpien teollisuuslaitosten työntekijä joutui jonkinlaisen työtaturman uhriksi vuonna 1969. Saman vuoden kaikista työtaturmista peräti 45 prosenttia tapahtui tehtaissa. Tehdastyötä tekevien tapaturmariski oli kaksikymmenkertainen teollisuuden toimihenkilöiden verrattuna

⁷ Eklund & Suikkanen 1982, 16.

⁸ Varokeino -lehteä julkaisi Tapaturmantorjuntayhdistys ry.

⁹ Varokeino 4/1966, 7. Myös Kämäräinen 1999, 54.

¹⁰ Tapaturmavakuutus 1/1987, 35. Myös Kämäräinen 1999, 54.

ja teollisuudessa sattui vuosikymmenen lopussa jo suurin osa työtapaturmista, lähes puolet.¹¹

Viralliseen tilastoon rekisteröityjen työtapaturmien määrä nousi jatkuvasti 1970-luvun puoliväliä lukuun ottamatta¹². Vasta vuonna 1985 työtapaturmien määrä kääntyi pysyvästi laskuun¹³. 2000-luvulla työssään on loukkaantunut vuosittain noin 130 000 ihmistä¹⁴. Työssä sattuneiden kuolemantapausten määrä kääntyi laskuun työtapaturmia aikaisemmin. Vuodesta 1977 alkaen työtehtävissä on kuollut vuosittain alle 210 ihmistä, mutta vuonna 2009 työssä kuoli enää alle 50 ihmistä¹⁵.

Työtapaturmatilastoihin kannattaa suhtautua varauksella tilastoinnissa ja hallinnoinnissa tapahtuneiden muutosten vuoksi. Tilastojen kannalta on otettava huomioon muun muassa se, että vuodesta 1955 lähtien tilastoihin merkittiin vain sellaiset tapaukset, joista oli suoritettu muutakin korvausta kuin sairaanhoitoa, vuodesta 1964 alkaen työtapaturmista erotettiin omiksi luvuikseen työmatkalla sattuneet tapaturmat ja vuodesta 1968 tapaturmalukuihin sisällytettiin myös ammattitaudit. Hallinnollisesti tilastoja tutkittaessa on otettava huomioon esimerkiksi se, että tapaturmatilaston luvuissa ei ole mukana yrittäjien ja lyhytaikaista työtä tehneiden tapaturmien määrät. Toisin sanoen tapaturmien lukumäärissä on huomioitu vain tapaturmavakuutuksen piirissä oleville palkansaajille tapahtuneet onnettomuudet. Itse tilastointiin ja niiden hallinnointiin liittyvät muutokset eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että tilastot olisivat täysin hyödyttömiä. Pitkällä aikavälillä tapaturmien kokonaismäärät ovat vertailukelpoisia, vaikka yksittäisten vuosien luvut kuvaavat todellisuutta vain tietyin edellytyksin. Vasta vuodesta 1976 lähtien Työsuojeluhallitus on laatinut viralliset tapaturmatilastot yhtenäisin perustein.¹⁶

¹¹ Kämäräinen 1999, 58. Eklund & Suikkanen 1982, 14–17.

¹² Eklund & Suikkanen 1982, 73.

¹³ Kämäräinen 1999, 58.

¹⁴ Tapaturmavakuutuslaitosten liitto, työtapaturmatilasto: http://www.tvl.fi/www/page/tvl_www_9539 Katsottu 25.3.2012.

¹⁵ Kämäräinen 1999, 58. Tilastokeskus, työtapaturmatilasto: <http://www.stat.fi/til/ttap/index.html> Katsottu 25.3.2012.

¹⁶ Eklund & Suikkanen 1982, 71–78 ja 219–220.

1.1. Tutkimusongelma

Työtaturmien määrän ja työtahdin kasvu ja kemikaalien käytön lisääntyminen huolettivat työmarkkinajärjestöä ja poliitikkoja 1960- ja 1970-luvun vaihteessa. Työoloja kohtaan virinnyt mielenkiinto näkyi myös Suomessa työväensuojelua koskevien mietintöjen, tutkimusten ja lakien määrässä: pelkästään 1970-luvulla ilmestyi 40 työsuojeluun liittyvää komiteamietintöä, säädettiin 97 uutta lakia ja annettiin 76 työsuojeluun liittyvää asetusta. Lisäksi työmarkkinajärjestöt hyväksyivät 30 keskusliittotasoisista työsuojelusopimusta.¹⁷

Mutta se tapahtui vasta 1970-luvulla: mitä tehtaissa ajateltiin edellisen vuosikymmenen aikana, kun työtaturmien määrä kasvoi kasvamistaan? Seurasivatko tehtaiden johtajat kehitystä toimettomina vai pyrkivätkö he aktiivisesti vähentämään riskejä? Tunnistivatko he ongelmat? Entä työntekijät: miten he reagoivat kasvaneeseen työtaturmarisktiin? Olivatko he kiinnostuneita tehtaan ja/tai omasta turvallisuudesta ja oliko heillä omia ajatuksia siitä, miten työtaturmien määrää olisi voitu vähentää?

Näiden kysymysten innoittamana päädyin tutkimaan yhden tehtaan työturvallisuutta 1960-luvulla. Heinolassa asuvana valitsin tutkimuskohteekseni yhden paikkakunnan tehtaista: Tampellan Heinolan tehtaas, jota paikalliset kutsuvat Heinolan flutingtehtaaksi tai Heinolan tehtaaksi. Tampellan arkistossa tehtaasta käytetään systemaattisesti monikollista muotoa Tampellan Heinolan tehtaas. Nimitys piti sisällään massatehtaan, kartonkitehtaan, voimaosaston, kunnossapito-osaston ja laboratorion. Heinolalaisten näkökulmasta Rautsalossa oli ja on edelleen vain yksi tehdas, ei tehtaita¹⁸.

¹⁷ Eklund & Suikkanen 1982, 13 ja 18–19. Eklund & Suikkanen 1980, 1.

¹⁸ Tässä tutkimuksessa käytän tehtaista/tehtaasta nimiä Tampellan Heinolan tehtaas, Heinolan flutingtehdas, flutingtehdas ja Heinolan tehdas. Flutingtehdas on edelleen toiminnassa, mutta se ei ole enää Tampellan omistuksessa. Nykyisin työntekijät saavat palkkansa Stora Ensolta.

Tutkimuksessani vastaan seuraaviin kysymyksiin: Miten flutingia eli aaltopahvin välikerrosmateriaalia valmistavalla tehtaalla huolehdittiin työturvallisuudesta 1960-luvulla? Vai oliko työnantaja lainkaan kiinnostunut tehtaan työturvallisuudesta? Toisin sanoen selvitän miten työnantaja ymmärsi työsuojelun Tampellan Heinolan tehtailla. Tämä on yksi tutkimuksen mielenkiintoisista kysymyksistä, sillä Kari Eklundin ja Asko Suikkasen mukaan 1960-luvulla työsuojelun sisällön – sen mitä tehtiin ja miten tehtiin – työpaikoilla saivat ratkaista työnantajat¹⁹. Lisäksi selvitän millä tavoin työnantaja pyrki vaikuttamaan työntekijöiden työturvallisuutta kohtaan tuntemiin asenteisiin? Miten se onnistui pyrkimyksissään? Miten hyvin työntekijät noudattivat työnantajan ohjeita, neuvoja ja määräyksiä?

Tutkimus jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäiseksi tarkastelen sitä, miten Heinolan flutingtehtaan työturvallisuudesta huolehdittiin konkreettisesti 1960-luvulla. Vertaan tutkimusaineistosta löytyneitä toimenpiteitä työturvallisuuslakiin²⁰ ja ammattientarkastusta koskeneeseen asetukseen²¹. Samalla tulen vastanneeksi siihen miten työnantaja ymmärsi työsuojelun: mitä tehtaalla tehtiin konkreettisesti työtapaturmien vähentämiseksi ja miten se tehtiin? Toiseksi etsin lähiluvun ja lähdeaineiston analysoinnin avulla tutkimusaineistosta tapoja, joilla työnantaja pyrki parantamaan tehtaan työturvallisuutta ja muuttamaan työntekijöiden asenteita ja toimintatapoja työturvallisuusmyönteisemmiksi. Lopuksi arvioin työnantajan tapojen toimivuutta: vähenikö työtapaturmien tai tulipalojen määrä tehtaalla ja ymmärsivätkö työntekijät työturvallisuuden tärkeyden? Tarkoituksena on rakentaa mahdollisimman ehjä ja tarkka kokonaiskuva siitä, miten tehtaan työturvallisuudesta huolehdittiin.

¹⁹ Eklund & Suikkanen 1982, 20.

²⁰ Vuoden 1958 työturvallisuuslaki oli uudistettu versio vuoden 1930 työturvallisuuslaista. Työturvallisuuslain edeltäjiä olivat vuoden 1889 asetus teollisuusammeteissa olevain työntekijäin suojelemisesta ja vuoden 1914 asetus ammattivaaralta suojelemisesta. Lisää aiheesta Kettunen 1999, 253 ja Hoskola 1989, 49–50. Alkuperäinen työturvallisuuslaki: Vehvilä & Laatonen 1971, 147–159 ja Finlex -tietokanta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1958/19580299> Jatkossa kun työturvallisuuslaki -sana esiintyy lähdeviitteissä, sillä tarkoitetaan koko lakia. Yksittäisiin pykäliin viitataan työturvallisuus -sanalla ja pykälään viittaavalla numerolla.

²¹ Ammattientarkastusta koskeva asetus on jatkoa Keisarillisen Majesteetin Armolliselle ammattientarkastusta koskevalle johtosäännölle, joka tuli voimaan vuoden 1890 alussa. Johtosäännössä määriteltiin ammattientarkastajien tehtävät, toimialueet ja kelpoisuusvaatimukset. Lisää aiheesta Forselius 2003, 21. Alkuperäinen ammattientarkastusta koskeva asetus Suomen asetuskokoelman lisäksi myös Finlex -tietokannasta <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1949/19490044> Jatkossa viitataan koko ammattientarkastusta koskevaan asetukseen sanoilla ammattientarkastusta koskeva asetus. Asetuksen tiettyihin artikloihin viitataan lisäämällä sanojen loppuun pykälänumerot.

Edellä olen käyttänyt useaan kertaan käsitettä työturvallisuus. Markku Kämäräisen mukaan työturvallisuus on ”*työsuojelun keinoin ja toimenpitein toteutettu työympäristön tavoitetilä, jolloin töissä ja työympäristössä ei ole työntekijöiden terveyttä ja turvallisuutta uhkaavia vaara- tai haittatekijöitä*”²². Sitä, mitä työsuojelu ja sen keinot ovat, on jo huomattavasti vaikeampi selittää, sillä käsite on ymmärretty eri tavoin historian eri vaiheissa.

Työsuojelu mielletään yleissanaksi, joka koostuu neljästä osasta: työpaikkaterveydenhuollosta, työturvallisuustoiminnasta, työpaikkasuojelusta ja työsuohdevalvonnasta²³. 1960-luvulla ei kuitenkaan vielä puhuttu työsuojelusta, vaan työväensuojelusta. Käsitettä käytettiin ensimmäisiä kertoja 1800-luvulla, ja sillä tarkoitettiin lähinnä palkkatyöntekijöiden fyysisen turvallisuuden suojelua ja etenkin lasten ja naisten suojelua teollisuustyön vaaroilta. Myöhemmin työväensuojelu ymmärrettiin kokonaisvaltaisemmin: työntekijän terveyden ja turvallisuuden lisäksi suojeltiin myös työntekijän toimeentuloa ja henkistä kehitystä.²⁴

Työväensuojelu ymmärrettiin kahdella tavalla: 1930-luvulle saakka työväensuojelulla viitattiin palkkatyöllä elämisen valtiolliseen sääntelyyn ja myöhemmin pelkästään työhön ja työoloihin. Työpaikoilla työväensuojelu näkyi 1800-luvulla työaika koskevin rajoituksin ja pyrkimyksenä vaikuttaa työolosuhteisiin. 1900-luvulla työväensuojelun lähtökohta muuttui, kun työnantajat huomasivat työpaikan oman toiminnan merkityksen tapaturmientorjunnassa. Sen seurauksena tapaturmantorjunta organisoitui ja siitä tuli osa liikkeenjohdon toimintaa. Samalla työväensuojelun rinnalla alettiin puhua myös

²² Kämäräinen 2006, 11.

²³ Tässä yhteydessä työturvallisuustoiminnalla tarkoitetaan työtapaturmien torjuntaa, työpaikkaterveydenhuollolla ammattitautien ja muiden työperäisten sairauksien torjuntaa, työsuohdevalvonnalla muun muassa loma- ja työaikakäsymyksiä ja työpaikkasuojelulla palantorjuntaa ja väestönsuojelua. Kämäräinen 1999, 25–26.

²⁴ Työsuojelu -sanana käyttö yleistyi vasta 1970-luvulla, vaikka sanaa käytettiin jo ensimmäisiä kertoja 1960-luvulla. Lisää aiheesta Kämäräinen 2006, 25, Kettunen 1999, 255 ja Eklund & Suikkanen 1982, 10.

työturvallisuudesta ja työturvallisuustoiminnasta. Työturvallisuus ymmärrettiin työn turvallisuutena ja terveytenä ja työturvallisuustoiminta niinä toimenpiteinä, joiden avulla työn turvallisuutta pidetään yllä tai lisätään. Käsitteet olivat käytössä 1970-luvun alkuun saakka.²⁵

Tässä tutkimuksessani käytän käsitettä työväensuojelu kattokäsitteenä, jolla tarkoitan yleisesti työnantajan harjoittamaa työntekijöiden suojelua vaaroilta ja epäkohdilta. Työturvallisuustoiminnan ymmärrän konkreettiseksi toimenpiteiksi ja tavoiksi, joiden avulla työnantaja pyrkii varmistamaan työtilan työturvallisuuden eli sen, että työympäristössä ja työssä ei ole työntekijöiden terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia tekijöitä. Flutingtehtaan työntekijät jaan kahteen ryhmään: työntekijöihin ja toimihenkilöihin. Työntekijät työskentelivät tehtaalla ja olivat mukana flutingin valmistuksessa. Työnantajalla viitataan flutingtehtaan johtajaan ja Tampella -konserniin ja työnjohdolla työntekijöiden esimiehiin.

1.2. Aiempi tutkimus

Suomalaista työelämää on tutkittu laajasti ja useista eri näkökulmista etenkin 1970-luvun jälkeen. Yhden tutkimussuunnan muodostavat tutkimukset, joille on ollut ominaista – kuten Kari Eklund ja Asko Suikkanen jo 1980-luvun alussa totesivat – työhön, työelämään tai työympäristöön liittyvien ongelmien ratkaiseminen ja/tai tuottavuuden parantaminen. Toista tutkimussuuntaa edustavat esimerkiksi työväen historiaa ja sen kulttuuria koskevat tutkimukset. Aihepiirin tutkijat ovat olleet kiinnostuneita muun muassa työläisten ja työväen oloista, työväenluokan synnystä ja työväenjärjestöjen vaiheista.²⁶ Oma tutkimukseni kuuluu jälkimmäiseen ryhmään.

Varsinaista historiallista tutkimusta, joka kertoisi nimenomaan ja pelkästään yhden tehtaan työturvallisuustoiminnasta ja -työstä 1960-luvulla, ei ole tehty. Itse asiassa 1960-luvulle sijoittuvaa työoloihin tai työturvallisuuteen liittyvää tutkimusta on tehty verrattain vähän, 1970-luku on ollut selvästi suuremman mielenkiinnon kohde. Aihepiiriä ja ajankohtaa on kuitenkin sivuttu useissa tutkimuksissa. Turun yliopistossa valmistui 1960- ja 1970-luvuilla useita työoloja

²⁵ Kettunen 2009, 15. Kettunen 1999, 255. Kettunen 1994, 13–16. Kämäräinen 1999, 24–26. Eklund & Suikkanen 1982, 10–11.

²⁶ Eklund & Suikkanen 1980, 4 ja 7. Vehviläinen 1987, 7.

käsitteleviä kansantieteen pro gradu/laudatur -tutkimuksia²⁷. Näille on yhteistä se, että niissä käsitellään työntekijöiden työ- ja/tai elämänoloja 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun työyhteisöissä. Tutkimusten keskiöön nousee palkkaus, työprosessina, työolot esimerkiksi valaistuksen ja lämmityksen kannalta ja työntekijöiden asumiseen ja viihtymiseen liittyvät tekijät. Työturvallisuutta töissä käsitellään vain vähän.

Työoloja, työväensuojelua, työsuojelua ja työlainsäädäntöä käsittelevää kirjallisuutta on runsaasti. Esimerkiksi Helena Hoskola tarkastelee kirjassaan *Sata vuotta työsuojelua Suomessa. Työsuojelulainsäädännön synty ja kehitys 1889–1989* työsuojelun kehitystä lainsäädännön ja poliittisen päätöksenteon kannalta. Vuonna 1958 voimaan astuneessa työturvallisuuslaissa määriteltiin aiempaa yksityiskohtaisemmin sekä työnantajan että työntekijän velvollisuudet ja esitettiin vaatimus, jonka mukaan työntekijöiden ja työnantajan on yhteistyössä edistettävä työpaikan työturvallisuutta. Halua tiukempiinkin sanamuotoihin oli: työturvallisuuskomitean ehdotuksen mukaan työnantajan olisi järjestettävä työ siten, ettei se tarpeettomasti rasittaisi työntekijöitä. Ehdotus ei kuitenkaan mennyt lävitse, eikä sitä näin ollen kirjattu lakiin.²⁸

Markku Kämäräisen väitöskirjassa ja Sinikka Forseliuksen pro gradu -tutkimuksessa keskitytään Hoskolan kirjan tavoin työsuojeluun, tosin näkökulma on toinen. Siinä missä Hoskola tarkastelee työsuojelua lainsäädännön näkökulmasta, Kämäräinen ja Forselius pureutuvat aiheeseen työsuojelukoulutuksen ja -valistuksen kannalta. Kämäräisen tutkimuksen nimi on *Itsesuojelusta EY-direktiiveihin. Työsuojelukoulutuksen muotoutuminen Suomessa vuosina 1889–1994 vuonna* ja Forseliuksen sosiaalipolitiikan pro gradun nimi on *Valistuksen voimalla työtapaturmia vastaan. Työväensuojelu- ja huoltonäyttelyteollisuustyöntekijöiden valistajana*.

²⁷ Yksi esimerkki tällaisista tutkimuksista on Hertta Saarikiven *Littoisten Verkatehtaan työntekijäin elämä ja oloja vv. 1880–1920*, jossa Saarikivi tutki verkatehtaan työoloja työn, työolosuhteiden, asunto-olojen, ruokailu, palkan, vapaa-ajan ja tehtaan yhteiskunnallisen ja sosiaalisen toiminnan näkökulmista. Muita saman aihepiirin tutkimuksia ovat Virpi Nurmen (1968) *Suomen lasitehtaan työntekijöiden työstä ja elämänoloista 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella*, Ulla Käpysen (1968) *Turun ompelijoiden työstä ja oloista vuosisadanvaihteen tienoilla* ja Henri Nordbergin (1974) *Verlan ruukkiyhteiskunta 1882–1954. Kansantieteellinen tutkimus puuhioke- ja pahvitehtaan työntekijöiden työ- ja elämänoloista*.

²⁸ Hoskola 1989, 49–50.

Kämäräisen mukaan työsuojelukoulutus toimi Suomessa vuodesta 1945 aina 1960-luvun loppuun saakka asiantuntijakulttuurin välittäjänä. Toisin sanoen aiemmin tapaturmientorjuntaan ja turvallisuustyön tehostamiseen²⁹ keskittynyt työsuojelukoulutus kiinnitti nyt huomiota työoloihin, ammattitaitoihin ja työpsykologiaan. Samalla työnantajat alkoivat ymmärtää työsuojelun merkityksen: tapaturmantorjunnasta tuli olennainen osa tuotannollista toimintaa, eikä se ollut enää vain ylimääräisten kustannusten aiheuttaja. Parannuksia haettiin etenkin koulutuksen avulla.³⁰ Forselius katsoo työssään työsuojelukoulutusta yhden esimerkin, työväensuojelu- ja huoltonäyttelyn kautta. Hänen työnsä avaa etenkin ammattientarkastuksen toimintaa ja ajatusta.

Myös Kari Teräksen *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulmia työelämän suhteisiin 1880–1920* ja Pauli Kettusen *Suojelu, suoritus ja subjekti* sivuavat aiheensa puolesta tutkimustani. Ajallisesti kummankin teoksen keskiössä on 1800-luvun viimeiset ja 1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet. Teräksen tutkimus ulottuu 1920-luvulle saakka, Kettusen 1950-luvulle.

Teräs kuvaa teoksessaan arjen ja ammattiyhdistysliikkeen näkökulmasta työelämän sosiaalisia suhteita ja sitä, miten ihmiset luovina subjekteina pystyivät vaikuttamaan työnantajan tilaa koskeviin rajoituksiin työelämässä. Etenkin työntekijöiden arkea koskevat pohdinnat – miten työntekijät hallitsivat työtilaansa ja -aikaansa – liittyvät omaan tutkimukseeni. Kettunen puolestaan pohtii teoksessaan työsuojelun näkymistä teollistuvan Suomen ajattelu- ja toimintatavoissa. Tutkimukseni kannalta parasta antia ovat muun muassa ammattientarkastajien, työturvallisuustoimikuntien ja tuotantokomitean syntyyn ja toimintaan liittyvät pohdinnat ja tehtaan johdon työsuojelua avaavat luvut.

Inkeri Ahvenisto käsittelee väitöskirjassaan *Tehdas yhdistää ja erottaa. Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle* osin samoja asioita – työntekijöiden kasvattaminen kuriin, työntekijöiden tapa tehdä oma työtila itselle mukavammaksi ja tuotantokomitean ja työturvallisuustoimikuntien rooli Verlassa – kuin Kämäräinen, Kettunen ja Teräs omissa teoksissaan.

²⁹ Ajanjakso sai alkunsa 1920-luvun alussa, kun amerikkalainen Safety First -työsuojeluoppi rantautui Suomeen. Ajanjakson aikana työväensuojelu muuttui hiljalleen turvallisuustyöksi, jossa huomiota ei kiinnitetty enää pelkästään koneisiin ja niiden suojuksiin, vaan myös työnantajan roolia pidettiin merkittävänä. Lisää aiheesta Kämäräinen 1999, 85–105.

³⁰ Kämäräinen 1999, 106.

Lisäksi Kari Eklund ja Asko Suikkanen ovat tehneet useita työsuojelua koskevia tutkimuksia osana Työolosuhteiden ja työsuojelun kehitys 1970-luvulla -projektia. Kuten projektin nimestä käy ilmi kaksikon tutkimukset liittyvät 1970-lukuun. Niissä käsitellään muun muassa työpaikkojen työsuojelutoimintaa, työsuojelun ja työolojen kehitystä, työolojen ja sukupuolen välistä vuorovaikutusta, työsuojelua koskevia käsityksiä ja asenteita ja sitä, miten työsuojelu vaikuttaa tuottavuuteen.

Vaikka Eklundin, Suikkasen, Hoskolan, Kämäräisen, Forseliuksen, Ahveniston, Teräksen ja Kettusen tutkimuksista ei löydy vastausta siihen, miten tehtaissa huolehdittiin 1960-luvulla työturvallisuudesta, on niistä ollut hyötyä tutkimukselleni. Niiden avulla olen pystynyt muodostamaan kuvan 1900-luvun työsuojelunäkemyksistä ja -ongelmista ja työsuojelulainsäädännön kehityksestä, ammattientarkastuksen toiminnasta ja vakuutusyhtiöiden roolista työturvallisuuden edistäjänä. Lisäksi olen pystynyt asettamaan tutkimusongelmani laajempaan kontekstiin, saanut apua käsitteiden määrittelyssä ja tulkintojen tekemisessä.

Vaikka Heinolan flutingtehdas oli osa isoa Tampella -konsernia, tehdas ei toistaiseksi ole kiinnostanut tutkijoita. Tehtaan tuotantoprosessista on tehty yksi väitöskirja³¹, mutta historialliselta kannalta tehdasta ei ole tutkittu kertaakaan.

1.3. Tutkimusaineisto

Tutkimuksen lähdeaineisto koostuu Tampellan Heinolan tehtaiden työnjohdon, ammattientarkastuksen, vakuutusyhtiön ja ammattiosaston tuottamista historiallisista dokumenteista ja Tampella Tänään henkilökunta- ja tiedotuslehden Heinolan tehtaan työturvallisuutta koskevista teksteistä. Suurin osa tutkimusaineistosta on 1960-luvulta. Paperiliiton Heinolan osastoa³² koskeva aineisto on saatu yhdistykseltä, muu tutkimusaineisto on koottu kolmesta arkistosta: Elinkeinoelämän keskusarkistosta, Kansallisarkistosta ja Mikkelin maakunta-arkistosta.

³¹ Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa valmistui vuonna 2007 ympäristötekniikkaan liittyvä tutkimus ”*Monipolttoainekattilan päästöjen tarkkailu ja raportointi*”.

³² Flutingtehtaalle perustettiin ammattiosasto 15.9.1960. Osaston nimeksi tuli Suomen Paperiteollisuuden Työntekijän Liiton osasto n:o 81 ry. Nykyisin osaston nimi on lyhennetty muotoon Paperiliiton Heinolan osasto n:o 81 ry. Tässä tutkimuksessa ammattiosastosta käytetään nimitystä paperiosaston ja ammattiosaston lisäksi nimitystä Heinolan paperiosasto.

Suurin osa dokumenteista on työturvallisuutta käsitteleviä tai sitä sivuavia raportteja, muistioita, ohjeita, pöytäkirjoja ja toimintakertomuksia. Tutkimusaineistossa on mukana flutingtehtaan vakuutusyhtiön ja ammattientarkastuksen kanssa käymää kirjeenvaihtoa ja flutingtehtaan luottamushenkilöiden saamia ja kirjoittamia virallisia ja epävirallisia muistioita.

Kuusi kertaa vuodessa ilmestyneestä henkilökunta- ja tiedotuslehdestä³³ tutkimusaineistoon valikoitui ainoastaan Heinolan tehtaan työturvallisuutta koskevat tekstit vuodesta 1959 vuoteen 1969. Vuosien 1959–1967 ajalta tutkimusaineisto on kerätty Tampella tänään -lehden Heinolasta -otsikon alla julkaistuista teksteistä. Vuonna 1968 toteutettu ulkoasu-uudistus hävitti lehdestä tehdaspaiikkakuntiin perustuneen osastojaon. Tämän vuoksi vuosilta 1968 ja 1969 tutkimusaineistooni valikoitui vain sellaiset tekstit, joissa mainittiin Heinolan tehdas. Aineiston ulkopuolelle rajautuivat muita kuin flutingtehdasta käsitelleet tekstit ja tekstit, joissa käsiteltiin työturvallisuutta yleisellä tasolla. Tällaisia tekstejä löytyi myös Heinolassa -otsikon alta. Lehdessä julkaistiin esimerkiksi suomalaisten teollisuuslaitosten työturvallisuutta ja sen parantamista pohtineita kirjoituksia. Rajaus on perusteltu, sillä työn tarkoituksena on selvittää flutingtehtaan työturvallisuutta, ei Tampellan tai paperiteollisuuden käsityksiä työturvallisuudesta.

Sisällöllisesti tutkimusaineistossa painottuu vahvasti niin sanottujen virallisten tahojen näkemykset. Toisin sanoen äänessä olivat ne, joilla oli asemansa puolesta lupa päättää ja esittää näkemyksiä Heinolan tehtaan työturvallisuudesta ja siihen liittyvistä asioista. Tällaisia tahoja olivat työnantajan ja hänen edustamiensa henkilöiden lisäksi muun muassa vakuutusyhtiö ja ammattientarkastus. Esimerkiksi Heinolan flutingtehtaan arkistossa suurin osa on joko työnantajan tai hänen edustajansa tuottamia tai heille suunnattuja dokumentteja, esimerkiksi pysyväismääräyksiä, suunnitelmia ja kirjeitä. Näitä lähteitä kannattaa tulkita harkiten, sillä virallisilla tahoilla on mahdollisuus tuoda asiansa esiin itselleen myönteisessä valossa.

³³ Tampella tänään -lehteä jaettiin aluksi Heinolan flutingtehtaan työntekijöille nyrkkipostina, toisin sanoen kädestä käteen. Vuoden 1962 alusta lehti jaettiin työntekijöiden kotiosoitteisiin. Tampella tänään -lehteä kutsuttiin henkilökunta- ja perhelehdiksi ja tampellalaisten yhdysiteeksi. Lehdessä kerrottiin tampellalaisten työstä, harrastuksista, merkkipäivistä ja kuolleista. Lehdessä julkaistiin myös muistelmia ja erilaisia katsauksia yhtiön toiminnasta. Lisää aiheesta Tampella tänään 1–2/1962, 40.

Ainoastaan Paperiliiton Heinolan osaston dokumenteissa, joita ovat yleisen kokouksen ja toimikunnan kokousten pöytäkirjat ja toimintakertomukset ja luottamusmiesten ja työnantajien välisten neuvottelujen pöytäkirjat, äänessä on työntekijä tai hänen valitsemansa edustaja. Useimmiten ääneen pääsee pääluottamusmies tai osaston puheenjohtaja. Koska suurin osa lähteistä on virallisia asiakirjoja, niissä tuodaan esille esimerkiksi vain päätös, ei päätöksen taustalla vaikuttaneita asioita tai päätöstä edeltänyttä keskustelua. Voikin sanoa, että työntekijän ääni kuuluu – tosin sangen vaimeasti – ainoastaan pöytäkirjojen ja toimintakertomusten kautta.

Ajallisesti arkistoaineisto painottuu 1960-luvun kolmelle ensimmäiselle vuodelle. Tätä aineiston ajallista vinoumaa paikatakseni olen hyödyntänyt tutkimuksessani ammattiosaston ja henkilöstölehden aineistoja. Näiltä tahoilta tutkimusaineistoa oli saatavissa tasaisesti koko vuosikymmenen ajalta. Lisäksi tutkimusaineistoon kuuluu muutamia työntekijöiden koulutusta käsitteleviä dokumentteja vuodelta 1959 ja yksi Mikkelin työsuojelupiirille osoitettu kirje vuodelta 1981.

Koulutusta käsittelevät dokumentit valikoituivat tutkimusaineistoon siksi, että niissä työnantaja loi suuntaviivoja dokumenttien syntyhetkeä pidemmälle ajanjaksolle. Tehtaan työhönottosuunnitelmassa tehtaan johto loi pohjan sille, millaisia työntekijöitä se tehtaalle halusi ja koulutusohjelman avulla työnantaja puolestaan esitteli tehtaan tuleville työntekijöille sen, mitä heidän tuli osata ja tietää ja mihin heidän tuli pystyä. Tampellan Heinolan tehtaiden kirjeessä Mikkelin työsuojelupiirille puolestaan tehtaan johto listaa toimenpiteitä, joita tehtaalla on tehty 1960-luvun alusta lähtien meluhaittojen vähentämiseksi.

Laajuudestaan huolimatta aineistossa on sisällöllisiä aukkoja. Aineistosta puuttuvat kokonaan työturvallisuustoimikuntien ja tuotantokomitean kokousten pöytäkirjat ja toimintakertomukset, joiden avulla olisi voinut saada selville esimerkiksi sen, miten aktiivisesti työntekijät osallistuivat tehtaan

työturvallisuuden parantamiseen, millaisia konkreettisia toimenpiteitä he toivoivat turvallisuutensa parantamiseksi ja kehittivätkö työntekijät ja työnantaja yhteistyössä työpaikan työturvallisuutta, kuten työturvallisuuslaissa edellytettiin.³⁴

Työturvallisuustoimikuntien ja tuotantokomiteoiden rooli oli sikäli merkittävä, että niiden tehtäviin kuului muun muassa työtaturmien määrien seuraaminen tilastojen avulla. Näitäkään tilastoja ei Heinolan flutingtehtaan arkistossa ole, vaikkakin joitakin lukuja – osin ristiriitaisia – esitellään henkilöstölehdessä³⁵. Flutingtehtaan tuotantokomiteasta on säilynyt vain muutamia perustamista, kokoontumista tai vaalien pitämistä koskevia papereita. Ne eivät kuitenkaan kerro mitään komitean varsinaisesta toiminnasta tai sen tekemistä päätöksistä. Työturvallisuustoimikuntien toiminnasta voi lukea ainoastaan henkilölehdessä.

Lisäksi tapaturmailmoituksista, ammattientarkastusraporteista ja tehtaan kirjeenvaihdosta on tallella vain muutamia esimerkkejä. On kuitenkin todennäköistä, että tehtaan johto on ollut kirjeenvaihdossa useampien viranomaisten kanssa ja tiiviimmin kuin tutkimusaineistosta käy ilmi, sillä yhteistyöstä oli hyötyä tehtaan tuotannolle ja toiminnalle. Vakuutusyhtiöt esimerkiksi antoivat alennuksia vakuutusmaksosta kiitokseksi hyvästä työturvallisuustyöstä. Toisin sanoen vakuutusmaksut olivat pienemmät, mikäli yrityksessä tapahtui vähän onnettomuuksia. Mallin ongelma oli se, että tuotantolaitosten turvallisuustyö keskittyi vakuutusyhtiöiden maksupolitiikan ansiosta vain sellaiseen työturvallisuustoimintaan, jotka aiheuttivat kustannuksia.³⁶

Vaikka tutkimusaineistossa onkin puutteita, aineiston luotettavuus ja kattavuus on yleisesti ottaen hyvä ja sen perusteella voi hyvin rakentaa luotettavan kuvan Tampellan Heinolan tehtaiden työturvallisuudesta 1960-luvulla.

³⁴ Työturvallisuuslaista ja sen sisällöstä tarkemmin luvussa 2 ja työturvallisuustoimikunnista ja tuotantokomiteasta tarkemmin luvussa 2.1.

³⁵ Lisää työtaturmatilastoista luvussa 4.1.

³⁶ Kämäräinen 1999, 120.

1.4. Tutkimusmenetelmät

Tutkijoiden mukaan sosiaalishistoriallinen tutkimus on kiinnostunut yhteiskuntaan ja sen toimintaan liittyvistä asioista³⁷. Oma, Tampellan Heinolan tehtaiden työturvallisuutta ja työsuojelua 1960-luvulla käsittelevä tutkimukseni kuuluu sosiaalishistorian osa-alueeseen, joka tutkii teollistumista, työtä ja työvoimaa. Työ käsittelee etenkin teollisen työn historiaa. Tällöin tutkimuskohteena ovat muun muassa työntekotavat ja työolot.³⁸ Pauli Kettusen mukaan työsuojelun tutkimus on myös sosiaalipolitiikan, taloudellisen rationalisoinnin ja kurin historiaa³⁹.

Pertti Haapalan mukaan sosiaalishistoria on niin monimuotoinen tutkimusalue, ”että ei ole olemassa sellaista sille ominaista tutkimustapaa, jota voitaisiin kutsua *sosiaalishistorian metodiksi*”. Haapalan mukaan historiallinen tutkimus voidaan esittää kysymyssarjana: mitä tapahtui, miten tapahtui, miksi tapahtui ja mistä oli tai on kysymys.⁴⁰ Tämä kysymyssarja on myös tämän työn pohjalla. Toisin sanoen tarkoituksena on kuvata mahdollisimman kokonaisvaltaisesti Tampellan Heinolan tehtaiden työturvallisuutta 1960-luvulla.

Koska työturvallisuus on käsitteenä laaja ja eri tahot ymmärtävät sen usein eri tavoin, myös tehtaan työturvallisuutta on katsottava useiden eri tahojen kannalta. Tämän vuoksi tehtaan työturvallisuudesta ei voi muodostaa kuvaa pelkästään esimerkiksi ammattientarkastajien tuottamien dokumenttien avulla, sillä ne kertovat vain sen millaisena tehdas näyttäytyi tälle ammattiryhmälle. Kokonaisvaltaisen kuvan muodostamiseksi tutkimusaineistoa on kerättävä mahdollisimman monesta eri lähteestä ja mahdollisimman monelta eri kannalta. Menetelmää kutsutaan tutkimusaineistoon liittyväksi triangulaatioksi⁴¹.

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu sekä työnantajan ja hänen asettamansa johdon, työntekijöiden ja heidän luottamusmiehensä ja ammattiosaston tuottamasta aineistosta. Aineistoon kuuluun historiallisia dokumentteja, kuten raportteja, kirjeitä, päätöksiä, ohjeita, määräyksiä, pöytäkirjoja ja toimintakertomuksia, jotka

³⁷ Haapala 1989, 117.

³⁸ Haapala 1989, 39.

³⁹ Kettunen 1999, 225–226.

⁴⁰ Haapala 1989, 26–28.

⁴¹ Yksinkertaistaen triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten menetelmien, tutkijoiden, tietolähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa. Yleisesti triangulaatiosta erotetaan neljä eri päätyyppiä: aineisto-, tutkija-, teoria- ja menetelmätriangulaatio. Tämän tutkimuksen yhteydessä voidaan puhua aineistotriangulaatiosta eli siitä, että yhdessä tutkimuksessa käytetään useita eri aineistoja. Esimerkiksi Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 228 ja Jyväskylän yliopiston internetsivuilla <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen> Katsottu 2.5.2012.

ovat tehty muistuttamaan ja ohjaamaan esimerkiksi neuvotteluun osallistuneita henkilöitä. Esimerkiksi pöytäkirjojen avulla on haluttu todentaa ja tallentaa kokouksessa tehdyt päätökset ja ohjeiden ja sääntöjen avulla työnantaja on puolestaan opastanut työntekijöitä toimimaan tietyllä tavalla. Lisäksi on hyvä muistaa, että ammattientarkastajan, tehtaan työnjohdon ja tehtaan pääluottamusmiehen samasta tapahtumasta tuottamat dokumentit korostavat, kätkevät ja tuovat esiin saman asian eri puolia. Esimerkiksi Tampella tänään-lehdessä julkaistuihin teksteihin on hyvä suhtautua kriittisesti, sillä työnantaja saattoi esittää tehtaan turvallisempaa työpaikkana kuin se todellisuudessa oli.

Tutkimusaineiston kattavan keräämisen ja siihen tutustumisen jälkeen, olen analysoinut flutingtehtaan työturvallisuustoimintaa, etsinyt tapoja, joilla työnantaja pyrki vaikuttamaan työntekijöiden työturvallisuusasenteisiin ja tehnyt tulkintoja tutkimuskirjallisuutta apuna käyttäen. Olen esittänyt lähteilleni kysymyksiä ja saamieni vastausten avulla olen pystynyt hahmottamaan tehtaan tilanteen ja arvioimaan sitä.

Lisäksi olen lukenut lähdeaineistoa perusteellisesti ja systemaattisesti etsien sieltä yksityiskohtia ja piilomerkityksiä. Tätä lähteiden huolellista ja ymmärtävää lukutapaa, joka on tuttu suurelle osalle humanistista tutkimusta, kutsutaan lähiluvuksi ja läheltä lukemiseksi. Englanniksi lähiluvusta käytetään termiä *close reading*. Jyrki Pöysän mukaan termillä viitataan ”*kaikkeen huolelliseen ja ymmärtävään teoksen tulkintaan*”.⁴² Lähiluku ei ole pelkästään tekstien tulkintaa, vaan se on myös käytäntöä. Omassa työssäni ymmärrän lähiluvun Pöysän tavoin useaan kertaan tapahtuvana tarkkana lukemisena⁴³. Useiden lukukertojen kautta tekstistä aukeaa tasoja, piilomerkityksiä, viestejä ja yksityiskohtia, joita ei yhdellä lukemisella huomaa.

Lähiluvun avulla olen etsinyt tutkimusaineistosta etenkin niitä tapoja, joiden avulla työntekijä pyrki vaikuttamaan työntekijöihin ja heidän työturvallisuusasenteisiinsa. Ne löydettyäni analysoin mitä yhteistä tavoilla oli, miten ne erosivat toisistaan ja miten työnantaja käytti niitä. Löydettyäni vastauksen kysymyksiini, etsin teksteistä viitteitä siitä, miten työntekijän tavat toimivat.

⁴² Pöysä 2010, 331–334.

⁴³ Pöysä 2010, 338–339.

2. FLUTINGTEHTAAN TYÖTURVALLISUUS

Valtio myönsi vuonna 1957 Tampellalle työllisyyslainan tehtaan rakentamista varten. Seuraavana vuonna julkisuuteen tihkui tietoja, joiden mukaan Tampella harkitsi tuotantolaitoksen rakentamista Itä-Hämeeseen tai Kymijoen yläjuoksulle. Seutu kiinnosti Tampellaa ainakin kahdesta syystä: Itä-Hämeessä oli paljon käyttämättömiä koivuvaroja ja flutingin valmistamiseen käytetty koivu oli poikkeuksellisen kallista.⁴⁴

Pitkällisten neuvottelujen jälkeen Tampella päätti rakennuttaa tehtaansa Heinolaan, Jyrängön alavirrälle. Rakennustyöt alkoivat elokuussa 1958 ja vuoden 1960 lopussa Heinolan Rautsaloon valmistui tehdas, jonka sisään olisi mahtunut noin 1 500 sadan neliön omakotitaloa. Tehdas oli jaettu viiteen osastoon tehtävien perusteella: massa- ja kartonkitehdas, voima- ja kunnossapito-osasto ja laboratorio. Osastot jakoutuivat vielä omiksi alaosastoikseen: esimerkiksi massatehtaaseen kuuluivat puuvarastot, kuorimo, keittämö, kuiduttamo, pesuosasto, jauhamo, haihduttamo, lipeän valmistamo ja kemikaliovarastot ja kartonkitehtaaseen massojen ja vesien käsittely, kartonkikone, kartonkisali ja kartonkivarasto. Aallotuskartonkia eli aaltopahvin välikerrosmateriaalia valmistavan flutingtehtaan⁴⁵ koneet käynnistyivät ensimmäisen kerran joulukuussa 1960. Varsinainen flutingin tuotanto alkoi tammikuussa 1961.⁴⁶

Tuolloin tehtaalla työskenteli noin 350 keski-ikänsä 30-vuotiasta työntekijää, mutta vuonna 1962 työntekijöiden määrä oli noussut jo lähes 600:een⁴⁷. Tuotannon käynnistyessä työntekijöiden keski-ikä oli noin 30 vuotta⁴⁸. Tehtaalla työskenteli

⁴⁴ Herranen 1998, 117 ja 131. Seppälä 1981, 47.

⁴⁵ Heinolan flutingtehdas oli osa Tampellan puunjalostusteollisuutta useiden vuosien ajan. Vuoden 1991 alussa Tampellan paperi-, kartonki- ja sahateollisuusryhmä yhtiöitettiin itsenäiseksi toimialayhtiöksi. Samalla yhtiön nimi vaihtui Tampella Forest Oy:ksi. Kaksi vuotta myöhemmin Tampella Forest, jonka yksi osa flutingtehdas oli, siirtyi Enso Gutzeitin omistukseen. Vuonna 1998 tehtaasta tuli fuusion kautta osa Stora Ensoa. Lisää aiheesta HFA, Heinolan flutingtehtaan arkisto ja Heinolan flutingtehtaan internet-sivut: <http://www.storaenso.com/about-us/mills/finland/heinola-fluting-mill/facts/Pages/perustiedot-tehtaasta.aspx> Katsottu 27.3.2012

⁴⁶ Herranen 1998, 132. Seppälä 1981, 47. HFA, pysyvääismääräykset 1960–1962, Heinolan tehtaiden johdon kirje osastoille 2.6.1960 ja viesti osastoille 2.6.1960.

⁴⁷ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, neuvottelupöytäkirja 26.10.1959. Tampella tänään 9–10/1962, 41. Herranen 1998, 133.

⁴⁸ Herranen 1998, 133.

useita eri alojen ammattilaisia aina flutingin valmistusprosessissa mukana olevista työntekijöistä toimihenkilöihin ja tehdaspalokuntalaisiin. Tämän vuoksi myös työn vaarallisuus vaihteli. Esimerkiksi päivävuoroa konttorissa työskentelevien tärkeimpiä työkaluja olivat puhelimet, radiopuhelimet ja erilaiset konttorikoneet, kun taas suurin osa varsinaisen tehtaan työntekijöistä teli vuorotyötä ja oli tekemisissä muun muassa työkoneiden ja lipeän kanssa⁴⁹. Tämä selittää myös sen, miksi tehdastyötä tekevien tapaturmariski oli 1960-luvulla kaksikymmenkertainen teollisuuden toimihenkilöihin verrattuna⁵⁰.

Tehtasalueella ja tehtaassa työskennellessään ja liikkuessaan työntekijät olivat tekemisissä useiden pienempien ja suurempien koneiden kanssa. Tehtaan sisällä työntekijät käyttivät muun muassa erilaisia nostimia, sahoja ja trukkeja ja sen lisäksi tehdasalueella liikkui esimerkiksi junia, kuljetusvaunuja, nostureita, kuorma-autoja ja traktoreita. Junia varten tehtaalle oli palkattu oma liikenteenohjaaja, jonka tehtävänä oli pitää yhteyttä Heinolan rautatieaseman henkilökuntaan ja huolehtia rautatieliikenteen toimivuudesta, vaunujen tilaamisesta ja valmiiden kuormien lähettämisestä.⁵¹

Tehtaan työntekijät käsittelivät flutingin valmistuksen eri vaiheissa muun muassa räjähdysvaarallisia, myrkyllisiä ja syövyttäviä aineita. Esimerkiksi lipeänvalmistuslaitoksella työskennelleet käsittelivät lipeää. Sen vuoksi laitokselle oli hankittu jo vuosikymmenen alussa automaattinen ilman kaasupitoisuuden mittauslaite ja hälyttimiä. Joidenkin työntekijöiden työhön kuului myös painavien paperirullien liikuttelu. Tehtaalla oli myös lukuisia palovaarallisia kohteita, joista tehdaspalokunta luokitteli vaarallisimmiksi kartonkikoneen kuivausosan, hakevarastot, kuljettimet ja rikkisulattimon ja -varaston.⁵² Voikin sanoa, että flutingtehtaan työntekijöiden – lukuun ottamatta konttorilla työskennelleitä – työ sisälsi useita vaaratekijöitä.

⁴⁹ Tampella tänään 6/1967, 39. HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Heinolan flutingtehtaan kirje sähkötkarkastuslaitokselle 7.9.1960. Herranen 1998, 133.

⁵⁰ Eklund & Suikkanen 1982, 17.

⁵¹ Tampella tänään 1–2/1963, 50 ja 6/1967, 39.

⁵² Tampella tänään 1–2/1963, 51, 3/1966, 26 ja 11–12/1964, 34.

Samaan aikaan, kun Heinolan Rautsaloon rakennettiin tehdasta, työsuojelulainsäädäntö kiinnitti enenevässä määrin huomiota työväensuojeluun. Lainsäädäntö määritteli työntekijän työsuhteen heikommaksi osapuoleksi. Tästä syystä työntekijän suojelua pidettiin tarpeellisena⁵³. 1900-luvun alussa työntekijöitä suojeltiin tapaturmilta lähinnä epäkohtien korjaamisen, valvonnan ja valistuksen, myöhemmin myös onnettomuuksien ennalta ehkäisyn avulla. Työsuojelukoulutukseen perehtynyt Markku Kämäräinen kutsuu ajanjaksoja ammattientarkastus- ja tapaturmantorjuntakulttuureiksi. 1950-luvulle tultaessa työturvallisuus miellettiin yhä enemmän riskien minimoimiseksi, koulutuksessa korostuivat ammattitaudit ja psyykinen rasitus ja niiden ehkäisy tutkimustiedon avulla.⁵⁴ Muutos heijastui myös vuonna 1958 voimaan astuneeseen työturvallisuuslakiin, jossa korostettiin onnettomuuksien ennalta ehkäisyä. Laissa määriteltiin aiempaa tarkemmin työnantajan ja työntekijän velvollisuudet⁵⁵:

”Työnantajan on tarkoin otettava varteen kaikki, mikä työn laatuun, työolosuhteisiin, työntekijän ikään, sukupuoleen, ammattitaitoon ja hänen muihin edellytyksiinsä katsoen kohtuudella on tarpeellista työntekijän suojelemiseksi joutumasta työssä alttiiksi tapaturmille tai saamasta työn johdosta haittaa terveydelleen. Työntekijän on tarkoin noudatettava, mitä hänen velvollisuudekseen tässä laissa ja sen nojalla annettavissa järjestysohjeissa määrätään, niin myös noudatettava jäljempänä tarkoitettuja suojeleohjeita ja käytettävä hänelle tapaturmien ja terveyden haitan estämiseksi määrättyjä suojeluvälineitä sekä muutoinkin noudatettava työssä tarpeellista varovaisuutta. Työnantajan ja työntekijäin on yhteistoiminnassa pyrittävä ylläpitämään ja tehostamaan työturvallisuutta työpaikalla.”⁵⁶

⁵³ Kettunen 2009, 2.

⁵⁴ Kämäräinen 1999, 286 ja 288. Työterveyslaitos 2009, 6.

⁵⁵ Hoskola 1989, 49–51.

⁵⁶ Työturvallisuuslaki, 9§.

Velvollisuuksien lisäksi työturvallisuuslaissa oli lukuisia fyysisiin työoloihin⁵⁷ ja työturvallisuuteen liittyvä pykälä. Työoloja käsiteltiin muun muassa työhuoneiden tilavuuden, ilmanvaihdon, valaistuksen, lämpötilan, kosteuden, vedon, valon, säteilyn ja ilmanpaineen kannalta. Työturvallisuuden tärkeys puolestaan tuli esiin muun muassa koneita ja laitteita, ensiapua, sähköjohtoja ja -laitteita koskevissa pykälissä. Tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä ovat muun muassa terveydelle vaarallisia aineita, melua ja ääntä, järjestystä ja puhtautta, henkilökohtaisia suojeluvälineitä, paloturvallisuutta, opetusta ja ohjeita, ensiapua ja lääkärintarkastuksia koskevat pykälät.⁵⁸ 1960-luvulla ei säädetty uusia työturvallisuuteen liittyviä lakeja⁵⁹.

Seuraavissa alaluvuissa käyn lävitse, miten Heinolan tehtaalla huolehdittiin työntekijöiden turvallisuudesta koneiden käynnistymisestä vuoden 1969 loppuun asti. Lisäksi vertaan tehtaalla tehtyjä toimenpiteitä työturvallisuuslakiin. Tutkimusaineiston mukaan tehtaalle perustettiin 1960-luvun aikana työturvallisuustoimikunta, tuotantokomitea ja tehdaspalokunta. Lisäksi tehdas palkkasi vartijoita, koulutti työntekijöitä ja kiinnitti huomiota työntekijöidensä pukeutumiseen ja varusteisiin.

⁵⁷ Markku Kämäräinen jakaa työympäristön kolmeen osaan: fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen. Fyysinen työympäristö sisältää teknisen ja työpaikkojen rakenteellisen ympäristön. Tällä tarkoitetaan muun muassa työnteon ulkoisia ehtoja, kuten tapaturmavaaroja, työn fyysistä kuormittavuutta, työtiloja ja -välineitä, koneita ja laitteita. Psyykkiseen työympäristöön lasketaan kuuluvaksi esimerkiksi työympäristön henkinen kuormittavuus ja työn sisältö vaatimuksineen. Sosiaalisen työympäristön muodostavat muun muassa työilmapiiri, työpaikalla vallitsevat arvot ja normit, hierarkiat ja työntekijöiden väliset suhteet. Lisää aiheesta Kämäräinen 2006, 10–11.

⁵⁸ Työturvallisuuslaki.

⁵⁹ Vasta 1970-luvun ensimmäisellä puoliskolla syntyi useita uusia lakeja ja samalla työsuojelu organisoitui: työsuojeluhallitus ja työterveyshuoltolainsäädäntö syntyivät ja muun muassa uusi vuosilomalaki astui voimaan ja yritysten yhteistoimintaa koskeva laki kumosi tuotantokomitealain ja työsääntölain. Lisää aiheesta Hoskola 1989, 62–79.

2.1. Turvallisuutta kokousten avulla

Työturvallisuuslain mukaan työnantajan ja työntekijöiden oli yhdessä huolehdittava työpaikan työturvallisuudesta⁶⁰. Heinolan tehtaalla, kuten myös monilla tehtailla asia ratkaistiin 1960-luvulla perustamalla vapaaehtoisia työturvallisuustoimikuntia ja vuonna 1946 voimaan astuneen tuotantokomitealain⁶¹ mukainen tuotantokomitea. Niiden ideana oli nimenomaan työnantajan ja työntekijöiden välinen yhteistoiminta: työturvallisuustoimikunta sai tehdä jonkin verran itsenäisiä päätöksiä, mutta tuotantokomiteat olivat lähinnä neuvoa antavia elimiä.⁶² Toimikuntien ja komitean toiminnassa kytkeytyivät yhteen lakisääteisten velvollisuuksien valvonta ja vapaaehtoinen toiminta, jonka tavoitteena oli tuotannon turvaaminen ja työntekijöiden terveyden säilyttäminen⁶³.

Flutingtehtaalle perustettiin ensimmäinen työturvallisuustoimikunta jo rakennusvaiheessa⁶⁴. Varsinaisen tuotannon käynnistyessä toimikunta lakkautettiin ja tehtaan neljälle osastolle eli massatehtaalle, kunnossapito-osastolle, kartonkitehtaalle ja voimaosastolle perustettiin uudet työturvallisuustyötä tekevät toimikunnat. Myöhemmin toimikunta perustettiin myös selluloosatehtaalle ja laboratorioon. Ammattiosasto käytti työturvallisuustoimikunnasta myös nimeä työturvallisuuskomitea.⁶⁵

⁶⁰ Työturvallisuuslaki, 9§.

⁶¹ Laki oli aluksi kolmivuotinen, mutta vuonna 1949 laista tuli pysyvä. Vuonna 1979 tuotantokomitealain korvasi työpaikkojen yhteistoimintaa koskenut laki. Lisää aiheesta Kämäräinen 1999, 108, Hoskola 1989, 46 ja 48, Kettunen 1994, 348 ja Waris 1980, 90.

⁶² Kämäräinen 1999, 107–108. Tampella tänään 5/1966, 31. Työturvallisuustoimikunnat olivat tulosta Safety First -toiminnasta, jonka toi Suomeen vuorineuvos Gösta Serlachius 1920-luvulla. Safety First -toiminta oli kasvatusta, jossa työturvallisuuden, työtehon ja työrauhan tavoitteet niputettiin yhteen. Vuoteen 1948 mennessä työturvallisuustoimikuntia oli 67:lla työpaikalla. Lisää Safety First -toiminnasta ja työturvallisuustoimikunnista Kettunen 1999, 227 ja 240–243, Kettunen 1994, 252, Kämäräinen 1999, 87 ja 108 ja Tampella tänään 1/1967, 38. Työnantajan oli perustettava tuotantokomitea tuotantolaitoksiin, joissa oli tehtyjä työtunteja 120 000. Niitä perustettiin työpaikoille varsin verkkaiseen tahtiin: vuonna 1951 teollisuudessa oli 806 tuotantokomiteaa.

⁶³ Waris 1961, 94.

⁶⁴ Tampella tänään 1–2/1961, 57–58.

⁶⁵ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 19.12.1960. Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden turvallisuustoimikunnille laadittu ohjeistus 2.5.1961. Paperi, yleisen kokouksen pöytäkirja 19.3.1961 ja toimikunnan kokouksen pöytäkirja 19.3.1961. Tampella tänään 3–4/1962, 40–41 ja 5/1966, 31.

Toimikunnat työskentelivät flutingtehtaan teknillisen johtajan alaisuudessa ja niiden puheenjohtajina toimivat osastojen insinöörit. Varapuheenjohtajiksi valittiin osastomestareita. Kaikkien toimikuntien sihteerinä toimi tehtaan sosiaalipäällikkö ja toimikuntien muiksi jäseniksi valittiin työnjohtajia ja työntekijöitä. Toimikuntien jäsenet valitsi työnantaja.⁶⁶

Työturvallisuustoimikunnat saivat tehdä päätöksiä myös itsenäisesti, vaikka suuremmista työturvallisuuteen liittyvistä parannus- ja uudistustöistä päätti tehtaan johto toimikunnan esityksen perusteella⁶⁷. Tuotantovaiheessa toimikunnat kokoontuivat kolme kertaa vuodessa kokoukseen tai tarkastuskierrokselle, joita tehtiin usein tehtaan työturvallisuuspäivien yhteydessä⁶⁸. Lisäksi toimikunnat vierailivat muilla tehtailla. Esimerkiksi vuonna 1967 toimikunta kävi Kymin Osakeyhtiön Kuusankosken tehtailla⁶⁹.

Rakennusaikana toimikuntien tehtävänä oli huomioida ja huomauttaa työnjohtajaa asioista, jotka vaaransivat työturvallisuuden ja asettaa työmaalle varoittavia ja opastavia kuvia ja julisteita⁷⁰. Tuotantovaiheessa toimikuntien tehtäviin kuuluivat tehtaan turvallisuuden ja hygienian edistäminen, turvallisuutta parantavien ehdotusten tekeminen ja ammattientarkastuksen ja vakuutusyhtiön antamiin ohjeisiin ja määräyksiin ja yhtiön tapaturmatilastoihin tutustuminen⁷¹.

Vuonna 1963 työturvallisuustoimikunnat pohtivat muun muassa sitä, miten tehtaalla saataisiin estettyä niin sanotut vahinkokäynnistykset. Asiaa pidettiin niin tärkeänä, että sitä varten perustettiin oma toimikunta, jonka idean perusteella pahviset varoituslaput korvattiin magneettikiinnityksellä varustetuilla käynnistimien päälle laitettavilla kotelolla.⁷²

⁶⁶ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 19.12.1960. Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden turvallisuustoimikunnille laadittu ohjeistus 2.5.1961.

⁶⁷ Tampella tänään 5/1966, 31.

⁶⁸ Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden turvallisuustoimikunnille laadittu ohjeistus 2.5.1961. Tampella tänään 1–2/1961, 49, 3–4/1962, 41, 1–2/1963, 52, 1/1965, 87 ja 5/1966, 31.

⁶⁹ Tampella tänään 3/1967, 44.

⁷⁰ Tampella tänään 1–2/1961, 57–58.

⁷¹ Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden turvallisuustoimikunnille laadittu ohjeistus 2.5.1961. Tampella tänään 3–4/1962, 40–41.

⁷² Tampella tänään 9–10/1963, 32–34.

Toimikuntien jäsenten tehtäviin kuuluivat myös turvallisuusmiesten työt, toisin sanoen oman osaston turvallisuuden ja hygienian edistäminen ja valvonta. Lisäksi heiltä vaadittiin esimerkillisyyttä.⁷³ Heidän haluttiin olevan työpisteissään tai osastoillaan työturvallisuuden mallioppilaita. Tässä suhteessa flutingtehtaan työturvallisuustoimikuntien työ muistutti vahvasti muiden suomalaisyritysten toimikuntien työtä: koulutettavista haluttiin tehdä kouluttajia⁷⁴.

Viimeistään vuodesta 1967 alkaen flutingtehtaan työturvallisuustoimikunnat laativat tilastoja tapaturmien lukumäärästä ja luonteesta, menetetyistä sairauspäivistä, tapaturmien syistä ja tapaturmattoman ajan pituudesta. Jo sitä ennen joillakin osastoilla oli karttoja, joihin kaikki osastolla sattuneet työtapaturmat oli merkitty. Toimikuntien haluttiin kiinnittävän aiempaa enemmän huomiota jo ennalta tapaturmien syiden poistamiseen. Lisäksi toimikunnat olivat mukana erilaisten kurssien, harjoitusten ja teemapäivien järjestelyissä.⁷⁵

Heinolan flutingtehtaan turvallisuustoimikunnat eivät eronneet muista suomalaisyritysten toimikunnista: ne muodostettiin osastoittain, niihin kuului sekä työnjohtoa että työntekijöitä ja ne keskustelivat työpaikalla sattuneista työtapaturmista ja pohtivat keinoja, joiden avulla onnettomuudet olisi voitu estää. Lisäksi ainakin osa toimikunnista järjesti tapaturmantorjuntapäiviä, turvallisuuskilpailuja ja kannusti työntekijöitä kehittämään turvallisuutta lisääviä keksintöjä.⁷⁶ Vastaavia päiviä ja kilpailuja pidettiin myös Heinolan tehtaalla, mutta niiden järjestäjä ei käy ilmi tutkimusaineistosta. Toimikunnan pöytäkirjojen ja toimintakertomusten puuttuessa, toimikunnan työskentelyä ei voi analysoida tai selvittää tämän tarkemmin.

⁷³ Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden turvallisuustoimikunnille laadittu ohjeistus 2.5.1961. Tampella tänään 3–4/1962, 40–41.

⁷⁴ Kämäräisen mukaan työturvallisuustoimikuntien työhön kuuluivat muun muassa osastojen työturvallisuussääntöjen laatiminen, tapaturmatilanteen ja työmenetelmien tutkiminen, järjestyksen ylläpito ja hygieenisten olojen ja viihtyisyyden edistäminen. Lisää aiheesta Kämäräinen 1999, 108.

⁷⁵ Tampella tänään 5–6/1962, 35, 2/1966, 33, 5/1966, 31 ja 6/1997, 39.

⁷⁶ Kettunen 1994, 252–253.

Vuoden 1962 alusta alkaen Heinolan tehtaalla toimi työturvallisuustoimikuntien lisäksi myös tuotantokomitea⁷⁷. Komitean ensimmäisten vuosien kokoonpanosta ei aineistossa ole viitteitä, mutta vuosina 1968–1969 tuotantokomiteaan kuului viisi työntekijöiden, kaksi toimihenkilöiden ja kolme työnantajan edustajaa⁷⁸. Työntekijöiden edustajat valittiin komiteaan kaksivuotiskaudeksi tuotantokomiteavaalien avulla⁷⁹.

Sotien jälkeisiä tuotantokomiteoita on pidetty 1970-luvun työsuojelutoimikuntien edeltäjinä – tosin sangen tehottomina edeltäjinä. Esimerkiksi Pauli Kettusen mukaan tuotantokomiteoiden merkitys jäi vähäiseksi, sillä niiden valtuudet rajoittuivat tiedon saamiseen ja neuvojen antamiseen⁸⁰. Markku Kämäräisen mukaan tuotantokomitean toiminta oli muodollista ja tehotonta: ”ilman päätöksentekovaltaa olevat palkansaajan edustajat luonnehtivat niitä usein kahvikerhoiksi”⁸¹. Juhani Tarkkosen mukaan kyse oli siitä, että aika ei ollut vielä kypsä ”työväestön edun mukaiseen työolojen valvontaan”⁸².

Flutingtehtaan tuotantokomitean tehokkuutta ei voi arvioida lähteiden puuttumisen vuoksi, mutta kiinnostus komitean työtä kohtaan oli tehtaalla suurta. Flutingtehtaan tuotantokomiteavaalin äänestysprosentit olivat sekä työntekijöiden että toimihenkilöiden osalta hyvät, sillä useimmiten suomalaistehtaiden vaaleissa äänestysaktiivisuus jäi sangen heikoksi, jopa alle 20 prosenttiin⁸³. Vuoden 1963 tuotantokomiteavaaleissa työntekijöistä äänestysoikeuttaan käytti 50,96 ja toimihenkilöistä 82,8 prosenttia⁸⁴. Kolme vuotta myöhemmin työntekijöiden äänestysprosentti nousi 56,8 ja toimihenkilöiden laski 72 prosenttiin⁸⁵. Muiden vuosien äänestysprosentteja ei tutkimusaineistosta löydy.

Korkea äänestysprosentti kertoo siitä, että flutingtehtaalla tuotantokomiteaa arvostettiin ja pidettiin tärkeänä – ainakin tärkeämpänä kuin muilla suomalaistehtailla. Huomionarvoista on sekin, että kyse ei ollut ensimmäisten

⁷⁷ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, viesti tuotantokomiteavaalista 7.12.1961. Paperi, yleisen kokouksen pöytäkirja 19.11.1961.

⁷⁸ Tampella tänään 1/1968, 47.

⁷⁹ Tampella tänään 11–12/1963, 34, 1/1966, 43 ja 1/1968, 47.

⁸⁰ Kettunen 1994, 349–350.

⁸¹ Kämäräinen 1999, 108.

⁸² Tarkkonen 2001, 16.

⁸³ Ahvenisto 2008, 461–462.

⁸⁴ Tampella tänään 11–12/1963, 34.

⁸⁵ Tampella tänään 1/1966, 43.

vaalien aiheuttamasta äänestysviikasta, vaan vielä neljä vuotta komitean perustamisen jälkeen äänestysaktiivisuus oli korkealla.

Lain mukaan tuotantokomitean tehtäviin kuului muun muassa tuotannon tehokkuuden ja häiriöttömyyden takaaminen, työmenetelmien parantaminen ja työn organisointi, työkurista huolehtiminen ja työrauhan edistäminen⁸⁶. Heinolan tehtaiden tuotantokomitean tehtäviksi sosiaalipäällikkö määritteli työturvallisuuden ja terveydellisten olojen parantamisen ja viihtyvyyden lisäämisen⁸⁷. Vuonna 1966 flutingtehtaan komitea käsitteli tuotantolupia ja -lukuja, ilmanvaihdon parantamista massavalmistuosastolla ja ilmaputkiston kuntoa⁸⁸.

Tuotantokomitean jäsenet osallistuivat myös koulutuksiin. Vuonna 1961 ammattiosaston jäsenet osallistuivat Suomen Paperiteollisuudentyöntekijäin Liiton järjestämille tuotantokomiteakursseille⁸⁹ ja vuonna 1966 komitean jäsenet osallistuivat työnantajan järjestämälle kolmipäiväiselle talouselämän kurssille⁹⁰. Tuotantokomiteassa käsiteltiin työturvallisuustoimikuntia enemmän tehtaan tuotannon häiriöttömyyteen liittyviä asioita. Pauli Kettusen mukaan etenkin paperiteollisuudessa tapaturmia tarkasteltiin enemmän häiriönä ja riskeinä, jotka ensinnäkin häiritsivät tuotantoa ja toiseksi olivat estettävissä⁹¹. Tutkimusaineistosta ei selviä mitä flutingtehtaan tuotantokomiteassa ajateltiin asiasta. Tuotannon katkeamattomuus tuotiin kuitenkin esille henkilöstölehden työturvallisuutta yleisellä tasolla käsitelleissä teksteissä. Esimerkiksi vuonna 1963 julkaistun tekstin otsikossakin todetaan, että ”*Työtapaturmat ovat myös taloudellinen ongelma*”. Kirjoituksessa korostetaan etenkin niitä ongelmia, joita onnettomuus aiheuttaa niin työntekijälle, muille työntekijöille, tehtaalle ja tuotannolle.⁹²

Kokousten ja koulutusten lisäksi tuotantokomitea teki joka toinen vuosi tutustumismatkan. Vuonna 1963 komitea tutustui Tampellan Konepajan toimintaan, vuonna 1965 Inkeröisten ja Porvoon teollisuuslaitoksiin, vuonna 1967 lappeenrantalaisen Oy Kaukas AB:n ja Paraisten Kalkin tehtaisiin ja Saimaan kanavan rakennustöihin ja vuonna 1969 kuopiolaisen Savon Sellun flutingkartonkitehtaaseen.⁹³

⁸⁶ Kettunen 1994, 348. Kämäräinen 1999, 108.

⁸⁷ HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, viesti tuotantokomiteavaalista 7.12.1961. Paperi, yleisen kokouksen pöytäkirja 19.11.1961.

⁸⁸ Tampella tänään 1/1966, 43.

⁸⁹ Paperi, yleisen kokouksen pöytäkirja 25.4.1961.

⁹⁰ Tampella tänään 1/1966, 46.

⁹¹ Kettunen 2009, 8–9. Kämäräinen 1999, 110.

⁹² Tampella tänään 11–12/1963, 35–36.

⁹³ Tampella tänään 1/1966, 43 ja 5/1969, 58.

Tutkimusaineiston perusteella työnantaja korostaa usein yhteistyön merkitystä tai – kuten työturvallisuuslaissa todetaan – yhteistoimintaa. Esimerkiksi flutingtehtaan järjestys- ja turvallisuusohjeiden mukaan ”*työturvallisuus on kaikkien yhteinen asia*”. Tutkimusaineiston perusteella näin ei kuitenkaan ollut: Heinolan flutingtehtaalla työturvallisuustoiminta oli vahvasti työnantajalähtöistä. Työnantaja määritteli sen, miltä osin ja miten tehtaalla huolehdittiin työntekijöiden turvallisuudesta. Työnantajan työntekijää selvästi aktiivisempi rooli voi kuitenkin selittyä sillä, että tutkimusaineistoon ei sisälly tehtaan työturvallisuustoimikuntien ja tuotantokomitean pöytäkirjoja ja toimintakertomuksia. Näiden yhteistyöelinten asiakirjojen puuttuessa flutingtehtaan työntekijöiden rooli voi näyttäytyä passiivisempänä kuin se todellisuudessa oli.

2.2. Koulutuksella myönteistä henkeä

Ajatus ”*oikean miehen sijoittamisesta oikealle paikalle*”, toisin sanoen työntekijöiden valikointi ja seulonta, nousivat työnvälityksen teemoiksi 1900-luvun vaihteessa⁹⁴. Tämä näkyi vielä 1960-luvulla Tampellan Heinolan tehtaiden toiminnassa: kun flutingtehtaalle alettiin valita työntekijöitä ”*vaativampiin tehtäviin*”, Työterveyslaitos teki heille psykologisen soveltuvuustestin. Psykologisten ominaisuuksien lisäksi työnantajaa kiinnosti hakijoiden terveydentila, sillä työnantaja halusi välttää ”*ottamasta palvelukseen vajaatyökykyisiä, jotka sittemmin muodostuvat rasitukseksi osastoille*”. Tämän vuoksi jokaisen työhön otettavan oli käytävä lääkärintarkastuksessa. Soveltuvuustesteihin osallistuneet täyttivät hakulomakkeen, jossa he antoivat työnantajalle henkilötietojen lisäksi tietoa koulutuksesta, perheestä, edellisistä työnantajista ja terveydestä. Lomakkeessa kysyttiin muun muassa mitä tauteja työnhakija oli sairastanut, oliko hänet leikattu ja miksi, millaisissa tapaturmissa hän oli ollut osallisena, oliko hän ollut sairaala- tai parantolahoitossa ja millainen hakijan oma näkemys terveydentilasta oli.⁹⁵

⁹⁴ Teräs 2001, 172.

⁹⁵ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, ehdotus massa- ja kartonkitehtaan sekä apuosastojen henkilökunnan työhönotto- ja koulutusohjelmaksi 19.9.1959, kutsu työttestausta koskevaan neuvottelutilaisuuteen 26.10.1959, Työterveyslaitoksen kirje Tampellan Heinolan tehtaille 27.10.1959, muistio työntekijöiden testauksen järjestämisestä 7.11.1959 ja muistio Heinolan tehtaan työntekijöitten valintaan liittyvän testauksen suorittamisesta 9.1.1960.

Ennen varsinaisen työn aloittamista työntekijät kävivät lävitse tehtaan koulutusohjelman, joka jakautui kuuteen osaan: perus-, jatko- ja työpaikkakoulutukseen ja asennus-, kertaus- ja käynnistyskauteen. Kullekin osastolle järjestettiin omanlaisensa koulutus.⁹⁶ Tehtaan johto toivoi, että työntekijät suhtautuivat koulutukseen ”vakavasti ja huolellisesti, sillä tehtävät useimmiten taitoa ja vastuullisuutta vaativia”⁹⁷.

Työantajan suunnitelman mukaan peruskoulutuksen aikana työntekijät tutustuivat tehtaan työsääntöihin, jotka työantaja oli laatinut tehtaalle vuonna 1922 säädetyin erillisen työsääntölain⁹⁸ nojalla. Säännöt olivat pakolliset teollisuusliikkeissä, joissa oli vähintään kymmenen vakinaista työntekijää. Työntekijöillä oli mahdollisuus lausua mielipiteensä säännöistä ennen kuin Työsuojeluhallitus hyväksyi ne. Säännöissä oli määriteltävä esimerkiksi työajan alkaminen ja päättyminen, lepoaikat ja irtisanomisen aika ja syyt.⁹⁹

Peruskoulutuksen aikana työntekijät tutustuivat työsääntöjen lisäksi myös esimiehiinsä ja saivat perustietoa työstään. Jatkokoulutuksessa he tutustuivat yksityiskohtaisemmin työpaikan tuotantoprosessiin ja työpaikkakoulutuksen aikana työntekijä työskenteli Heinolan tehdasta muistuttavassa tehtaassa työssä, mikä muistutti mahdollisimman paljon hänen tulevaa työtään. Yksi koulutuspaikoista oli Veitsiluodon tehdas. Toisella paikkakunnalla toteutettu koulutus kesti lyhimmillään viikon ja pisimmillään jopa neljä viikkoa. Koulutusjakson pituuteen vaikutti työntekijän pohjakoulutus ja aikaisempi osaaminen. Asennuskaudella työntekijät toimivat asentajien apu työvoimana ja kertauskaudella he jakson nimen mukaisesti kertosivat jo opittuja asioita koneiden äärellä. Tehtaan johto mielsi tehtaan käynnistämisen ja sitä seuranneen käynnistyskauden koulutusjaksoksi, jolloin kouluttajina oli konetoimittajien asennushenkilöstö.¹⁰⁰

⁹⁶ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, ehdotus massa- ja kartonkitehtaan sekä apuosastojen henkilökunnan työhön- ja koulutusohjelmaksi 19.9.1959, kartonkitehtaan koulutusohjelma 12.8.1960, massatehtaan koulutusohjelma 17.8.1960, paikallinen koulutusohjelma 17.8.1960, lipeävalmistamon koulutusohjelma 17.8.1960, lipeävalmistamon oppituntien sisällön lähempi tarkastelu 19.8.1960.

⁹⁷ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, koulutuksen lähtölaukaus 8.8.1960.

⁹⁸ Työsääntölaki korvautui vuonna 1979 yritysten yhteistoimintaa koskevalla lailla.

⁹⁹ Waris 1980, 71.

¹⁰⁰ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, ehdotus massa- ja kartonkitehtaan sekä apuosastojen henkilökunnan työhön- ja koulutusohjelmaksi 19.9.1959, kartonkitehtaan koulutusohjelma Veitsiluodossa 12.8.1960 ja Tampellan Heinolan flutingtehtaan kysely työpaikkakoulutuksen järjestämisestä Sunilan tehtaalle 16.8.1960.

Koulutussuunnitelman mukaan työntekijät keskittyivät koulutusten aikana pääasiallisesti tehtaan toimintaan liittyvien asioiden oppimiseen, kuten koneiden toimintaan, kemikaalien ominaisuuksiin, rikin sulatukseen ja polttoon, mutta myös työturvallisuuteen¹⁰¹. Tässä mielessä flutingtehtaan koulutusohjelma vastasi työturvallisuuslain opetusta ja ohjeita koskevaa pykälää: ”Työntekijöille on annetta työn laadun ja työolosuhteiden edellyttämää opetusta ja ohjausta työssä sattuvan tapaturman sekä työstä aiheutuvan sairastumisen vaaran välttämiseksi. Milloin aiheutta on, on tarkoituksenmukaisia varoituksia ja muita suojeleohjeita pantava julki sopiviin kohtiin työpaikalle”¹⁰².

Tuotannon käynnistyttyä työnantaja järjesti työntekijöille useita työsuojeluun liittyviä lyhyitä ja pidempiä kursseja ja koulutuksia¹⁰³. Vuonna 1965 lähes 40 insinööriä ja työnjohtoon kuuluvaa henkilöä osallistui kirjekurssina toteutetulle työturvallisuuskurssille¹⁰⁴. Sitä, oliko koulutettavien määrä suuri vai pieni tehtaan työntekijämäärään nähden ja kuinka suuri osa insinööreistä osallistui koulutukseen, ei ole tiedossa. Asiaa ei myöskään pysty selvittämään, sillä tehtaan kirjanpitoa ei ole flutingtehtaan arkistossa.

Kurssin tavoitteena oli antaa työnjohdolle perustiedot työturvallisuudesta, luoda alku työnjohdon turvallisuuskäsikirjalle ja ”herättää ja ylläpitää myönteistä ja ennakkoluulotonta henkeä turvallisuustoimintaa kohtaan”. Vuosi myöhemmin työnjohto osallistui Turvallisuusmiehen kirjekurssille. Lisäksi tehtaalla järjestettiin vuosittain työturvallisuuspäivät ja osastojen työntekijät osallistuivat työturvallisuuskursseille ja -harjoituksiin¹⁰⁵.

Vaikka flutingtehtaalla pidettiin koulutusta myös työntekijöille, suurin osa pidempikestoisesta koulutuksesta järjestettiin työnjohdolle, esimerkiksi insinööreille. Työnjohdon kouluttaminen olikin sangen tavallista, sillä esimiesten koulutuksella nähtiin olevan välitön vaikutus työntekijöihin. Muutenkin

¹⁰¹ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, ehdotus massa- ja kartonkitehtaan sekä apuosastojen henkilökunnan työhön- ja koulutusohjelmaksi 19.9.1959, kartonkitehtaan koulutusohjelma 12.8.1960, massatehtaan koulutusohjelma 17.8.1960, paikallinen koulutusohjelma 17.8.1960, lipeänvalmistuksen koulutusohjelma 17.8.1960 ja lipeävalmistamon oppituntien sisällön lähempi selvittely 19.8.1960.

¹⁰² Työturvallisuuslaki, 34§.

¹⁰³ Tehdaspalokunnalla oli oma koulutusohjelmansa, josta tarkemmin luvussa 2.3. Palokuntalaiset suorittivat muun muassa kahdeksantoista tuntia kestäneen palokuntalaisten peruskurssin. Lisäksi tehtaan työntekijöistä koostuvat hälytysryhmät saivat sammutuskoulutusta ja palotorjuntaryhmille opastettiin muun muassa paineilmalaitteiden käytössä.

¹⁰⁴ Tampella tänään 3/1965, 63 ja 5/1966, 31.

¹⁰⁵ Tampella tänään 1–2/1961, 49, 3–4/1962, 39 ja 41, 1–2/1963, 52, 1/1965, 87, 2/1966, 33, 5/1966, 31 ja 2/1969, 47.

tapaturmantorjuntaan liittyvien määräysten ja ohjeiden toimeenpano oli usein työnjohtajien vastuulla.¹⁰⁶

Vuodesta 1962 lähtien uudet työntekijät kävivät työhöntulokoulutuksen eli osallistuivat niin sanottuun vastaanottopäivään. Päivän aikana uusi työntekijä ei osallistunut varsinaiseen työhön, vaan tutustui oman työn ja osaston lisäksi myös tehtaan muihin osastoihin. Lisäksi hän sai ohjeita tehtaalla käyttäytymisestä ja hälytysjärjestelmästä, tietoa tehtaan tapaturmavaarallisista paikoista, työ säännöistä, järjestys- ja turvallisuusohjeista, avustuskassan säännöistä ja muusta työpaikkaa koskevasta kirjallisuudesta. Turvallisuus- ja järjestyssääntöjen mukaan uudelle työntekijälle piti opettaa heti mistä koneet sai pysähtymään vaaran uhatessa.¹⁰⁷

Työturvallisuuslain mukaan työpaikalla oli hyvä olla ainakin yksi ensiavun antamiseen perehtynyt henkilö. Lisäksi työntekijöille oli annettava jo ennakolta ohjeita siitä, miten toimia tapaturman sattuessa.¹⁰⁸ Flutingtehtaalla järjestettiin ensiapukursseja ainakin vuosina 1961, 1963, 1965 ja 1967. Kurssien avulla työnantaja pyrki varmistamaan sen, että jokaisella osastolla oli ainakin yksi ensiaputaitoinen ihminen. Kurssit oli jaettu kahteen osaan, perus- ja kertauskurssiin ja niille osallistui sekä työnjohtoa että työntekijöitä. Kurssilla harjoiteltiin ainakin tekohengityksen antamista. Vuonna 1967 järjestetyllä kurssilla opetettiin potilaan kuljettamista ahtaissa tehdastiloissa. Vuosien 1961–1963 aikana ensiapukurssin suoritti 105 ihmistä eli 17 prosenttia tehtaiden henkilökunnasta. Vuoteen 1968 mennessä ensiaputaitoisten määrä oli noussut 136:een.¹⁰⁹

Työntekijöiden kouluttamista pidettiin flutingtehtaalla tärkeänä. Tämä korostui etenkin 1960-luvun alussa, jolloin uusille työntekijöille järjestettiin mittava koulutusohjelma. Toisaalta tälle oli myös tarvetta, sillä ainakin osalle keski-ikältään noin 30-vuotiaista työntekijöistä työ oli uutta ja outoa. Tuotannon käynnistyttyä tehtaalla keskityttiin kouluttamaan työnjohtoon kuuluvia työntekijöitä, kuten insinöörejä. Myös tehtaan varsinaiset työntekijät osallistuivat koulutuksiin, mutta ne olivat selvästi työnjohdon koulutuksia kurssimaisempia ja lyhyempiä. Tästä hyvänä esimerkkinä ovat paloturvallisuuteen ja ensiaputaitojen kartuttamiseen liittyneet koulutukset.

¹⁰⁶ Kämäräinen 1999, 110.

¹⁰⁷ Tampella tänään 9–10/1962, 42. KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 16.

¹⁰⁸ Työturvallisuuslaki, 36 §.

¹⁰⁹ Tampella tänään 3–4/1963, 55–56, 3/1965, 57–58, 5/1965, 26 ja 2/1967, 46. Paperi, ilmoitus ensiapukurssin järjestämisestä 5.3.1963, luettelo ensiavun antajista osastoittain 11.3.1968.

2.3. Vartijat portilla vuorokauden ympäri

Tampella ja Suomen Teollisuuden Vartiointi Oy solmivat marraskuun alussa 1960 vartiointisopimuksen. Siitä lähtien ”kahdeksanmiehinen vartiomiesryhmä asettaa kaksi vartiota Tampellan Heinolan tehtailla – portinvartija Rautsalossa sijaitsevien tehtaitten portilla ja kiertävä vartija Rautsalon tehtailla ---”. Vartiomiesten esimiehenä toimi vartiopäällikkö tai tarkastaja.¹¹⁰

Vartijoiden tukikohta, vartiotupa sijaitsi flutingtehtaan puomin vieressä. Sieltä sinisiin virkapukuihin pukeutuneet vartiomiehet hoitivat töitään: vartioivat porttia ja portin kautta kulkevaa liikennettä, tekivät tarkastuskierroksia, tarkkailivat tehdasalueelta poistuvia ja selvittivät järjestyshäiriöitä. Tulipalon sattuessa vartijoiden tehtäviin kuului kaupungin palokunnan ja tehdaspalokunnan päällikön hälyttäminen ja palokunnan palopaikalle ohjaaminen.¹¹¹ Vartijat mielsivät palosuojelun yhdeksi tärkeimmistä tehtävistään¹¹².

Vartijat tekivät tarkastuskierroksia tehdasalueella klo 16–06 välisenä aikana ”tarkoituksenmukaisin väliajoin” ja aattona ja sunnuntaisin annettujen erikoisohjeiden mukaisesti. Klo 16 jälkeen tehtävä ensimmäinen tarkastuskierros täytyi tehdä erityisen huolellisesti. Kierroksen aikana vartija kävi tehdasalueella 25:ssä kohteessa. Hänen tehtäviinsä kuului muun muassa yleisen järjestyksen valvonta, sähkö- ja lämmityslaitteiden ja paperi- ja puukenttien tarkkailu, alkusammutuskaluston ja suoja- ja turvallisuuslaitteiden tarkastaminen ja valojen sammutus.¹¹³ Muina aikoina vartijat vartioivat tehdasaluetta vartiotuvasta eli tehtaan hälytyskeskuksesta¹¹⁴.

Työvuoron päättyessä vartija teki ilmoituksen, johon hän kirjasi tarkastuskierroksilla havaitut epäkohdat, sen kenelle puutteista oli ilmoitettu ja ne toimenpiteet, joita vartija oli tehnyt epäkohtien poistamiseksi¹¹⁵. Näistä päivittäin tehdyistä raporteista koottiin kerran kuukaudessa ilmestyneet vartiointiraportit. Flutingtehtaan arkistossa on tallessa ainoastaan seitsemän raporttia: helmikuun ja marraskuun vartiointiraportit vuodelta 1961 ja tammikuun, helmikuun, toukokuun,

¹¹⁰ Tampella tänään 7–8/1962, 34 ja 4/1969, 54.

¹¹¹ Tampella tänään 7–8/1962, 34 ja 4/1969, 54–55.

¹¹² Tampella tänään 1/1965, 85.

¹¹³ Tampella tänään 7–8/1962, 34 ja 4/1969, 55.

¹¹⁴ Tampella tänään 4/1969, 54.

¹¹⁵ Tampella tänään 7–8/1962, 34.

lokakuun ja marraskuun raportit vuodelta 1962. Raporttien kokoajasta ei ole tietoa, mutta yleensä jakeluun lähteneet raportit oli allekirjoittanut teknillinen johtaja¹¹⁶.

Työturvallisuuslaissa ei sanota suoraan, että työnantajan oli järjestettävä työpaikalla vartiointi. Sen sijaan laissa todetaan, että työnantajan on huolehdittava työntekijöidensä turvallisuudesta¹¹⁷. Työturvallisuuslaissa turvallisuudella viitataan lähinnä tapaturmavaaraan, kuten työntekijän ja työnantajan yleisiä velvollisuuksia koskevassa pykälässä: ”*alttiiksi tapaturmille tai saamasta työn johdosta haittaa terveydelleen*”¹¹⁸. Turvallisuudelle ei viitata laissa kertaakaan vartijoihin tai heidän tekemäänsä työhön, vaikka välillisesti myös vartijat saattoivat valvoa tai huomata puutteita esimerkiksi turvallisuuslaitteissa.

Työturvallisuuslain mukaan tehtaalla ei siis tarvittu vartijoita, mutta vakuutusyhtiö oli toista mieltä. Se oli vuonna 1961 valmis alentamaan flutingtehtaan vakuutusmaksuja viidellä prosentilla, mikäli tehtaalle tulisi tehokas vartiointijärjestelmä ja tehtaan alue olisi aidattu.¹¹⁹ Vakuutusyhtiö ei kirjeessään käskenyt flutingtehtaan johtoa järjestämään vartiointia, mutta vakuutusmaksujen alentamisen avulla se pystyi aktivoimaan työnantajan työturvallisuustoimintaa ja suuntamaan sitä vakuutusyhtiön kannalta tärkeisiin kohteisiin.

2.4. Tehdaspalokunta tuotannon turvana

Siinä missä työturvallisuuslaki ei edellyttänyt vartijoiden olemassaoloa tehtaille, ei siinä myöskään mainittu tehdaspalokuntaa. Sen sijaan työturvallisuuslaissa todetaan – kuten edellä on jo useaan kertaan käynyt ilmi – että työnantajan on suojeltava työntekijöitä työtapaturmilta ja kiinnitettävä huomiota yleiseen paloturvallisuuteen¹²⁰.

*”Työ on siten järjestettävä, että palonvaara on mahdollisimman vähäinen. Työjätteet ja muut sellaiset työn kannalta tarpeettomat aineet, jotka voivat syttyä, on tarkkaan poistettava.”*¹²¹

¹¹⁶ Tampellan teknillinen johtaja oli H.A. Klemetti. Hän oli myös tehtaanjohtaja vuodesta 1958 vuoteen 1969.

¹¹⁷ Työturvallisuuslaki.

¹¹⁸ Työturvallisuuslaki, 9§.

¹¹⁹ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, vakuutusyhtiön kirje Tampellan Heinolan tehtaille 13.10.1961.

¹²⁰ Työturvallisuuslaki, 9 ja 23–26§.

¹²¹ Työturvallisuuslaki, 23§.

Työturvallisuuslain mukaan työnantajan oli minimoitava palonvaara ja huolehdittava siitä, että työhuoneistossa oli riittävästi poistumis- ja pelastautumisteitä, sammutusvälineistöä, hälytyslaitteita ja helposti aukeavia ovia. Työntekijän piti opastaa työntekijöitä tulenvaarallisten ja räjähtävien aineiden käsittelyssä ja säilyttämisessä, paloilmoituksen teossa ja palokunnan hälyttämisestä ja palo-ovien sulkemisesta. Lisäksi laissa painotettiin turvallisuuden ja/tai varovaisuuden tärkeyttä muun muassa sähkötöissä ja käsiteltävissä räjähtäviä, tulenarkoja, syövyttäviä tai muita vaarallisia aineita.¹²²

Paloturvallisuus kiinnosti myös vakuutusyhtiöitä, jotka 1960-luvulla pyrkivät aktivoimaan vakuutuksenottajien työturvallisuustoimintaa¹²³. Näin myös Heinolan flutingtehtaalla: vakuutusyhtiö ja johto keskustelivat ja neuvottelivat lukuisista työturvallisuutta lisäävistä toimenpiteistä – myös tehdaspalokunnan perustamisen eduista – ja vakuutusmaksujen alennuksista. Esimerkiksi vuonna 1961 flutingtehtaalle myönnettiin lähes 300 000 euron alennus maksuihin ”johtuen edullisesta vahinkotilastosta viimeisen vuoden aikana”¹²⁴. Toisin sanoen flutingtehtaan johdon kannatti tehdä töitä tehtaan työturvallisuuden eteen, ei ainoastaan tapaturmien torjunnan ja tuotannon häiriöttömyyden vuoksi, vaan myös pienempien vakuutusmaksujen toivossa.

Heinolan tehtaalle luotiin marraskuussa 1960 palosuojelujohtajan johtama palosuojeluorganisaatio. Palosuojelujohtaja työskenteli tehtaan johdon alaisuudessa ja teki yhteistyötä vakuutusasioiden hoitajan kanssa. Hänen alaisuudessaan työskenteli palopäällikkö, neljä palotarkastusryhmää ja neljä palosuojeluvalvojaa. Palopäällikön alaisuudessa taas työskenteli palokunta eli miehistö, palovartijat ja kalustonhoitaja.¹²⁵ Vuonna 1961 organisaatioon kuului yhteensä 28 miestä, joista 26 kuului henkilöstölehdessä julkaistun nimiluettelon mukaan miehistöön¹²⁶. Kolme vuotta myöhemmin organisaatiota muutettiin siten, että palopäällikkö oli saanut rinnalleen varapäällikön, ja palosuojeluvalvojien ja palotarkastusryhmien määrä oli noussut viiteen. Miehistöön kuului tuolloin enää 22 ihmistä.¹²⁷ Tutkimusaineistosta ei selviä, miksi varsinaisen palosuojeluorganisaation kokoa

¹²² Työturvallisuuslaki, 23–27 ja 33§.

¹²³ Kämäräinen 1999, 120.

¹²⁴ Esimerkiksi HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 12.3.1960, 19.12.1960 ja 21.11.1961, vakuutusyhtiön kirje Tampellan Heinolan tehtaalle 2.3.1960, 27.5.1961, 25.8.1961 ja 13.10.1961 ja pöytäkirja vakuutusasianeuvottelusta 11.10.1961.

¹²⁵ Tampella tänään 7–8/1961, 40. HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, viesti palosuojeluorganisaation kokoonpanosta ja tehtävistä 17.11.1960.

¹²⁶ Tampella tänään 7–8/1961, 41 ja 5–6/1962, 27.

¹²⁷ Tampella tänään 11–12/1964, 34.

kasvatettiin ja miehistön määrä vähennettiin. Organisaation kasvattaminen kielii kuitenkin siitä, että paloturvallisuutta pidettiin tehtaalla tärkeänä asiana.

Palosuojelujohtajan tehtäviin kuului muun muassa valvoa ja edistää tehtaan palosuojelua, valvoa palosuojelua koskevien aloitteiden toteuttamista, johtaa palosuojeluelinten toimintaa ja koulutusta ja pitää yhteyttä Heinolan kaupungin palokuntaan ja vakuutusyhtiöön. Ainakin alkuvaiheessa tehtävää hoitivat muun muassa tehtaan tekninen johtaja ja sosiaalipäällikkö. Palopäällikön tehtäviin kuului palokunnan johtamiseen liittyvät työt, kuten palokaluston ja palokunnan varusteiden täydennystä koskevien ehdotusten tekeminen, vuosikoulutusohjelman laatiminen ja miehistön koulutuksesta huolehtiminen yhdessä palomestareiden kanssa.¹²⁸

Lisäksi palopäällikkö oli mukana palotarkastusryhmän tekemillä tarkastuskierroksilla, joita tehtiin vuonna 1962 vain neljä, mutta vuonna 1964 jo kaksitoista¹²⁹. Se, miksi tarkastuskierrosten määrä nousi muutamassa vuodessa, ei tutkimusaineistosta selviä. On todennäköistä, että tarkastuskierrosten lisäyksellä työnantaja halusi saada sekä työnjohdon että työntekijät suhtautumaan vakavammin työ- ja paloturvallisuuteen.

Syytäkin oli, sillä vuoden 1961 vartiointiraporttien mukaan tehtaalla suhtauduttiin leväperäisesti palosuojeluun. Pelkästään helmikuun vartiointiraportissa oli listattu yli sata huomautusta palosuojelun laiminlyönneistä. Vartiointiraportin julkaisun yhteydessä tehtaan tekninen johtaja lähetti kovasanaisen kirjeen, jossa hän vaati tiukempia toimia puutteiden korjaamiseksi.¹³⁰

Kierroksien aikana päällikkö ja ryhmäläiset kiinnittivät erityistä huomiota yleiseen järjestykseen, puhtauteen, suojeluohjeisiin ja alkusammutuskaluston kuntoon. Ryhmä laati jokaisesta tarkastuskierroksesta pöytäkirjan, mutta tuotantokomitean pöytäkirjojen tapaan näitäkään asiakirjoja ei ole tallessa flutingtehtaan arkistossa. Palotarkastusryhmän tehtäviin kuului myös määräysten ja ohjeiden valvominen, palosuojelua tehostavien toimenpiteiden ehdottaminen ja palosuojelua koskevan valistuksen antaminen.¹³¹ Luonteeltaan ryhmä oli ”*tarkkaileva ja ehdotuksia tekevä elin*”¹³².

¹²⁸ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, viesti palosuojeluorganisaation kokoonpanosta ja tehtävistä 17.11.1960. Tampella tänään 7–8/1961, 40, 5–6/1962, 28 ja 11–12/1964, 34.

¹²⁹ Tampella tänään 5–6/1962, 28 ja 11–12/1964, 34.

¹³⁰ HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, helmikuun vartiointiraportti 3.3.1961 ja kiertokirje paloturvallisuudesta 3.3.1961.

¹³¹ Tampella tänään 11–12/1964, 34–35.

¹³² HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, viesti palosuojeluorganisaation kokoonpanosta ja tehtävistä 17.11.1960.

Palosuojeluvalvojat pitivät huolta omien osastojensa paloturvallisuuden valvonnasta ja opastamisesta, johdon antamien ohjeiden noudattamisesta, tarkkailivat osaston paloturvallisuuslaitteiden kuntoa ja varmistivat esimerkiksi ennen hitsausta, että työtä ei tehty ilman lupaa ja että ennen hitsauksen alkua paikalle oli hankittu palokalustonhoitajalta tarpeellinen sammutuskalusto.¹³³ Lisäksi palosuojeluvalvojat tarkastivat tehtaan puhtauden, palo-ovien ja -luukkujen kunnan ja alkusammuttimien oikean sijoituksen ja huolehtivat jätteiden säännöllisestä poisviennistä¹³⁴.

Pääosin päivävuorota tekevän varsinaisen tehdaspalokunnan lisäksi tehtaan neljään työvuoroon muodostettiin omat hälytysryhmät. Ryhmät muodostettiin sellaisista miehistä, jotka pystyivät keskeyttämään työnsä tulipalon syttyessä ilman, että tehtaan tuotanto siitä kärsi. Vuonna 1962 ryhmään kuului 39 miestä ja viisi vuotta myöhemmin 36 miestä.¹³⁵ Tehtaalle hankittiin sprinklerit, palohälytyslaitteisto ja palokalustoa: muun muassa paloauto, 90 suihkuputkea ja 3 100 metriä paloletkua. Lisäksi eri osastoille sijoitettiin yhteensä 151 jauhesammutinta ja 49 hiilihapposumusammuttajaa.¹³⁶

Tehtaan johto järjesti palosuojelukoulutusta niin päivävuorota tekeväälle tehdaspalokunnalle, neljässä vuorossa työskentelevä hälytysryhmälle kuin koko tehtaan henkilökunnallekin. Tehdaspalokunnalle laadittiin koulutusohjelma, jonka aikana palokuntalaiset tutustuivat suojeltavaan alueeseen, tehtaaseen ja sen eri osastoihin ja siihen, mitä eri osastoilla on otettava huomioon tulipalon sattuessa. Koulutusohjelman laatimiseen tehdas sai neuvoa ja apua Heinolan kaupungin palokunnalta. Vuonna 1961 palokuntalaiset harjoittelivat tulipalojen sammuttamista 35 kertaa ja osallistuivat luennoilla.¹³⁷ Toisin sanoen palokuntalaiset harjoittelivat tulipalon sammuttamista lähes kerran viikossa mikäli kesäkuukaudet (kesäkuu, heinäkuu ja elokuu) jätetään pois laskuista.

¹³³ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, viesti palosuojeluorganisaation kokoonpanosta ja tehtävistä 17.11.1960. HFA, pysyvääismääräykset 1960–1962, palosuojelujohtajan ohje osastojen palosuojeluvalvojille 19.12.1960 ja palosuojelujohtajan ohje porttivahdeille 20.12.1960. Tampella tänään 11–12/1964, 34–35. KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963.

¹³⁴ Tampella tänään 11–12/1964, 34–35.

¹³⁵ Tampella tänään 5–6/1962, 28 ja 4/1967, 44.

¹³⁶ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 28.8.1961. Tampella tänään 7–8/1961, 40–42.

¹³⁷ Tampella tänään 7–8/1961, 41 ja 5–6/1962, 27.

Harjoitustunteja tehdaspalokuntalaisille kertyi henkilöstölehden mukaan yhteensä 1 179¹³⁸. Näin ollen pääsääntöisesti päivävuoroa tekevät palomiehet harjoittelivat arkisin noin 4,5 tuntia päivässä. Henkilöstölehdessä ei käy ilmi laskettiin luennot mukaan harjoitustunteihin vai ei.

Vuonna 1967 palokuntalaiset suorittivat kahdeksantoista tuntia kestäneen peruskurssin. Kurssi piti sisällään teoriaopetuksen lisäksi myös harjoituksia. Teoriatuntien aiheina olivat muun muassa radioaktiivisuus, omakohtainen suojele, sammutus- ja kalusto-oppi ja ensiavun antaminen. Harjoitusten aiheina oli muun muassa alkusammutusvälineiden käyttö, ”kalustoharjoitus” ja ”tilanneharjoitus”.¹³⁹ Lisäksi tehdaspalokuntalaiset osallistuivat paloharjoituksiin ja neljä tuntia kestäneille ensiapukurssseille vuosina 1965 ja 1968¹⁴⁰.

Hälytysryhmät ja muut työntekijät saivat koulutusta ensisijaisesti alkusammutuskaluston käytöstä, sillä tehtaan johdon mielestä ennalta ehkäisevä toiminta kuului kaikkien työntekijöiden toimenkuvaan. Vuonna 1962 työnantaja asettikin tavoitteekseen tehdä kaikista työntekijöistä ”palontorjuria”. Tehtävän toteutusta työnantaja helpotti kouluttamalla etenkin palovaarallisilla osastoilla työskenteleviä. Tehdaspalokunnan päällikönkin mukaan työntekijöiden rooli palontorjunnassa oli merkittävä, sillä työntekijät sammuttivat alkusammutuskaluston avulla noin 85 prosenttia tehtaissa syttyivistä paloista.¹⁴¹

Tehtaalle laadittiin palosammutussuunnitelma, joka sisälsi muun muassa tietoa hälyttämiseen liittyvistä asioista ja hälytyskeskuksessa olevan vartijan tehtävistä, ohjeet tehdaspalokunnalle ja osastojen henkilökunnalle. Palosammutussuunnitelman lisäksi jokaiselle tehtaalla osastolle laadittiin omat sammutussuunnitelmat, jotka sisälsivät muun muassa kartan alueesta, paloautojen lähestymistiet ja niiden sijoituspaikat eri palotilanteissa, kaavion osaston paloposteista ja sammutusvesi- ja sprinklerputkistosta ja käytettävissä olevan sammutusvoimat saapumisaikoinen, kalustoinen ja miehistöinen. Esimerkiksi kartonkitehtaalle laadittiin sammutussuunnitelma, jossa kuvin, tekstein ja kartoin selvennettiin mitä työntekijöiden haluttiin tekevän tulipalon syttyessä. Osastojen sammutussuunnitelmat sisälsivät myös yleistä tietoa tehtaasta, palosuojelesta, vartioinnista, lämmityksestä, palovaaroista.¹⁴²

¹³⁸ Tampella tänään 7–8/1961, 41 ja 5–6/1962, 27.

¹³⁹ Tampella tänään 1/1967, 44.

¹⁴⁰ Tampella tänään 11–12/1963, 37–38. Paperi, luettelo ensiavun antajista 11.3.1968.

¹⁴¹ Tampella tänään 7–8/1961, 42, 5–6/1962, 28, 9–10/1962, 40 ja 6/1965, 30.

¹⁴² Tampella tänään 11–12/1964, 35.

Tehtaalle laadittiin useita palosuojelua koskevia tai siihen liittyviä ohjeita. Tällaisia olivat palosuojelujohtajan vartijoille tekemä ohje siitä, missä järjestyksessä ja kenelle vartijat ilmoittavat tulipaloista, osastojen palosuojeluvalvojille suunnattu ohje, jossa käydään lävitse valvojen tehtävät ja konkreettiset toimenpiteet tulipalon sattuessa, osastoille tehdyt sammutussuunnitelmat, koneilla työskenteleville tehdyt ohjeet tulipalon varalta, tehtaan järjestys- ja turvallisuusohjeet ja työsäännöt, joissa kummassakin oli oma lukunsa palosuojeluun liittyen.¹⁴³

Kaupungin palokunnan lisäksi tehdaspalokunta teki yhteistyötä myös vakuutusyhtiön kanssa. Vakuutusyhtiö esimerkiksi neuvoi tehtaan johtoa palosuojeluorganisaation luomisessa, palokaluston hankinnassa ja erilaisten palosuojelua koskevien ohjeiden laadinnassa. Yhteistyöstä oli hyötyä sekä tehtaalle että vakuutusyhtiölle: vakuutusyhtiöt myönsivät tehtaille alennuksia, mikäli ne hoitivat paloturvallisuuteen liittyvät asiat hyvin.¹⁴⁴ Lisäksi vakuutusyhtiö teki vuosittain tarkastuksen tehtaalle¹⁴⁵. Tarkastusraporttien perusteella tehtaan paloturvallisuutta parannettiin entisestään muun muassa tekemällä palosulkuja ja -muureja¹⁴⁶.

Tehtaan paloturvallisuutta seurattiin raportein. Flutingtehtaan arkistossa on säilynyt vartiointiraportteja vain vuosilta 1961 ja 1962. Niiden mukaan helmikuussa 1961 vartijat antoivat yli sata huomautusta palosuojelun laiminlyönneistä. Tilanne kuitenkin korjautui marraskuuhun mennessä, jolloin raportissa ei ollut enää ”suuriakaan huomauttamisia paloturvallisuutta silmällä pitäen”. Tilanne jatkui samanlaisena myös vuonna 1962.¹⁴⁷

Kuten edeltä näkyy, Tampellan Heinolan tehtaiden palosuojelu oli erittäin tarkkaan organisoitua ja suunnitelmallista toimintaa, jonka perusta syntyi tehtaan johdon ja vakuutusyhtiön yhteistyöllä.

¹⁴³ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, palosuojelujohtajan ohje osastojen palosuojeluvalvojille 19.12.1960 ja palosuojelujohtajan ohje porttivahteille 20.12.1960. MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1961. KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963. Tampella tänään 5–6/1962, 28 ja 11–12/1964, 35.

¹⁴⁴ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, palosuojelujohtajan ohje osastojen työsuojeluvalvojille 19.12.1960. HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, vakuutusyhtiön kirje Tampellan Heinolan tehtaille 2.3.1960.

¹⁴⁵ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, tarkastusraportti vakuutusyhtiön suorittamasta paloteknisestä tarkastuksesta 29.5.1961.

¹⁴⁶ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, pöytäkirja paloteknisestä tarkastuksesta 25.4.1961 ja 13.7.1961 ja vakuutusyhtiön kirje Tampellan Heinolan tehtaille 13.10.1961.

¹⁴⁷ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, kiertokirje osastoille 3.3.1961, kirje osastoille 14.12.1961, tammikuun vartiointiraportti 3.2.1962, lokakuun vartiointiraportti 9.11.1962 ja marraskuun vartiointiraportti 10.12.1962.

2.5. Tarkoituksenmukaiset suojeluvälineet

Vuonna 1958 voimaan astuneen työturvallisuuslain mukaan työnantajan oli varattava työntekijöille ”*tarkoituksenmukaiset henkilökohtaiset suojeluvälineet*” ja kuljetuslaitteilla työskenteleville oli oltava ”*suojatilat, merkinantojärjestelmiä tai sopivia suojalaitteita*”. Mikäli työn laatu tai työolosuhteet vaativat, työntekijälle oli hankittava erityinen työpuku. Mikäli suojeluvälineille tai erityiselle työpuvulle ei ollut tarvetta, työntekijän oli ”*käytettävä sellaisia vaatteita, ettei siitä aiheudu tapaturman vaaraa*”.¹⁴⁸ Siitä, millaisia suojeluvälineiden tuli olla, ei laissa mainita. Sen sijaan painotetaan niiden tarkoituksenmukaisuutta ja riittävyttä.

Tampellan Heinolan tehtaiden työntekijät olivat aallotuskartongin teon eri vaiheissa tekemisissä räjähdysvaarallisten, myrkyllisten ja syövyttävien aineiden kanssa. Esimerkiksi rikkivedyn räjähdysvaarallisuuden ja keittolipeän vuoksi tehtaalla mietittiin jo rakennusvaiheessa ilmanvaihtoa ja tuuletusta¹⁴⁹. Tämän vuoksi voi lähes varmuudella todeta, että tehtaalla oli käytössä erilaisia suojavälineitä, vaikka tutkimusaineistossa niihin viitataan vain epäsuorasti. Esimerkiksi vuonna 1962 tehtyyn tarkastukseen mennessä ”*turvallisen työskentelyn vaatimat suojalaitteet oli saatu valmiiksi jokaiselle osastolle*”¹⁵⁰. Se, mitä suojalaitteilla tarkoitettiin, ei käy ilmi henkilöstölehden tekstistä. Todennäköisesti henkilökohtaisilla suojalaitteilla viitataan henkilön omassa käytössä olleisiin suojalaitteisiin, kuten kenkiin ja vaatteisiin. Henkilökohtaisten suojalaitteiden vastakohtana olivat kaikkien yleisessä käytössä olleet suojalaitteet, kuten valjaat ja köydet.

Flutingtehtaan työntekijöiden järjestys- ja turvallisuusohjeiden mukaan työntekijöiden oli pukeuduttava työn mukaan. Esimerkiksi liehuvien ja repaleisten vaatteiden, kuten solmioiden, hameiden ja kaulaliinon, käyttö oli kielletty niiden vaarallisuuden vuoksi.¹⁵¹ Henkilöstölehden kuvien perusteella vartijat pukeutuivat

¹⁴⁸ Työturvallisuuslaki, 20–21 ja 28§.

¹⁴⁹ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje sähkö tarkastuslaitokselle 27.7.1960 ja sähkö tarkastuslaitoksen kirje Tampellan Heinolan tehtaille 30.7.1960 ja 12.9.1960. Paperi, pöytäkirja palkkaneuvotteluista 27.2.1964.

¹⁵⁰ Tampella tänään 3–4/1962, 39.

¹⁵¹ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 19.

siniseen työpukuun, tehdaspalokunnan sammuttajilla oli käytössään haalarit ja tehtaan muut työntekijät suosivat housuja ja lyhyt- tai pitkähihaista paitaa¹⁵². Työntekijöiden käytössä on ollut ainakin suojasilmälaseja, hengitys-, kuulo- ja kasvosuojuksia, happinaamareita, asbesti- ja kumihansikkaita ja -esiliinoja, valjaita, köysiä, taljoja ja turvavöitä ja lipeänvalmistamolla myös haponkestäviä suoja-pukuja, kaasuvaarasta ilmoittavia hälytysmiä, radioita ja automaattinen ilman kaasupitoisuuden mittaava laite¹⁵³. Tehtaalla käytettiin myös värejä ”riittävästi” varoituskeinona¹⁵⁴. Henkilöstölehdessä ei kuitenkaan käy ilmi missä, miten ja mitä värejä varoittamisessa hyödynnettiin.

Työntekijöiden haluttiin käyttävän tehtaalla myös suojakypärää ja -kenkiä¹⁵⁵. Kypäriä käytettiin tehtaalla jo rakennusvaiheessa: ”*Kun työnjohtajat ja insinöörit esimerkillisesti ottivat kypärän käyttöön, levisi sen käyttäminen pian annettujen ohjeiden mukaisesti. Monta kuukautta oli käytössä 400 suojakypärää ja voidaan olla varmoja siitä, että ne suojasivat monelta tapaturmalta – ehkä vaikealtakin*”¹⁵⁶. Sen sijaan suojakenkien käytössä oli tehtaalla ongelmia, sillä ammatintarkastajat olivat vuonna 1966 huolissaan siitä, että tehdastiloissa on kävelty ”käyttökelvottomissa ruojuissa”. Tarkastajien mukaan työntekijöiden pitäisi käyttää lujia, kärjestään vahvistettuja ja jalkapohjaa pistolta suojaavia turvallisuuskenkiä.¹⁵⁷ Tekstissä ei kuitenkaan viitata suoraan Heinolan tehtaan työntekijöihin, vaan puhutaan yleisesti teollisuuslaitosten henkilökunnasta. Tämän vuoksi on vaikea arvioida, miten suuresta ongelmasta oli kyse.

¹⁵² Tampella tänään 7–8/1962, 34 ja 11–12/1964, 34.

¹⁵³ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 10, 17, 21, 23, 26 ja 35. MTSPA, saapuneet asiakirjat 1946–1972, pöytäkirja ammattientarkastajan tarkastuksesta 11.5.1966. Paperi, pöytäkirja palkkaneuvotteluista 27.2.1964 ja pääluottamusmiehen tallentama pöytäkirja lipeävalmistamon palkkoja koskeneesta neuvottelusta 25.11.1968. Tampella tänään 3/1966, 26. Rakennusvaiheessa työntekijöitä suojattiin muun muassa rakentamalla kaiteita, suoja-rukkuja ja -katoksia ja asettamalla varoitustauluja. Lisäksi ”*koneasennustöiden alkaessa, rakennustelineiden noustessa*” työmaalla otettiin käyttöön kypäräpakko, mutta vain ”*määrätyissä kohteissa*”. Lisää aiheesta Tampella tänään 1–2/1961, 57–58.

¹⁵⁴ Tampella tänään 3/1966, 26.

¹⁵⁵ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 19.

¹⁵⁶ Tampella tänään 1–2/1961, 58.

¹⁵⁷ Tampella tänään 3/1966, 25.

Flutingtehtaalla oli paljon erilaisia koneita. On oletettavaa, että koneissa oli myös erilaisia suojalaitteita. Tämä näkemys saa vahvistusta työsäännöistä, joiden mukaan ”suojuslaitteiden poistaminen on kielletty”¹⁵⁸. Myös järjestys- ja turvallisuusohjeissa puhutaan suojalaitteista ja -välineistä:

*”Suojalaitteita ja henkilökohtaisia suojavälineitä on käytettävä niissä töissä ja koneissa, missä sellaisen käyttö on määrätty. Korjaustöiden päätyttyä on suojalaitteet ehdottomasti pantava paikoilleen.”*¹⁵⁹

Se, mitä kaikkea suojalaitteilla tarkoitettiin, ei selviä tutkimusaineistosta. Tosin vakuutusyhtiön raportin mukaan koneista oli irrotettu lukuisia suoja *”tarpeettomasti paikoiltaan”*. Suojia oli poistettu muun muassa trukista, lastauslaiturilta, jauhimesta ja tuulettimesta.¹⁶⁰ Raportista ei käy ilmi, kuka tai ketkä suojat olivat poistaneet ja millaisista suojusta oli kyse. Työturvallisuuslain mukaan suojalaitteita olivat muun muassa kaiteet, aitaukset, suojakatokset ja koneiden suojalaitteet¹⁶¹.

Lisäksi tehtaalla oli useita työtehtäviä, jotka työntekijöiden haluttiin suorittavan työturvallisuuden takia työpareina tai joihin heidän piti pyytää työnjohdon lupaa. Parityöskentelyä vaativat esimerkiksi massanvalmistuksen yhteydessä suoritettu kyyppien pesu ja kartonkitehtaan kuivaussylinterien korjaus. Työnjohdon luvan vaati muun muassa kyyppeihin ja syöttösuppiloihin menoon. Vaarallisimpana työnä työnantajana piti siloihin ja säiliöihin meno, johon työntekijä ei saanut mennä ilman työparia ja työnjohdon lupaa.¹⁶²

¹⁵⁸ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1961. KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 9.

¹⁵⁹ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 9.

¹⁶⁰ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, pöytäkirja vakuutusyhtiön tarkastuksesta 14.–16.6.1961.

¹⁶¹ Työturvallisuuslaki, 28–29§.

¹⁶² KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, esimerkiksi 10, 23, 24, 26.

2.6. Vakuutusyhtiö ja ammattientarkastajat tehtaalla

Vakuutusyhtiö ja flutingtehdas tekivät tiivistä ja hyväksi havaittua ja kehuttua yhteistyötä ainakin tehtaan rakennusvaiheessa ja 1960-luvun ensimmäisinä vuosina¹⁶³. Myöhemmästä yhteistyöstä tai sen puutteesta, ei ole säilynyt lähteitä. On kuitenkin erittäin todennäköistä, että yhteistyö jatkui tiiviinä koko 1960-luvun, sillä tehtaan ei ollut järkevää lopettaa yhteistyötä, jota se itse piti hyvänä.

Vakuutusyhtiöiden tavoitteena oli saada työnantajat kiinnostumaan työturvallisuustoiminnasta ja sitä kautta parantamaan omien työpaikkojensa työturvallisuutta¹⁶⁴. Vakuutusyhtiö piti vakuutusmaksujen alentamisen avulla huolen siitä, että flutingtehtaan johdon kannatti etsiä ja poistaa epäkohtia, joista saattoi aiheutua tapaturmanvaara. Vakuutusyhtiö lupasi esimerkiksi pienentää vakuutusmaksuja, mikäli tehdaspalokunnasta tulisi riittävän tehokas, alentaa vakuutusmaksuja viidellä prosentilla, mikäli tehtaalla olisi tehokas vartiointijärjestelmä ja 450 000 markalla, mikäli flutingtehtaan tuotevaraston ja kartonkitehtaan väliset isot oviaukot suojattaisiin palosuluilla. Samana vuonna tehdas sai 300 000 euron alennuksen maksuista, koska vahinkotilasto oli ”*edullinen*”.¹⁶⁵ Toisin sanoen työtaturmia oli sattunut vähän. Vakuutusyhtiön alennukset olivat tehokas tapa motivoida flutingtehtaan johto työturvallisuustyöhön.

Vakuutusyhtiön kanssa tekemänsä yhteistyön ansiosta flutingtehtaan johto sai neuvoja ainakin työsäntöjen laadinnassa, palosuojeluorganisaation luomisessa, lukuisissa palosuojeluun liittyvissä kysymyksissä ja vuosittain pidettyjen työturvallisuuspäivien ohjelman suunnittelussa ja toteutuksessa. Vakuutusyhtiön yhteydenpidon ansiosta flutingtehtaan johto pystyi seuraamaan oman alansa kehitystä ja kiinnittämään huomiota juuri niihin asioihin, jotka muissa tehtaissa olivat tuottaneet ongelmia. Lisäksi vakuutusyhtiö teki vuosittain tarkastuksia tehtaalle, useimmiten tarkastus ajoittui työturvallisuuspäivien yhteyteen.¹⁶⁶

¹⁶³ Tampella tänään 1–2/1961, 57–58. HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 19.12.1960, pöytäkirja paloteknisestä tarkastuksesta 25.4.1961 ja 13.7.1961, pöytäkirja vakuutusyhtiön tarkastuksesta 14.–16.6.1961, pöytäkirja palovakuutusta koskeneesta neuvottelusta 11.10.1961 ja vakuutusyhtiön kirje Tampellan Heinolan tehtaalle 25.8.1961 ja 13.10.1961.

¹⁶⁴ Kämäräinen 1999, 120.

¹⁶⁵ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, vakuutusyhtiön kirje Tampellan Heinolan tehtaalle 21.2.1960, 27.5.1961 ja 13.10.1961.

¹⁶⁶ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, pöytäkirja paloteknisestä tarkastuksesta 25.4.1961 ja 13.7.1961, pöytäkirja vakuutusyhtiön tarkastuksesta 14.–16.6.1961, pöytäkirja vakuutusneuvottelusta 11.10.1961, vakuutusyhtiön kirje Tampellan Heinolan tehtaalle 12.3.1960, 13.10.1961 ja Tampellan Heinolan

Myös ammattientarkastuksen edustajat vierailivat tehtaalla. Heidän vierailunsa perustuivat sekä työturvallisuuslakiin ja ammattientarkastusta koskevaan asetukseen. Ammattientarkastajien tehtävänä oli valvoa työturvallisuuslain noudattamista ja työntekijöiden työoloja, työaikoja, turvallisuutta, terveydellisiä oloja ja seurata hyvinvointia ja neuvoa työnantajia ja työntekijöitä työturvallisuuteen liittyvistä asioista. Lisäksi heidän piti edistää työpaikkojen yhteistoimintaa.¹⁶⁷ Toisin sanoen ammattientarkastajat olivat sekä valistajia että kasvattajia.

Ammattientarkastajien täytyi päästä tehtaille minä vuorokauden aikana tahansa ja heillä oli oikeus nähdä työlainsäädännön mukaisia asiakirjoja ja luetteloita, ottaa näytteitä yrityksessä käytettävistä aineista ja vaatia turvallisuuteen liittyviä muutoksia rakennuksiin ja kalusteisiin. Lisäksi työnantajan piti ilmoittaa ammattientarkastukselle työtapaturmista ja ammattitautitapauksista.¹⁶⁸

Asetuksen mukaan ammattientarkastajien piti tarkastaa työpaikkoja niin usein ja niin perusteellisesti ”*kuin on tarpeellista kyseessä olevien määräysten tehokkaan sovellutuksen turvaamiseksi*”¹⁶⁹. Mikkelin työsuojelupiirin Lahden ja Savonlinnan ammattientarkastuspiirin arkiston mukaan ammattientarkastaja vieraili flutingtehtaalla kerran tai kahdesti vuonna 1961¹⁷⁰ ja kerran vuosina 1962, 1964 ja 1966.¹⁷¹ On kuitenkin todennäköistä, että tarkastaja vieraili tehtaalla tätäkin useammin, sillä kerran vuodessa tehty tarkastus ei vastanne asetuksen henkeä perusteellisesti ja tarpeeksi usein toteutettavasta tarkastuksesta. Ei etenäkään flutingtehtaan kokoisen, eri osastoja ja erilaisia työoloja sisältävässä kohteessa.

tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 18.11.1960, 19.12.1960 ja 21.11.1961. Tampella tänään 7–8/1961, 41, 5/1966, 31 ja 3/1967, 42–43.

¹⁶⁷ Työturvallisuuslaki, 46§. Ammattien tarkastusta koskeva asetus, 3–21.

¹⁶⁸ Ammattien tarkastusta koskeva asetus, 3–21.

¹⁶⁹ Ammattien tarkastusta koskeva asetus, 16.

¹⁷⁰ Ammattientarkastaja on vierailut vuonna 1961 flutingtehtaalla ainakin kerran, toinen vierailu on tulkinnanvarainen. Tämä johtuu siitä, että arkkitehdeille suunnatussa kirjeessä viitataan ammattientarkastajan tekemään tarkastukseen, mutta ei kerrota onko kyseinen tarkastus tehty 15. kesäkuuta vai jonain toisena päivänä. HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, pöytäkirja vakuutusyhtiön tarkastuksesta 14.–16.6.1961, Tampellan Heinolan tehtaiden tarkastuspöytäkirja 15.6.1961 ja kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje arkkitehdeille 4.9.1959.

¹⁷¹ MTSPA, tarkastuspöytäkirjat 1923–1968, Tampellan Heinolan tehtaiden tarkastuspöytäkirjat 2.3.1962, 7.9.1964 ja 11.5.1966.

Vuoden 1966 tarkastuksen aikana ammattientarkastus tutustui ainakin tehtaan sosiaalituloihin ja kiinnitti huomiota työntekijöiden jalkineisiin. Henkilöstölehdessä julkaistun tekstin perusteella ammattientarkastus vaati työntekijöitä käyttämään työkenkinä työnantajan tarjoamia lujia, kärjestään vahvistettuja ja jalkapohjaa pistoilta suojaavia kenkiä.¹⁷² Samana vuonna ammattientarkastus toteutti tehtaalla myös lääkärintarkastuksen¹⁷³.

Ammattientarkastaja pystyi antamaan työpaikoille eritasoisia rangaistuksia. Flutingtehtaalla käyntien jälkeen tarkastaja muistutti ja määräsi työnantajaa tekemään parannuksia ja korjauksia¹⁷⁴. Nämä olivat ammattientarkastajan lievin tapa puuttua työpaikan asioihin. Muistutusten ja määräysten lisäksi tarkastaja pystyi langettamaan työpaikalle sakonuhan ja asettamaan sen syytteeseen¹⁷⁵.

Vakuutusyhtiön ja ammattientarkastajien lisäksi tehtaan johto teki yhteistyötä Työterveyslaitoksen, Mikkelin työsuojelupiirin ja Keskuskumilaboratorion kanssa. Työterveyslaitos selvitti vuonna 1962 lipeälaitoksen työskentelyolosuhteita osana palkkaneuvotteluja ja toteutti vuonna 1966 kuulotutkimuksen 178 työntekijälle. Heistä 24:llä huomattiin merkittävä kuulovika.¹⁷⁶ Työsuojelupiiri toteutti tehtaalla melumittauksia toukokuussa 1963. Niiden perusteella tehtaalla toteutettiin melua vähentäviä toimenpiteitä.¹⁷⁷ Lisäksi Keskuskumilaboratorio teki syyskuussa 1961 tehtaalla tärinäkartoituksen. Selvityksen mukaan leikkurin ympäristön tärinä oli huippuja lukuun ottamatta kohtuullista ja paperikoneiden ja puhaltimien tärinävaimennus oli onnistunut erittäin hyvin.¹⁷⁸

¹⁷² Tampella tänään 3/1966, 25–26.

¹⁷³ Paperi, yleisen kokouksen pöytäkirja 4.10.1966 ja 13.11.1966.

¹⁷⁴ MTSPA, tarkastuspöytäkirjat 1923–1968, Tampellan Heinolan tehtaiden tarkastuspöytäkirjat 2.3.1962, 7.9.1964 ja 11.5.1966.

¹⁷⁵ Forselius 2003, 21.

¹⁷⁶ MTSPA, saapuneet asiakirjat 1946–1972, pöytäkirja ammattientarkastuksen tarkastuksesta 11.5.1966 ja Työterveyslaitoksen selvitys kuulotutkimuksesta 26.5.1966. Aiheesta tarkemmin luvussa 4.3.

¹⁷⁷ Paperi, pöytäkirja palkkaneuvotteluista 8.5.1962. Paperi, Mikkelin työsuojelupiirin kirje 30.1.1981.

¹⁷⁸ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Keskuskumilaboratorion tärinämittausraportti 28.9.1961.

3. TAVOITTEENA TURVALLISEMPI TEHDAS

Edellä olen kuvannut sitä, mitä Tampellan Heinolan tehtailla tehtiin konkreettisesti työturvallisuuden eteen. Seuraavaksi aion vastata siihen millä tavoin tehtaan johto pyrki muuttamaan työntekijöiden työturvallisuusasenteisiin ja -ajatuksiin. Miten työnantaja yritti saada työntekijät toimimaan haluamallaan tavalla? Mitä tapoja työnjohdolla oli käytössään ja miten he niitä käyttivät? Tutkimusaineiston analysoinnin avulla tutkimusaineistosta löytyi kolme tapaa. Ensinnäkin työnantaja jakoi työntekijöilleen työturvallisuutta koskevia tai siihen liittyviä ohjeita ja määräyksiä. Toiseksi työnantaja valisti ja tiedotti työntekijöitä vaaroista ja uhkista ja kolmanneksi pyrki vaikuttamaan asennekasvatuksen avulla työntekijöiden työturvallisuutta koskeviin ajatuksiin ja asenteisiin.

On hyvä ymmärtää, että työnantaja käytti tapoja – ohjeita, tiedotusta ja asennekasvatusta – sekä yksitellen että yhdessä. Jotkut ohjeet ja tiedotteet olivat selkeästi vain ohjeita ja tiedotteita, mutta joukossa oli myös sellaisia ohjeita, joista on selvästi löydettävissä myös tiedottava tai kasvattava osuus. Samoin johto lähetti tiedotteita, jotka olivat myös kasvattavia. Toisin sanoen työnantaja käytti tapoja sekä yhdessä että erikseen.

Koulutussuunnitelman ja -ohjelman perusteella esimerkiksi massatehtaan työntekijät saivat työturvallisuuteen liittyvää koulutusta¹⁷⁹. Siitä ohjelmasta ei selviä tuntien tarkempi sisältö, eikä koulutuksesta sen vuoksi voi päätellä oliko se ohjaavaa, tiedottavaa, kasvattavaa vai sisälsikö se piirteitä kaikista kolmesta. On todennäköistä, että päivän kestänyt koulutus sisälsi kaikkia näitä piirteitä. Selvyiden vuoksi päädyin kuitenkin käsittelemään koulutusta kolmen alaluvun sijaan vain asennekasvatusta käsittelevässä alaluvussa.

Vaikka tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten työnantaja pyrki vaikuttamaan työntekijöiden asenteisiin, on muistettava, että työnantaja ei ole ainoa, joka halusi muuttaa työntekijöiden työturvallisuusasenteita. Esimerkiksi ammattientarkastajien tehtävänä oli muokata työntekijöiden käsityksiä työturvallisuudesta. Lisäksi flutingtehtaan johto toivoi työturvallisuustoimikuntien jäsenten – toisin sanoen työntekijöiden – vievän työturvallisuustyön sanomaa omille työtovereilleen¹⁸⁰.

¹⁷⁹ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, massatehtaan koulutusohjelma 17.8.1960.

¹⁸⁰ Paperi, työohjesääntö 2.5.1961.

Myös työnantajaan pyrittiin vaikuttamaan. Ainakin ammattientarkastajat ja vakuutusyhtiöt halusivat tiedottaa ja muuttaa työnantajien ajatuksia työturvallisuusmyönteisemmäksi. Sen sijaan työntekijät, heidän luottamusmiehensä tai ammattiosastonsa eivät tutkimusaineiston perusteella kiinnittäneet paljoakaan huomiota työturvallisuuteen tai yrittäneet vaikuttaa työnantajaan työturvallisuutensa parantamiseksi. Ammattiosaston – tai itse asiassa luottamusmiehen – ja työnantajan välisissä neuvotteluissa työturvallisuutta sivuttiin yhdesti vuonna 1962. Toisella kerralla, vuonna 1966 sana kirjattiin myös asiakirjaan.

Ensimmäisen kerran sanaa käytettiin, kun pääluottamusmies neuvotteli rikin jäähdytysosastolla työskentelevien palkoista. Pöytäkirjan mukaan ”*rikin jäähdytysosastolla roiskeet syövyttävät tavallista kangasta. Arvioitiin, että noin 50 prosenttia työstä on sellaista, että se edellyttää likaisen työn maksamista*”.¹⁸¹ Tässä tapauksessa huomionarvoista on se, että työntekijät eivät pyytäneet lisää palkkaa, jotta he olisivat voineet panostaa työturvallisuutta lisäävään pukeutumiseen, vaan koska työ oli heidän mielestään likaista.

Uudestaan työturvallisuus tuli esille vuonna 1966, kun työnantaja oli siirtänyt apumiehen hiekanpuhalluksesta toisiin tehtäviin. Pöytäkirjan mukaan työntekijät ”*olivat sitä mieltä, että apumiehen poistaminen johtuu siitä, ettei tarvitsisi maksaa hänelle korotettua palkkaa. He pitivät työn teettämistä yhdellä miehellä arveluttavana työturvallisuuden kannalta*”.¹⁸² Tutkimusaineiston perusteella nämä olivat ainoita kertoja, jolloin työntekijät perustelivat oman kantansa työn ja työntekijöiden turvallisuudella.

Flutingtehtaan työntekijöiden laimea mielenkiintoa omaa työturvallisuuttaan kohtaan ei ollut tavatonta, sillä Kari Teräksen turkulaisia satamatyöläisiä koskeva selvitys paljasti, että työntekijät tarttuivat ennen toista maailmansotaa työturvallisuusasioihin paikallisella tasolla vasta sen jälkeen, kun palkkaan, työaikaan ja esimerkiksi ylitöiden palkanmaksuun liittyvät asiat oli saatu kuntoon.¹⁸³ Myös Jorma Kalela on huomannut saman Paperiliiton historiaa

¹⁸¹ Paperi, pöytäkirja palkkaneuvotteluista 26.1.1962.

¹⁸² Paperi, pöytäkirja hiekanpuhallustyötä koskeneesta kokouksesta 1.12.1966.

¹⁸³ Teräs 1995, 355–365.

tutkiessaan: palkkasääntelyn vuoksi ammattiosaston tärkein tehtävä oli valvoa sitä, että työnantaja noudatti hallituksen, keskusjärjestön tai liiton hyväksymiä päätöksiä ja sopimuksia¹⁸⁴. Ilmiö heijastui vielä 1960-luvulla Paperiliiton Heinolan osastonkin toimintaan: osasto keskittyi työturvallisuuden sijasta vahvasti vapaa-ajan toimintaan ja sen järjestämiseen ja ammattiliiton esille tuomien asioiden, kuten kurssien ja palkkaneuvottelujen, käsittelyyn. Luottamusmiesten ja työnantajien neuvottelut puolestaan käsitelivät useimmiten palkkoja, niiden korottamista ja oikeudenmukaisuutta ja erilaisten haittakorvauksien maksamista.

Vain yhden kerran ammattiosasto esitti työnantajalle toivomuksen, jolla oli vaikutusta työturvallisuuteen. Silloinkaan kyse ei ollut tehtaan työturvallisuuden parantamisesta, vaan työmatkojen turvallisuudesta. Osasto nimittäin toivoi työnantajan hiekoittavan radan varrella olevan pyörä- jalankulkutien liukkaiden kelien aikana. Osasto ei perustellut toivettaan sanallakaan.¹⁸⁵

Ammattiosaston laimeaa mielenkiintoa työturvallisuutta kohtaan voi selittää myös tuotantokomitean olemassaolo. Kuten edellä on jo todettu, flutingtehtaan työntekijät äänestivät tuotantokomiteanvaaleissa selvästi innokkaammin kuin muiden tuotantolaitosten vastaavissa vaaleissa. Tuotantokomitean toiminnan ansiosta ammattiosasto ei nähnyt tarpeelliseksi puuttua työturvallisuuskysymyksiin, vaan ne ohjattiin suoraan komitealle.

Kuten edeltä käy ilmi, vaikuttamispyrkimyksiä oli monilla eri tahoilla ja ne olivat hyvin erilaisia. Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuitenkin selvittää vain se, miten työnantaja pyrki vaikuttamaan työntekijöiden asenteisiin. Tästä huolimatta on hyvä pitää mielessä, että todellisuudessa prosessi ei ollut näin yksiselitteinen ja yksipuolinen.

¹⁸⁴ Kalela 1986, 50.

¹⁸⁵ Paperi, yleisen kokouksen pöytäkirja 19.2.1961, 27.2.1961 ja toimikunnan kokouksen pöytäkirja 27.2.1961. Kolme kuukautta myöhemmin Tampellan Heinolan tehtaas lähetti Heinolan maistraatille pyynnön Maitiaislahden ylikulkusillan nopeusrajoituksen madaltamisesta. Maistraatti kuitenkin hylkäsi pyynnön perustellen päätöstään sillä, että ylikulkusillalla oli jo ennestään kiellettyä liikkuu moottoriajoneuvoilla. Lisää aiheesta HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaas kirje maistraatille 5.5.1961 ja pöytäkirja Tampellan Heinolan tehtaas ja Heinolan maistraatin neuvottelusta 17.7.1961.

3.1. Työntekijöitä ohjeita tehtaan tavoista

Tampellan Heinolan tehtaiden työnjohto antoi työntekijöille runsaasti ohjeita 1960-luvulla. Suurin osa ohjeista ei liittynyt millään tavalla työturvallisuuteen, vaan niiden avulla työnantaja ohjeisti työntekijöitä muun muassa palkkaan, työsuhteen vastaanottamiseen ja irtisanomiseen, vuosilomiin, työaikoihin ja terveydenhoitoon liittyvistä asioista. Esimerkiksi työsäännöt sisälsivät runsaasti tämänkaltaisia ohjeita. Pysyväismääräysten avulla työnantaja opasti muun muassa puhelimen käytöstä ja tavaroiden tilaamisesta: ”Lyhyesti: suunnittele työsi ja tavaratarpeesi, tilaa tavara ajoissa, käytä standardikokoja ja -laatuja, kirjoita aina varastomääräin, muista, että varastomääräimessä on tilinumero --- älä tuhlaa, ota varastosta vain se, mitä tarvitset”¹⁸⁶.

Ohjeiden, neuvojen ja määräysten avulla työnantaja opasti työntekijöitä toimimaan työnantajan haluamalla tavalla. Toisin sanoen työnantaja kertoi ohjeissa hyväksytyyn toimintatavan tai -mallin, jonka mukaan toimia tietyissä tilanteissa. Flutingtehtaalla ohjeiden antaminen oli työnjohdon eniten käyttämä keino, jolla se pyrki muokkaamaan työntekijöiden asenteita työturvallisuudelle myönteisemmäksi.

”Hitsareiden tulee työskentelyssään noudattaa seuraavia määräyksiä:

- 1) Hitsattaessa tulee pitää vedellä täytetty sankoruisku työskentelypaikan välittömässä läheisyydessä. Sankoruiskuja on saatavana korjauspajalta.*
- 2) Ennen hitsauksien aloittamista on tarkistettava, että työpaikan paloturvallisuus on varmistettu. Tulenarat tavarat on mikäli mahdollista poistettava. Jos on tarpeellista, käytetään märkiä suojapeitteitä tai -pahveja.*
- 3) Hitsauksen päätyttyä tulee varmistaa, etteivät hitsauskipinät jää kytemään työalueelle --- .”¹⁸⁷*

Työntekijöitä ohjeistettiin eniten 1960-luvun ensimmäisinä vuosina. Tämä on varsin luonnollista, sillä tehtaan toiminnan käynnistyessä työnantajalla oli tarve ja halu luoda työpaikalle yhtenäinen toimintatapa ja -kulttuuri. Näin ollen ensimmäiset vuodet olivat myös aikaa, jolloin tehtaalla luotiin ohjeiden avulla käytäntöjä useiksi vuosiksi eteenpäin. 1960-luvun loppua kohden ohjeiden määrä

¹⁸⁶ HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, viesti insinööreille ja työnjohtajille 22.10.1960.

¹⁸⁷ HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, ohje hitsareille ja työpisteen mestareille 9.5.1960.

tutkimusaineistossa väheni selvästi. Flutingtehtaan työturvallisuutta käsitelleet ohjeet allekirjoitti useimmiten insinööri, tekninen johtaja tai sosiaalipäällikkö.

Ohjeissa työnjohto kertoi mitä työntekijä sai tai mitä hän ei saanut tehdä ja miten hänen tuli toimia. Tätä korostettiin myös työturvallisuuslaissa, jonka mukaan työntekijälle oli annettava työn laatuun ja olosuhteisiin liittyvää opetusta ja ohjausta, jotta työntekijä pystyy välttämään työstä johtuvan tai siitä aiheutuvan tapaturman ja sairastumisen vaaran¹⁸⁸.

*”Sähköhuoneet ja sähköalueet on pidettävä aina lukittuina. Sivullisilta niihin pääsy on ehdottomasti kielletty. Niissä saavat työskennellä vain sähköosaston henkilökuntaan kuuluvat. Mikäli näissä tiloissa suoritetaan muita kuin sähköosaston miesten suorittamia töitä, niin on työn valvontaa varten sähkömiehen oltava yhtämittaisesti paikan päällä ---”*¹⁸⁹

Vain harvoin flutingtehtaan ohjeissa jätettiin työntekijälle mahdollisuus itse päättää tai valita toimintatapansa. Ohje ei siis ollut työnantajan työntekijälle esittämä toive, vaan ohjeen antaja oletti, että saaja noudatti sitä: *”esimiesten antamia järjestystä ja turvallisuutta koskevia ohjeita ja määräyksiä on noudatettava”*¹⁹⁰. Asetelmaa vahvasti entisestään työnantajan ja työntekijän välinen suhde, jonka seurauksena työntekijä on aina alisteinen työnantajalle. Työnantaja pyrki ohjeiden avulla ohjaamaan työntekijöiden työskentelyä haluamaansa suuntaan ja sitä kautta esimerkiksi yhdistämään toimintatapoja.

*”Mikäli soodakattilalla joudutaan suorittamaan hätäpysäytys, siitä annetaan ilmoitus soodakattilahuoneeseen asennetuilla hälytyssireeneillä. Hälytyssireenin äänen kuultuaan on jokaisen heti poistuttava lyhintä tietä ulos sekä sen jälkeen ilmoittauduttava sille mestarille, jonka valvonnassa meneillään oleva työ on ollut. Soodakattilan lämmittäjät noudattavat lämmittäjille jaettua erikoisohjetta.”*¹⁹¹

¹⁸⁸ Työturvallisuuslaki, 34§.

¹⁸⁹ Paperi, pysyväismääräys 18.8.1962.

¹⁹⁰ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 9.

¹⁹¹ Paperi, kiertokirje höyryvoimalaitoksen henkilöstölle 4.11.1965.

Työnjohto ohjeisti työntekijöitä työturvallisuuteen liittyvistä asioista kiertokirjeiden, pysyvääsmääräysten, työsääntöjen ja järjestys- ja turvallisuusohjeiden¹⁹² avulla. Lyhyitä kiertokirjeitä ja pysyvääsmääräyksiä työnjohto käytti päivittäistyöskentelyn ohjeistamiseen, kun taas järjestys- ja turvallisuusohjeet ja työsäännöt olivat luonteeltaan pysyvämpiä.

Järjestys- ja turvallisuusohjeet otettiin tehtaalla käyttöön vuoden 1963 aikana ja ensimmäiset työsäännöt laadittiin jo 1961. Niitä päivitettiin 1960-luvun aikana yhdesti, vuonna 1968¹⁹³. Heinolan tehtaan lisäksi samat säännöt otettiin käyttöön myös Inkeroisten ja Eklöfin tehtailla¹⁹⁴. Flutingtehtaan arkistosta ja ammattiosaston dokumenteista ei käy ilmi, miksi säännöt haluttiin uusia. Ammattiosasto oli kuitenkin harmissaan siitä, että sosiaaliministeriö hyväksyi säännöt ilman työntekijöiden esittämiä muutoksia. Toivottujen muutosten sisältö ei käy ilmi tutkimusaineistosta.

Sisällöllisesti työsäännöt eivät päivityksen seurauksena muuttuneet paljoakaan, vaan muutokset liittyivät lähinnä siihen, missä järjestyksessä ja minkä otsikoiden alla työnantaja toi ohjeitaan esille ja kuinka yksityiskohtaisesti asiat tuotiin esille. Esimerkiksi järjestysohjeiden alle oli uusissa säännöissä kerätty työntekijän käyttäytymiseen liittyviä ohjeita, jotka oli aiemmin sijoitettu useiden eri alaotsikkojen alla ja paloturvallisuus käsiteltiin uusissa ohjeissa lyhyemmin ja yleisemmällä tasolla kuin vuoden 1961 työsäännöissä:

*”Palovaaran välttämiseksi on noudatettava seuraavia määräyksiä:
1) tupakanpoltto työhuoneissa sekä koko tehdasalueella on ehdottomasti kielletty, paitsi sitä varten erityisesti varatuilla paikoilla; 2) lastut, öljyn kastelemat veistit sekä muut tulenarat jätteet on päivittäin poistettava ja kerättävä poltettavaksi --- .”¹⁹⁵*

¹⁹² On todennäköistä, että flutingtehtaalla on ollut jo vuotta 1963 ennen järjestys- ja turvallisuusohjeet. Höyryvoimalaitoksen henkilöstölle suunnatussa ja 4.9.1962 päivätyssä viestissä työntekijöitä kehoitetaan noudattamaan työturvallisuuslakia ja Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeita. Lisää aiheesta Paperi, suojeleohjeet, viesti höyryvoimalaitoksen henkilöstölle 4.9.1962. Kansalliskokoelmaan arkistoidut järjestys- ja turvallisuusohjeet ovat oppaan takakannen mukaan vuodelta 1963.

Tutkimusaineiston perusteella ei selviä onko kyse samoista vai eri ohjeista.
¹⁹³ Työsääntöjen uudistamistyö alkoi todennäköisesti jo vuonna 1967. Paperi, toimikunnan pöytäkirja 17.11.1967, 20.2.1969.

¹⁹⁴ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1968.

¹⁹⁵ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1961.

*”Jokaisen tulee noudattaa työ- ja paloturvallisuudesta annettuja ohjeita ja muita erikoismääräyksiä, joita työpaikkaa varten on annettu tai vastedes annetaan.”*¹⁹⁶

Työsäännöissä oli vain muutamia työturvallisuuteen liittyviä ohjeita, kun taas järjestys- ja turvallisuusohjeet linkittyivät lähes kokonaan työturvallisuuteen. Etenkin vuoden 1961 työsäännöissä tapaturmia ja tulipalovaaraa pyrittiin ehkäisemään pitkälti järjestyksen, siisteyden ja kurin avulla. Vielä 1900-luvun alussa työsääntöjen kaltaisten tehtaan ohjesääntöjen tavoitteena oli – Kari Teräksen sanoin – karsia tehtaista pois esiteollisia tapoja ja juurruttaa uutta tehdaskulttuuria. Esimerkiksi sahalaitosten säännöissä haluttiin rajoittaa työntekijöiden omapäisyyttä ja kurittomuutta¹⁹⁷.

Flutingtehtaalla ei voine enää puhua esiteollisista tavoista, mutta kylläkin uuden tehdaskulttuurin juurruttamisesta kahdella eri tavalla. Ensinnäkin tehdas aloitti toimintansa vasta 1960-luvulla, joten työnantaja halusi luoda tehtaalle omanlaisensa työkuulttuurin ja toiseksi, halusi kitkeä ohjeiden ja koulutuksen avulla työntekijöistä vähemmän toivotut työtavat. Pyrkimys kurittomuuden karsimiseen näkyi niin 1900-luvun alun turkulaisten satamatyöläisten ja Verlassa työskennelleiden toiminnassa kuin Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöissä:

*”Työntekijäin kerääntyminen toimettomina ryhmiin ja tarpeeton keskustelu työaikana sekä kaikenlainen vallattomuus ja meluaminen on työhuoneissa kielletty --- työssä ja koko tehdasalueella on noudatettava mahdollisimman suurta siisteyttä. Koneita, työkaluja, työtarveaineita ja -valmisteita tulee työntekijän käsittelä huolellisesti ja varovaisesti sekä pitää ne puhtaina; niiden tarpeeton käsittely on kielletty.”*¹⁹⁸

*”Työssä ja tehdasalueella on noudatettava siisteyttä.”*¹⁹⁹

¹⁹⁶ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1968.

¹⁹⁷ Teräs 2001, 84.

¹⁹⁸ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1961.

¹⁹⁹ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1968.

Flutingtehtaan lähes viisikymmensivuiset järjestys- ja turvallisuusohjeet²⁰⁰ jakautuivat neljään osaan: yleisiin turvallisuusohjeisiin, osastojen omiin turvallisuusohjeisiin, ensiapu- ja palosuojeluohjeisiin. Suurin osa ohjeista sisälsi koneiden käynnistämiseen ja käyttöön liittyviä yksityiskohtaisia neuvoja ja määräyksiä. Ohjeiden alussa todetaan, että ”*Työturvallisuus on kaikkien yhteinen asia. Jokaisen on tehtävä parhaansa tapaturmien välttämiseksi. Tässä kirjassa olevat turvallisuusohjeet on luettava tarkoin ja niitä on noudatettava jokapäiväisessä työssä.*” Kirjan lopussa on sivu, jonka allekirjoittamalla työntekijä vahvasti vastaanottaneensa ohjeet ja samalla sitoutui tutustumaan niihin ja noudattamaan niitä.²⁰¹

Järjestys- ja turvallisuusohjeissa johto antoi tehtaalla työskennelleille mallin, jota heidän piti noudattaa esimerkiksi konetta käynnistäessään tai onnettomuuden sattuessa. Ohjeissa kiinnitettiin työsääntöjen tapaan runsaasti huomiota hyvän järjestyksen, siisteyden ja käyttäytymisen vaalimiseen: sopimaton rupattelu ja leikkittely oli kielletty, työkaluille ja -välineille oli omat paikkansa, kulkutiet oli pidettävä vapaina ja lattiat puhtaina ja romu ja jätteet oli koottava niille varatuille paikoille²⁰².

*”Sopimaton leikkittely ja rupattelu työpaikalla häiritsee työn suoritusta ja voi aiheuttaa tapaturman --- on järjestyksen pito käyttäjien vastuulla. Siisteys lisää viihtyisyyttä.”*²⁰³

*”Pidä työskentelyalueesi vapaana työkaluista ja irtoesineistä --- Pidä työkalut ja käyttöesineet moitteettomassa kunnossa, kaikki metalliosat terävinä (pokara, keksi, kirves jne.) varret ehjinä ja tarpeeksi tukevina, liitoskohdat varmoina ja kestävinä. Kunnollisilla työkaluilla työskentely on luotettavaa ja varmaa.”*²⁰⁴

²⁰⁰ Otteita järjestys- ja turvallisuusohjeista julkaistiin myös Tampella tänään -lehden numeroissa 11–12/1963, 36, 1–2/1964, 68, 3–4/1964, 57, 5–6/1974, 31, 7–8/1964, 27–28, 9–10/1964, 37 ja 11–12/1964, 40.

²⁰¹ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963.

²⁰² KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 8–12.

²⁰³ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 11.

²⁰⁴ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 21–22.

Oli kyse työsäännöistä, järjestys- ja turvallisuusohjeista tai pysyväismääräyksistä, työnantaja perusteli vain harvoin sitä, minkä takia työntekijän täytyi toimia ohjeessa kerrotun mukaisesti. Mikäli työnjohto piti perustelua tarpeellisena, perusteluksi riitti muutama sana. Esimerkiksi pysyväismääräysten noudattamista perusteltiin hengenvaaralla tai tulipalo- ja tapaturmavaaralla: ”*palosuojelun tehostamiseksi noudatetaan seuraavaa ---*”²⁰⁵.

Työsääntöjen noudattamisen tärkeyttä perusteltiin esimerkiksi sillä, että sopimaton leikkittely ja rupattelu ”*voi aiheuttaa tapaturman*”, suojajalkineiden ja suojakypärän käyttäminen ”*suoja tapaturmilta*”, paineilmasuihku voi aiheuttaa ”*vaikean tapaturman, jopa kuolemankin*” ja tietty toimintatapa on paras ”*tapaturmain välttämiseksi ja työn turvaamiseksi*” ja ”*palovaaran välttämiseksi*”.²⁰⁶

On hyvin todennäköistä, että työntekijöitä on neuvottu paperilla annettujen ohjeiden lisäksi myös erilaisten koulutusten yhteydessä ja ohjeistuksia ja niiden antamista on pohdittu työturvallisuustoimikunnissa, joiden tehtäviin kuului muun muassa turvallisuuden edistäminen ja ammattientarkastuksen ja vakuutusyhtiön antamiin ohjeisiin ja määräyksiin tutustuminen ja tuotantokomiteassa, jonka tehtäviin kuului työmenetelmien parantaminen, työn organisointi, työkurista huolehtiminen ja työrauhan edistäminen²⁰⁷. Ainoa paikka, jossa työnantaja ei ohjeita antanut, oli Tampella tänään -lehti.

Voikin sanoa, että Tampellan Heinolan tehtaiden työntekijöiden työ ei ollut itsenäistä, vaan se oli organisoitu lukuisten ohjeiden ja sääntöjen avulla. Ohjeiden avulla flutingtehtaalla asetettiin tiukat rajat työntekijöiden toiminnalle samaan tapaan kuin 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä tehtiin esimerkiksi Turun Tehdasyhdistyksen vahvistamissa työsäännöissä²⁰⁸. Sakkorangaistuksilla työntekijöitä ei enää uhkailtu, mutta työntekijä voitiin irtisanoa, mikäli hän oli kelvoton sovittuun työhön. Lisäksi ohjeiden avulla työnantaja teki selväksi, että työpaikalla piti tehdä ainoastaan työtä. Flutingtehtaalla se, että työntekijä aloitti työnteon täsmällisesti, varmistettiin sekä sähkökellon että lukuisten työsääntöjen avulla.²⁰⁹

²⁰⁵ HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, ohje osastojen palosuojeluvalvojille 19.12.1960.

²⁰⁶ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 19–20. MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1961.

²⁰⁷ Kettunen 1994, 348. Paperi, Heinolan tehtaiden turvallisuustoimikunnille laadittu ohje 2.5.1961. Tampella tänään 3–4/1962, 40–41.

²⁰⁸ Teräs 2001, 84–85.

²⁰⁹ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1961.

3.2. Tietoa ilmoitustauluilta ja lehdestä

Flutingtehtaan johto suosi tiedotuksessaan etenkin 1960-luvun seitsemän ensimmäisen vuoden ajan Tampella tänään -lehteä. Vuosien 1968 ja 1969 lehden merkitys tiedotuskanavana heikentyi, sillä lehdestä poistui ulkoasu-uudistuksen seurauksena tehdaspaikkakuntiin perustunut osastojako. Samalla Heinolan tehtaan työturvallisuutta koskeneiden tekstien ilmestyminen loppui lehdestä lähes kokonaan. Ulkoasu-uudistus ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että lehti olisi unohtanut työturvallisuusaiheet. Aihetta lähestyttiin yksittäisen tehtaan sijasta koko Tampellan kannalta tai hyvin yleisellä tasolla. Vuonna 1968 lehdessä julkaistiin vain yksi flutingtehtaan työturvallisuutta käsitellyt teksti, vuonna 1969 neljä. Tekstien yhteydessä ei mainittu kirjoittajaa tai hänen toimenkuvaansa. Hyvin harvoin flutingtehdasta käsitelleiden juttujen alla oli merkintä O.L. Kirjaimet viittanevat tehtaan sosiaalipäällikköön Olavi Linnakkoon.

Heinolassa kuusi kertaa vuodessa ilmestynyt Tampella tänään -lehti jaettiin kaikkien työntekijöiden koteihin²¹⁰. Sisäisen tiedotustoiminnan, kuten henkilöstölehden avulla työnantaja pyrki vaikuttamaan lukijoiden asenteisiin yritystä kohtaan ja vahvistamaan yhteenkuuluvuuden henkeä²¹¹. Tampella tänään -lehdestä käytettiin tiedotuslehden lisäksi nimitystä perhelehti ja henkilökuntalehti²¹². Heikki Wariksen mukaan henkilökuntalehdillä oli merkitystä etenkin suurissa teollisissa yrityksissä, joissa johto ja työntekijät eivät olleet yhtä läheisesti tekemisissä kuin pienemmissä yrityksissä²¹³.

Henkilöstölehdessä tiedotteet oli puettu toimitettujen artikkelin muotoon. Niiden avulla työnantaja kertoi kaikille työntekijöille tasapuolisesti ja samanaikaisesti tietoa haluamastaan aiheesta. Vielä vuosikymmenen alussa lehdessä julkaistiin runsaasti tehtaan rakentamista ja Heinolaa asuinpaikkakuntana käsitteleviä tekstejä, mutta tuotannon käynnistyessä näiden tekstien määrä väheni ja tilalle tulivat työntekijöiden vapaa-ajan harrastuksia ja työturvallisuutta käsittelevät tekstit. Vuodesta 1962 vuoteen 1967 lehdessä julkaistiin vuosittain

²¹⁰ Tampella tänään 1–2/1962, 40.

²¹¹ Waris 1980, 98. Ahvenisto 2008, 420.

²¹² Tampella tänään 1–2/1962, 40.

²¹³ Waris 1980, 98.

keskimäärin kahdeksan flutingtehtaan työturvallisuuteen liittyvää tekstiä eli joissakin lehdissä oli kaksikin kirjoitusta. Eniten työturvallisuuteen liittyviä tekstejä julkaistiin vuonna 1967.

Henkilöstölehdessä tiedotettiin 1960-luvulla muun muassa eri organisaatioiden, kuten palosuojelun, työturvallisuustoimikuntien ja vartijoiden kokoonpanosta ja tehtävistä, työturvallisuuspäivien sisällöstä, työtapaturmien määristä ja uusista ratkaisuista, joiden avulla pyrittiin vähentämään työtapaturmia²¹⁴. Toisinaan lehdessä julkaistiin työnjohdon laatimia suunnitelmia sanasta sanaan. Esimerkiksi toukokuussa 1961 valmistunut turvallisuustoimikuntien työohjesääntö julkaistiin työturvallisuuspäivistä kertovan tekstin yhteydessä ja flutingtehtaan järjestys- ja turvallisuusohjeita julkaistiin kahdeksassa eri lehdessä vuosien 1963 ja 1964 aikana²¹⁵.

Lehden lisäksi työnjohto tiedotti työturvallisuuteen liittyvistä asioista myös itse tehtaalla. Yksi tiedotustavoista oli kiertokirjeet, joiden avulla tehtaalla kerrottiin kaikkia koskevista asioista: ”*Palosuojeluorganisaation muodostavat Heinolan tehtailla seuraavat elimet: palosuojelujohtaja, palosuojeluvalvojat, palokunta, jossa palopäällikkö ja palomiehistö, palotarkastusryhmä. Palosuojelujohtajan tehtävät: muodostaa palosuojeluorganisaatioon kuuluvat elimet ---*”²¹⁶.

Osa kiertokirjeistä ja tiedotteista laitettiin nähtäväksi myös tehtaan ilmoitustauluille. Vuoden 1968 työsääntöjen mukaan ilmoitustaululle laitettiin ”*työntekijäryhmiä*” koskevia tiedotteita²¹⁷. Vuodesta 1966 lähtien työturvallisuustoimikuntien pöytäkirjat julkaistiin ”*työturvallisuusilmoitustauluilla*”²¹⁸. Toisin sanoen työnantaja piti työturvallisuutta niin tärkeänä, että teki juuri tätä tarkoitusta palvelevia ilmoitustauluja. Tosin sitä edellytettiin myös työturvallisuuslaissa: ”*milloin aiheutta on, tarkoituksenmukaisia varoituksia ja muita suojeleohjeita pantava julki sopiviin kohtiin työpaikalle*”²¹⁹.

²¹⁴ Tampella tänään 7–8/1961, 40–42, 3–4/1962, 39–41 ja 1–2/1963, 54 ja 9–10/1963, 32–34.

²¹⁵ Tampella tänään 3–4/1962, 39–41, 11–12/1963, 36, 1–2/1964, 68, 3–4/1964, 57, 5–6/1974, 31, 7–8/1964, 27–28, 9–10/1964, 37 ja 11–12/1964, 40.

²¹⁶ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, viesti palosuojeluorganisaation kokoonpanosta ja tehtävistä 17.11.1960.

²¹⁷ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Heinolan Tampellan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1968, 41§.

²¹⁸ Tampella tänään 5/1966, 31.

²¹⁹ Työturvallisuuslaki, 34§.

Työntaja tiedotti työturvallisuudesta myös työturvallisuuspäivien yhteydessä ja lisäksi työnjohtajilla oli lupa tiedottaa asioista myös suullisesti omille alaisilleen²²⁰. Tiedottaminen oli luonteeltaan kertovaa ja sen avulla ei suoranaisesti pyritty vaikuttamaan tai muuttamaan vastaanottajan asenteita tai käytöstä, vaikka tiedotus sisälsikin ohjaavia ja kasvattavia elementtejä. Yleensä tiedotuksen avulla tuettiin ja edistettiin työnantajan tavoitteita ja päämääriä.

Kaikista asioista ei kuitenkaan tiedotettu koko tehtaan henkilökunnalle. Esimerkiksi vartijoiden päiväraporteista koostetut kerran kuukaudessa ilmestyneet vartiointiraportit näki toisinaan vain 5–8 henkilöä, kun välillä ne laitettiin jakoon kaikille osastoille. Esimerkiksi vuonna 1961 teknisen johtajan allekirjoittama helmikuun vartiointiraportti jaettiin vain osastoinsinööreille, konttoripäällikölle, palosuojelujohtajalle ja -valvojille. Vuosi myöhemmin vartiointiraportin sai nähtäväkseen kaikki osastot. Vartiointiraporteissa listattiin vartijoiden turvallisuutta koskevien huomautusten määrä osastoittain ja ne asiat, joihin työnjohto toivoi työntekijöiden kiinnittävän huomiota.²²¹

Työturvallisuutta koskevat tiedotteet olivat harvoin pelkästään tiedottavia. Yleensä ne sisälsivät tiedotuksen lisäksi ohjeita ja/tai asennekasvatusta. Toisinaan asennekasvatus oli hienovaraista, kuten vuosien 1961–1963 työtaturmatilastoja koskevan tekstin yhteydessä. Itse teksti sisälsi ainoastaan vuosilukuja, osastojen nimet ja eri vuosina sattuneiden työtaturmien määrät, mutta luvut oli nivottu yhteen otsikolla, jonka mukaan ”*työturvallisuus antaa tuloksia*”²²². Vuonna 1963 lehdessä julkaistiin kuvat kaikista Heinolan tehtaiden työturvallisuustoimikunnista. Kuvateksteissä kerrottiin ainoastaan toimikuntien jäsenten nimet, mutta itse kokonaisuus oli otsikoitu työturvallisuuden tärkeyttä korostavaksi: ”*Tampella vaalii työturvallisuutta Heinolassa*”.²²³

Vuosikymmenen kahtena ensimmäisenä vuonna flutingtehtaan tiedotuksessa tuotiin esille ohjeita, sääntöjä ja erilaisiin tapahtumiin liittyviä asioita. Vuodesta 1963 lähtien tiedottaminen sai uusia piirteitä, kun työnantaja korosti aikaisempaa enemmän ajatusta tuotannon häiriöttömyydestä. Henkilöstölehden mukaan

²²⁰ MTSPA, vahvistetut työ säännöt 1923–1973, Heinolan Tampellan tehtaiden työ säännöt vuodelta 1968, 41 §.

²²¹ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, helmikuun vartiointiraportti 3.3.1961 ja tammikuun vartiointiraportti 3.2.1962.

²²² Tampella tänään 3–4/1964, 56. Lehdessä julkaistiin tilasto vuosien 1961–1963 työtaturmien määrästä. Tilasto otsikoitiin lainauksen mukaisesti.

²²³ Tampella tänään 1–2/1963, 53.

työtapaturmat olivat taloudellinen ongelma sekä työntekijälle itselleen että tehtaalle, sen henkilökunnalle ja tuotannolle²²⁴.

Pauli Kettusen mukaan etenkin paperitehtailijat ja heidän insinööriinsä omaksuivat opin, jonka mukaan tapaturma oli häiriö ihmisen ja koneen muodostamassa järjestelmässä. Ajatuksen mukaan häiriön syy oli ensi sijassa ihmisessä, ei koneessa. Tästä näkökulmasta tapaturmat nähtiin taloudellisina riskeinä ja häiriöinä, jotka olivat ehkäistävissä.²²⁵

Flutingtehtaalla ajatus tuotannon häiriöttömyydestä liitettiin ensi alkuun lähinnä tulipalojen ennalta ehkäisyyn, mutta myöhemmin tuotantoa turvattiin jo selvästi laajemmin. Turva haluttiin ulottaa tehtaan, työkoneiden ja itse tuotannon lisäksi myös yksilöön eli työntekijään ja hänen perheeseensä talouteen. Näin tapaturmantorjunnasta tuli osa tuotannollista toimintaa, eikä se ollut enää pelkkä kustannusten aiheuttaja.

”Täällä on ymmärretty asiat niin, että ennakolta suoritettut taloudelliset uhraukset ja monipuolinen, koko henkilökuntaan kohdistuva koulutus palon varalta ovat vakuutustoimen ohella välttämätöntä toimintaa. Jokainen ymmärtää, että tehtaan käynnissä pitäminen joka hetki on tärkeää.”²²⁶

”Tietoisena siitä, miten valtavan kansantaloudellisen tappion tapaturmat aiheuttavat työajan menetyksinä, tarpeettomina kustannuksina, sairaalatiiloja ja hoitohenkilökuntaa sitovina, tapaturman uhrin tulojen vähentäjänä puhumattakaan niiden aiheuttamista inhimillisistä kärsimyksistä, tehdään Heinolankin tehtailla jatkuvaa työturvallisuustyötä.”²²⁷

²²⁴ Tampella tänään 11–12/1963, 35–36.

²²⁵ Kettunen 2009, 8–9.

²²⁶ Tampella tänään 11–12/1964, 37.

²²⁷ Tampella tänään 5/1966, 31.

Tätä ymmärrystä tehtaalla lisättiin vuonna 1966 kolmepäiväisen talouselämää käsittelevän kurssin avulla. Kurssille osallistui toimihenkilöiden lisäksi myös tuotantokomitean jäseniä.²²⁸ Lisäksi asia tuotiin esille vuonna 1967 henkilöstölehden teollisuuden työturvallisuustyötä käsitelleessä kirjoituksessa. Kirjoitus julkaistiin Heinolassa -otsikon alla, vaikka siinä käsiteltiin työturvallisuustyötä yleisellä tasolla.²²⁹

Flutingtehtaan tiedotus hoitui tutkimusaineiston perusteella 1960-luvulla pitkälti henkilöstölehden avulla. Työnantaja tiedotti lehden sivuilla niin organisaatiossa tapahtuneista muutoksista kuin uusien, turvallisuutta parantavien ideoiden käyttöönotosta. Yleensä tiedotteet eivät olleet pelkkiä tiedotteita, vaan ne sisälsivät myös ohjeita ja asennekasvatusta. Vuonna 1963 työnantajan tiedotus sai uusia piirteitä, kun ohjeisiin, sääntöihin ja tapahtumiin liittyvän tiedotuksen rinnalle tuli tuotannon häiriöttömyyteen tähtääviä viestejä.

3.3. Tehtaalle siisteys ja järjestys

Tampellan Heinolan tehtaalla työnantaja pyrki muokkaamaan työntekijöiden asenteita työturvallisuusmyönteisemmäksi iskulauseiden, runojen ja erilaisten kampanjoiden avulla. Työturvallisuustoimikunta laski peräkkäisten tapaturmattomien päivien määrää ja teki aiheesta julisteita. Henkilöstölehdessä julkaistiin laskennan tulokset kahdesti: vuonna 1966 tapaturmaton kausi kesti pisimmillään 32 päivää ja vuotta myöhemmin ennätys pidentyi yhdeksällä päivällä.²³⁰ Lisäksi yhtiö tilasi vakuutusyhtiön julkaiseman Ehkäise tapaturmia -lehden osalle työntekijöistä²³¹.

Iskulauseita ja runoja löytyy ainoastaan tehtaan työ- ja turvallisuusohjeista. Yli neljäkymmentäsivuisen, paikoittain hyvinkin yksityiskohtaisen ohjekirjan alussa korostetaan, että ”*työturvallisuus on kaikkien yhteinen asia*”. Saman sivun alareunassa on työtaturmien vaaroista varoittava runo: ”*Vaara vaanii kaikkialla / työssä sekä kotosalla. Opi vaarat väistämään / tapaturmat välttämään*”²³².

²²⁸ Tampella tänään 1/1966, 46.

²²⁹ Tampella tänään 1/1967, 38.

²³⁰ Tampella tänään 2/1996, 33 ja 6/1997, 39.

²³¹ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 19.12.1961.

²³² KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963.

Ennen varsinaisten turvallisuus- ja järjestysohjeiden alkua ohjekirjassa on sivu, jolle on sijoitettu kolme ajatusta iskulauseen muodossa. Ajatuksista ensimmäinen on sijoitettu tienviittaaan ja siinä kehoitetaan työntekijää olemaan valpas. Toinen painottaa terveyden tärkeyttä ja kolmas kehottaa työntekijöitä osallistumaan turvallisuustyöhön.²³³

”Ole valpas työpaikalla / työmatkalla / kotosalla / kaikkialla.”

”Terveenä työhön / terveenä kotiin.”

”Osallistu sinäkin turvallisuustyöhön.”

Iskulauseet ja runot olivatkin yksi flutingtehtaan johdon tavoista pyrkiä muokkaamaan työntekijöiden ajatuksia suopeiksi työturvallisuustyölle. Toisin sanoen työnantaja pyrki iskulauseiden avulla vaikuttamaan työntekijöiden työturvallisuutta koskeviin asenteisiin, ajatuksiin ja tätä kautta lopulta myös toimintatapoihin ja -kulttuuriin.

Flutingtehtaalla työturvallisuuden tärkeyttä korostettiin myös tehtaan uusille työntekijöille annetun koulutuksen yhteydessä. Esimerkiksi Rauma-Repolan tehtaalla toteutettuun massatehtaan koulutusohjelmaan sisältyi yhden päivän ajan asiaa työturvallisuudesta, ensiavusta, työtapaturmista ja kuorimon erikoisolosuhteista. Myös paikalliseen, Heinolan tehtaalla toteutettuun koulutusohjelmaan kuului päivän ajan asiaa työturvallisuudesta, kaasutaturmia ja ensiavusta. Lipeänvalmistamon oppituntisuunnitelman mukaan työturvallisuuden yhteydessä käsiteltiin yleisiä turvallisuusmääräyksiä, lipeä- ja kaasutaturmia, tulipaloja, suojatoimenpiteitä ja ensiapua.²³⁴

Koulutusohjelman tai lipeänvalmistamon oppituntisuunnitelman perusteella ei voi tehdä päätelmää siitä, mitä keinoja työnantaja koulutuksessaan käytti. On hyvin todennäköistä, että kokonaisen työpäivän kestänyt koulutus sisälsi niin ohjausta, tiedotusta kuin asennekasvatustakin. Sama koskenee myös työturvallisuuspäivien yhteydessä annettua koulutusta.

²³³ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963.

²³⁴ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, kartonkitehtaan koulutusohjelma 12.8.1960, massatehtaan koulutusohjelma 17.8.1960, paikallinen koulutusohjelma 17.8.1960, lipeänvalmistuksen koulutusohjelma 17.8.1960 ja lipeänvalmistamon oppituntien sisällön lähempi selvitys 19.8.1960.

Myös työsuojelutoimikunnat ja tuotantokomitea ovat voineet olla mukana järjestämässä koulutusta. Pauli Kettusen mielestä työturvallisuustoimikuntien tarkoituksena on ollut työntekijöiden ja työnjohtajien kasvattaminen. Kyse on ollut työturvallisuuden parantamiseen tähtäävästä aloitetoiminnasta, jossa työnantaja on muokannut turvallisuustyön avulla työtä koskevaa hiljaista tietoa kontrolloitavaan, tuotantoprosessissa hyödynnettävään muotoon.²³⁵

Flutingtehtaan työturvallisuutta pyrittiin parantamaan etenkin vuosina 1961 ja 1962 siisteyden ja huolellisuuden avulla. Tässä on nähtävissä selvä jatkumo 1900-luvun alkuun, jolloin ammattientarkastajat puhuivat tehdassalien siisteyden puolesta. Esimerkiksi Turun Verkatehtaalla työnantaja vauhditti työntekijöiden velvollisuuksiin kuuluvaa työkoneiden puhdistusta markan sakon uhalla²³⁶. Flutingtehtaallakin työntekijöiltä vaadittiin siisteyttä, mutta ei sentään sakon, vaan koulutuksen, tiedotuksen ja lukuisten ohjeiden ja määräysten avulla.

Tutkimusaineiston perusteella siisteys ja huolellisuus ymmärrettiin Tampellan Heinolan tehtailla kahdella tavalla. Ensinnäkin se nähtiin pölyttömyytenä, puhtautena ja toisten huomioonottamisena, joka kohdistui sekä työtiloihin että työntekijöihin. Tämä näkemys oli voimissaan etenkin 1960-luvun alussa, ja sitä korostettiin myös työturvallisuuslaissa.

”Työhuoneessa ja muuallakin työpaikalla on noudatettava järjestystä ja siisteyttä. Työhuoneet, portaat ja käytävät on päivittäin siivottava, jollei erityisistä syistä muuta johdu, minkä lisäksi nämä tilat on määräajoin perusteellisesti siivottava. Pölyä levittävä siivous on pyrittävä suorittamaan sellaisena aikana, jolloin työ ei ole käynnissä.”²³⁷

Pölyjen pyyhkimisen lisäksi tehtaan johto muistutti työntekijöitä esimerkiksi lattioiden, kulku- ja hoitolavojen puhtaana pidosta, letkujen pitämisestä niille varatuilla ripustimilla ja koneiden peittämisestä hupulla²³⁸. Vuoden 1962 lopussa sosiaaliosasto sai tehtäväkseen suunnitella järjestys- ja siisteyskampanjan, jossa piti kiinnittää työntekijöiden huomio muun muassa roskien käsittelyyn, ikkunoiden ja ovien sulkemiseen ja valojen käyttöön²³⁹.

²³⁵ Kettunen 1994, 253.

²³⁶ Teräs 2001, 98.

²³⁷ Työturvallisuuslaki, 19§.

²³⁸ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 9. HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, viesti konttorihenkilökunnalle 25.5.1961.

²³⁹ HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, marraskuun vartiointikertomus 10.12.1962.

”Siisteys lisää viihtyisyyttä.”²⁴⁰

”Sen sijaan ei yleinen siisteys ja järjestys ole ensiluokkaisessa kunnossa. Ajattelemisen aihetta raportti antaa ja parannuksia saadaan hyvällä tahdolla varmasti aikaan.”²⁴¹

Myös työntekijöiltä edellytettiin siisteyttä, toisin sanoen hyvää ja ahkerää käytöstä. Esimerkiksi konttorihenkilökunnan piti työskennellä äänettömästi, liikkua käytävillä hiljaa, sulkea ovet työhuoneesta poistuttaessa ja siistiä pöytä ja peittää kone työajan päätyttyä.²⁴² Työturvallisuuslain mukaan työntekijän piti hoitaa huolellisesti hänen käyttöönsä annettuja suojeluvälineitä ja vuoden 1961 työsääntöjen mukaan työntekijä voitiin irtisanoa, mikäli hän oli esimerkiksi laiska, huolimaton ja kelvoton, eikä noudattanut sääntöjä työtunneista ja aiheutti vaaraa turvallisuudelle²⁴³.

”Työntekijäin kerääntyminen toimettomina ryhmiin ja tarpeeton keskustelu työaikana sekä kaikenlainen vallattomuus ja meluaminen työhuoneissa on kielletty --- työssä ja koko tehdasalueella on noudatettava mahdollisimman suurta siisteyttä.”²⁴⁴

Toiseksi siisteys nähtiin asiana, jonka avulla tehtaasta tulisi turvallisempi paikka työskennellä. Toisin sanoen tehtaan työtilat piti pitää puhtaina, jotta kukaan ei kompastuisi ja loukkaisi itseään lattioille lojumaan jätettyihin tavaroihin. Siisteyden uskottiin myös ennalta ehkäisevän tulipalojen syttymisen.

”Ennakolta ehkäiseväksi toiminnaksi voidaan katsoa myös jokaisen henkilökuntaan kuuluvan omakohtainen palosuojelutoiminta ja -valppaus. Siisteys on eräs tärkeä palojen torjuntamuoto, johon on sekä sisällä että ulkona jokaisen kiinnitettävä huomiota.”²⁴⁵

²⁴⁰ KK, Tampellan Heinolan tehtaiden järjestys- ja turvallisuusohjeet vuodelta 1963, 11.

²⁴¹ HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, marraskuun vartiointiraporttia koskeva viesti osastoille 14.12.1961.

²⁴² HFA, pysyväismääräykset 1960–1962, Bertel A. Engblomin ohje konttorihenkilökunnalle 1.3.1961.

²⁴³ Työturvallisuuslaki, 21§. MTSPA, vahvistetut työnsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työnsäännöt vuodelta 1961, 21§.

²⁴⁴ MTSPA, vahvistetut työnsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työnsäännöt vuodelta 1961, 32§.

²⁴⁵ Tampella tänään 7–8/1961, 42.

Siisteydessä oli kyse ennen kaikkea järjestyksen ylläpidosta, ei niinkään pölyttömyydestä ja puhtaudesta. Tämä näkyi myös Jorma Kalelan tutkimuksissa, joiden mukaan paperityöläisiä koulutettiin huolellisiin työsuorituksiin ja kurinalaiseen työhön²⁴⁶. Työsuojelu on mielletty perinteisesti ongelma- ja epäkohtakeskeiseksi toiminnaksi, mutta flutingtehtaan tapauksessa siisteys näyttäytyi työnantajan keinona ennalta ehkäistä tapaturmien ja tulipalojen syntymistä. Työnantaja korosti järjestyksen merkitystä etenkin siksi, että noin 80 prosenttia kaikista sattuneista tapaturmista johtui niin sanotuista inhimillisistä syistä, kuten huolimattomuudesta, tietämättömyydestä tai työntekijöiden tekemistä virheistä²⁴⁷.

*”Kaikkien kulkuvälineiden sisällä säilyttäminen on ehdottomasti kielletty. Kieltoa on valvottava. Tehdas ei ole autotalli --- On edelleen teroitettava siisteyden ja järjestyksen merkitystä, sillä siistillä ja järjestyksessä olevalla osastolla on sekä palo- että työturvallisuus hyvä.”*²⁴⁸

Flutingtehtaan työnjohto pyrki vaikuttamaan työntekijöidensä työturvallisuusasenteisiin iskulauseiden ja runojen lisäksi myös siisteyskasvatuksen avulla. Näissä Heinolan tehtailla käytetyissä keinoissa nivoutuu yhteen kaksi työntekijöiden terveyden suojelemiseen käytettyä strategiaa²⁴⁹. Ensimmäisen mukaan työnantaja voi vaikuttaa työympäristöön. Toisin sanoen työnantaja voi muokata työntekijän työolot sellaisiksi, että niistä ei aiheudu vaaraa työntekijälle ja hänen terveydelleen. Tätä strategiaa flutingtehtaan johto toteutti vaatimalla ja kasvattamalla työntekijöitä huolehtimaan tehtaan siisteydestä ja järjestyksestä, mutta myös tekemällä työtiloihin vakuutusyhtiön ja ammattientarkastuksen vaatimia muutoksia. Toisen strategian mukaan työnantaja voi muokata ja vaikuttaa työntekijöiden ajatusmaailmaan ja asenteisiin. Tätä strategiaa Tampellan Heinolan tehtailla toteutettiin iskulauseiden, runojen ja tiedotuksen avulla.

²⁴⁶ Kalela 1986, 53.

²⁴⁷ Kettunen 2009, 7. Tampella tänään 1–2/1962, 40 ja 5/1966, 31.

²⁴⁸ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, tammikuun vartiointiraportti 3.2.1962.

²⁴⁹ Kämäräinen 1999, 24.

4. ONNISTUMISIA JA EPÄONNISTUMISIA

Kuten edellä olevista luvuista on käynyt ilmi, Tampellan Heinolan tehtaiden johto oli kiinnostunut tehtaan työturvallisuudesta. Sen myös piti olla kiinnostunut, sillä flutingin valmistuksen eri työvaiheisiin sisältyi lukuisia riskejä esimerkiksi lukuisten työkonoiden ja vaaralliseksi luokiteltavien aineiden takia. Työnantajan kiinnostus työntekijöiden turvallisuuteen näkyi siinä, että se pyysi työntekijöiltä työturvallisuuteen liittyviä aloitteita²⁵⁰, seurasi alan kehitystä, perusti tehtaalle työturvallisuustoimikunnan, vaikka laki ei sitä edellyttänyt ja teki tiivistä yhteistyötä ammattientarkastajien ja vakuutusyhtiöiden kanssa tehtaan turvallisuuden parantamiseksi. Lisäksi työnantajan julkaisemassa Tampella tänään -lehdessä julkaistiin 1960-luvun aikana kymmeniä työturvallisuuteen liittyviä tekstejä. Työturvallisuuden tärkeyden työnantaja pyrki iskostamaan työntekijöille ohjeiden, tiedotuksen ja asennekasvatuksen avulla.

Työnantajan työturvallisuustoiminnan onnistumista on mitattu perinteisesti tarkastelemalla muun muassa tapaturmatilastoja.²⁵¹ Tampellan Heinolan tehtaiden en tyydy pelkästään tähän, vaan työtaturmien määrän lisäksi pyrin kartoittamaan tehdaspalokunnan vaikutusta työturvallisuuteen ja tulipalojen määrään ja selvitän miten työntekijät suhtautuivat työnantajan ponnisteluihin: noudattivatko he työnantajan ohjeita ja miten he vastasivat työturvallisuutta koskevaan kyselyyn.

4.1. Työtaturmien määrä vähenee

Tapaturmat, kuten edellä on jo pariin kertaan todettu, aiheuttivat kustannuksia ja häiritsivät tuotantoa ja sen tehokkuutta. Nämä olivat pienempien vakuutusmaksujen lisäksi asioita, joiden vuoksi työnantajan kannatti tehdä työtaturmia vähentäviä toimenpiteitä. Toisaalta yksikään työntekijä ei tahallaan roiskauttaisi esimerkiksi lipeää silmilleen tai muuten loukkaisi itseään, sillä se vaikuttaisi työntekijän ja hänen perheensä taloudelliseen tilanteeseen ja terveyteen. Tämän vuoksi on perusteltua sanoa, että työntekijänkin intresseissä oli ehkäistä ainakin oma loukkaantuminen.

²⁵⁰ Paperi, kemikalioiden käsittely- ja kuljetusastioita koskeva kiertokirje 19.11.1965.

²⁵¹ Eklund & Suikkanen 1982, 10.

Tämä tavoite ei täytynyt flutingtehtaalla ainakaan vuonna 1961, sillä tuolloin tehtaalla tapahtui peräti 217 työtapaturmaa. Onnettomuuksien määrä kuitenkin väheni vuosi vuodelta: vuonna 1969 tehtaalla sattui enää 50 onnettomuutta, yksi tapaturmista aiheutti työntekijän kuolemaan. Tutkimusaineiston perusteella kyseessä oli 1960-luvun ainoa kuolemaan johtanut työtapaturma. Koko 1960-luvun aikana työtapaturmien määrä väheni Heinolan flutingtehtaalla peräti 77 prosentilla. Vähiten työtapaturmia eli vain 29 sattui vuonna 1967. Kokonaismäärän lisäksi työtapaturmien määrä väheni työpäivien määrään suhteutettuna 2 000:sta hieman yli 600:aan ja tapaturman vuoksi menetettyjen työpäivien määrä henkilöä kohden laski 2,39 päivästä 1,4 päivään. Työmatkatapaturmien määrä sen sijaan näyttäisi lisääntyneen vuosikymmenen loppua kohden: vuonna 1965 työmatkalla sattui neljä onnettomuutta ja vuonna 1966 kaksi, mutta jo vuotta myöhemmin kolmesta. Työmatkoilla sattuneista onnettomuuksista on saatavilla luvut vain vuosilta 1965–1969.²⁵²

Taulukko 2: Tapaturmat Heinolan flutingtehtaalla 1960-luvulla.

Vuosi	Työ- tapaturmat	Työmatka- tapaturmat	Menetetyt työpäivät	Menetetyt työpäivät / henkilö
1961	217		1983	2,39
1962	120		827	1,6
1963				
1964				
1965	81 / 54	4	1059 / 1036	
1966	45	2	658	1,39
1967	29	13	618	1,3
1968	47	9	567	1,2
1969	50	6	649	1,4

(Lähde: Tampella tänään 3–4/1962, 39, 1–2/1963, 54, 3/1965, 58, 1/1966, 44 ja 3/1967, 46.

Paperi, työpaikkatapaturmat flutingkartonkitehtaalla, allekirjoittamaton dokumentti.

Paperi, pöytäkirja kuolemaan johtanutta työtapaturmaa koskeneesta kokouksesta 19.12.1969.)

²⁵² Tampella tänään 3–4/1962, 39, 1–2/1963, 54, 3/1965, 58, 1/1966, 44 ja 3/1967, 46. Paperi, työpaikkatapaturmat flutingkartonkitehtaalla, allekirjoittamaton dokumentti. Paperi, pöytäkirja kuolemaan johtanutta työtapaturmaa koskeneesta kokouksesta 19.12.1969.

Heinolan flutingtehtaan työtaturmien määrän väheneminen ei tyydyttänyt kaikkia. Henkilöstölehdessä julkaistiin vuonna 1967 allekirjoittaman teksti, jonka kirjoittaja kysyi ”Emmekö pysty parantamaan työturvallisuutta?”. Hänen mielestään Suomessa oltiin jo varsin pitkällä ”teknillisissä suojelutoimenpiteissä ja työturvallisuustyön organisoinnissa”, mutta asenteiden puolella riitti paljon parannettavaa. Kirjoittajan mielestä urheilukansa urheilee töissä riskejä ottamalla: ”Me emme hyväksy kypärän käyttöä töissä, joissa on esineiden putoamisvaara. Me emme käytä suojasilmälaseja, vaikka on vaarana sirujen lentäminen silmiin. Emme myöskään työturvallisuuskenkiä emmekä aina ole edes asiallisesti pukeutuneita työpaikoilla”. Kirjoittaja kuvaa suomalaisia jääräpäiseksi kansaksi, joka inhoaa muutoksia.²⁵³

Vaikka kirjoitus julkaistiin lehdessä Heinolassa -otsikon alla, siinä ei mainittu sanallakaan flutingtehdasta, vaan käsiteltiin työturvallisuutta pelkästään yleisellä tasolla. Eikä kirjoitus sisältönsä puolesta edes sopisi Heinolan tehtaaseen vuonna 1967, sillä tuolloin tehtaalla tapahtui vähiten onnettomuuksia koko vuosikymmenen aikana. Vuosi myöhemmin henkilöstölehti kertoi, että mittarikorjaamolla ja lipeänvalmistamolla ei ollut sattunut kahteen vuoteen yhtään työtaturmaa. Korjaamolla oli välttytty myös työmatkataturmilta, joita lipeänvalmistamon työntekijöille oli sattunut kaksi.²⁵⁴ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tehtaalla vuosikymmenen alussa olisi ollut henkilöstölehteen kirjoittaneen mainitsemia jääräpäitä ja riskeillä urheilevia työntekijöitä. Heidän olemassaoloonsa viittaa myös vuosikymmenen alun suuri työtaturmien määrä.

Flutingtehtaan työtaturmia koskeviin lukuihin liittyy muutamia ongelmia. Ensinnäkään virallisia tilastoja ei löydy, vaikka tehtaan työsääntöjen mukaan työntekijän oli ilmoitettava tapaturmasta viipymättä työnantajan edustajalle²⁵⁵ ja työturvallisuustoimikuntien tehtäviin kuului tapaturmamäärien seuranta.²⁵⁶ Virallisten tilastojen puuttumisen vuoksi tapaturmien määrää koskevat tiedot on kerätty henkilöstölehdessä julkaistuista teksteistä ja tilastoista ja niitä on verrattu

²⁵³ Tampella tänään 5/1967, 37.

²⁵⁴ Tampella tänään 2/1969, 47.

²⁵⁵ MTSPA, vahvistetut työsäännöt 1923–1973, Tampellan Heinolan tehtaiden työsäännöt vuodelta 1961, 28§.

²⁵⁶ Kämäräinen 1999, 108.

paperiosaston allekirjoittamattomaan, vuosien 1966–1969 tapaturmamääriä käsittelevään tietoihin. Tiedot olivat yhteneväisiä niiden vuosien osalta, joilta oli saatavissa tiedot sekä allekirjoittamattomasta paperista että henkilöstölehdessä. Tämän perusteella voi päätellä, että ammattiosaston luvut perustuivat tehtaalla tilastoihin.

Toisen ongelman aiheuttavat vuoden 1965 tiedot, joista henkilöstölehdessä esitellään kahdet toisistaan poikkeavat luvut²⁵⁷. Vuoden 1966 henkilöstölehden mukaan flutingtehtaan eri osastoilla sattui yhteensä 81 työtapaturmaa, mutta vuotta myöhemmin julkaistun taulukon mukaan onnettomuuksia olisikin sattunut vain 54. Lukujen eroavaisuus ei selity edes sillä, että vuodesta 1964 alkaen työtapaturmista piti erottaa omiksi luvuikseen työmatkalla sattuneet tapaturmat²⁵⁸. Kolmanneksi tulkintaa vaikeuttaa se, että ainakin vuosina 1961, 1962, 1964, 1965 ja 1968 tehtaalla erotettiin tapaturmien määrästä ne tapaturmat, jotka aiheuttivat työajan menetyksiä. Muiden vuosien osalta ei ole tiedossa, onko erottelua tehty. Vaikka flutingtehtaan tapaturmien määrästä kertovaa tilastoa kannattaa tulkita varoen, suuntaus on silti selvä: työtapaturmien määrä tehtaalla väheni selvästi 1960-luvun aikana.

Työturvallisuustoimikunta kirjasi työtapaturmien määrän lisäksi ylös myös peräkkäisten tapaturmattomien päivien määrän. Vuonna 1962 tapaturmaton kausi kesti pisimmillään 36 päivää, vuonna 1966 kauden pituus oli 32 päivää ja vuotta myöhemmin 41 päivää, joka oli samalla uusi ennätys.²⁵⁹ Muiden vuosien tapaturmattomien kausien pituuksia ei tutkimusaineistossa tuoda esille.

Millaisia tehtaalla sattuneet onnettomuudet sitten olivat? Valitettavasti myös näihin tietoihin liittyy ongelmia: flutingtehtaan arkistossa on tallessa vain pieni osa vuosien 1961 ja 1969 tapaturmailmoituksista ja vakuutusyhtiön ja tehtaan tapaturmia koskevasta kirjeenvaihdosta. Lisäksi vuoden 1961 tapaturmia koskevista dokumenteista käy ilmi vain onnettomuudessa loukkaantuneen henkilön nimi²⁶⁰. Vuodelta 1963 ja 1969 löytyy tietoja itse onnettomuuksistakin²⁶¹: yksi

²⁵⁷ Tampella tänään 1/1966, 44 ja 3/1967, 46. Taulukossa ensimmäinen luku on vuoden 1966 henkilöstölehdessä ja toinen luku vuoden 1967 lehdessä.

²⁵⁸ Eklund & Suikkanen 1982, 219–220.

²⁵⁹ Tampella tänään 5–6/1962, 35, 2/1996, 33 ja 6/1997, 39.

²⁶⁰ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, vakuutusyhtiön kortti 10.6.1961, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 20.4.1961, 14.11.1961, 16.11.1961, 17.11.1961, 28.11.1961 ja 27.12.1961. 14. marraskuuta, 16. marraskuuta ja 27. joulukuuta flutingtehtaalta lähetettiin kaksi kirjettä vakuutusyhtiölle.

²⁶¹ Paperi, tapaturmailmoitus 22.4.1969, 22.5.1969, 28.5.1969, 10.7.1969 ja 26.12.1969. Paperi, pöytäkirja kuolemaan johtaneesta työtapaturmasta 19.12.1969.

onnettomuuksista oli vakava ja johti kuolemaan, muista aiheutui esimerkiksi nyrjähdyksiä, silmän tulehtuminen, kynnen irtoaminen ja erilaisia mustelmia ja naarmuja²⁶².

Kuolemaan johtanut onnettomuus sattui joulukuussa 1969, kun yövuorossa trukkia kuljettanut työntekijä jäi trukin istuimen selkänöjan ja vastapainossa olleen suojakehikon väliin puristuksiin. Työntekijä selvitti kuolemantapaukseen olosuhteita heti seuraavana aamuna. Pöytäkirjan mukaan kuolemantapaus oli monen tapauksen summa: ensinnäkin vastapaino oli heilahtanut jo aikaisemminkin, mutta kukaan ei ollut ilmoittanut siitä huoltoon, toiseksi kukaan ei ollut oivaltanut vastapainoon liittyviä vaaroja.²⁶³

Vuosina 1962 ja 1963 tehtaalla sattui useampia roisketapaturmia, joissa viherlipeää tai ”sulaa” oli roiskahtanut työntekijän silmille. Tapaturmaselosteiden mukaan yhden työntekijän silmille tai kasvoille oli kahden vuoden aikana roiskunut lipeää neljästi. Lisäksi sama työntekijä oli ollut työnantajan laskujen mukaan osallisena peräti kahdeksassa työtaturmassa.²⁶⁴ Yhtä kuolemantapausta ja roisketapaturmia lukuun ottamatta työtaturmat näyttäisivät olleen lieviä.

Flutingtehtaan työtaturmien taustoja ei voi selvittää puutteellisten tapaturmailmoitusten vuoksi, mutta usein työtaturmien syyllisenä pidettiin työntekijää. Esimerkiksi Heikki Wariksen mukaan työnantajan oli kiinnitettävä huomiota etenkin työntekijän vajavuuksiin, kuten uupumukseen ja väsymykseen, alkoholin vaikutuksen alaisena työskentelyyn, työntekijän puutteellisen koulutukseen, väärään työotteeseen tai epävarmuuteen. Wariksen mukaan työtaturmia pystyttiin välttämään ainoastaan koulutuksen ja työnantajan suorittaman jatkuvan valvonnan avulla.²⁶⁵ Näin synkkä ei tilanne flutingtehtaalla näyttäisi olleen. Tehtaalla kiinnitettiin runsaasti huomiota työntekijöiden väriin työotteisiin, mutta alkoholin vaikutuksen alaisena työskentely, uupumus tai väsymys eivät nousseet esille tutkimusaineistosta.

²⁶² Paperi, tapaturmailmoitus 22.4.1969, 22.5.1969, 28.5.1969, 10.7.1969 ja 26.12.1969.

²⁶³ Paperi, pöytäkirja kuolemaan johtaneesta työtaturmasta 19.12.1969.

²⁶⁴ Paperi, tapaturmaselostus 24.10.1963, yleisen kokouksen pöytäkirja 20.10.1963, toimikunnan pöytäkirja 20.10.1963 ja viesti lipeä- ja happotaturmista voimailtokselle 19.12.1963.

²⁶⁵ Waris 1980, 128.

4.2. Huomautuksia palosuojelun laiminlyönneistä

Ohjeista, tiedotuksesta ja asennekasvatuksesta huolimatta flutingtehtaalla syttyi tulipaloja. Tutkimusaineistosta ei kuitenkaan käy ilmi kuinka paljon tulipaloja syttyi vuosikymmenen aikana ja mistä palot yleensä johtuivat. Lisäksi vuoden 1961 osalta – josta tietoja paloista löytyy parhaiten – henkilöstölehden ja vartiointiraporttien tiedot eroavat toisistaan. Henkilöstölehden mukaan palokunnalle tuli tuotannon käynnistämivuonna viisi hälytystä, joista yksi oli aiheeton²⁶⁶. Helmikuun vartiointiraportin mukaan palonalkuja olisi ollut kuitenkin seitsemän, mutta niistä jokainen sammui alkusammutuskaluston avulla. Palon aluista viisi oli saanut alkunsa hitsaamisesta.²⁶⁷ Heinolan flutingtehtaan arkistosta kerättyjen tietojen perusteella flutingtehtaalla paloi kymmenen kertaa vuosina 1960–1962²⁶⁸. On todennäköistä, että tehtaalla – tai ainakin vakuutusyhtiössä – pidettiin kirjaa flutingtehtaan tulipaloista ja läheltä piti -tilanteista. Tällaista listausta ei flutingtehtaan arkistosta kuitenkaan löydy.

Yksi tulipaloista sattui kartonkitehtaalla elokuussa 1962: ”*tuli leimahti liekkiin kaavaria ilmalla puhdistettaessa*”. Henkilöstölehden mukaan työvuorossa ollut vuoromestari sai tulipalon sammumaan ripeiden sammutustoimenpiteiden ansiosta niin nopeasti, että sprinklerit eivät ehtineet laueta.²⁶⁹ Samaista tulipaloa ja etenkin henkilökunnan nopeaa toimintaa muisteltiin henkilöstölehdessä lähes sanasta sanaan samoin sanankääntein vielä pari vuotta myöhemminkin²⁷⁰. Tämä oli yksi tapa, jolla työnantaja korosti työntekijöiden roolia palontorjijina. Tehdaspalokunnan palopäällikön mukaan työntekijät olivat avainasemassa, sillä työntekijät sammuttavat tehtaissa syttyivistä paloista alkusammutuskaluston avulla noin 85 prosenttia²⁷¹.

²⁶⁶ Tampella tänään 5–6/1962, 27. Vakuutusyhtiö maksoi vuonna 1961 flutingtehtaalle 95 000 markan korvauksen kuorimon hakesiilossa sattuneen tulipalon seurauksena. Toisessa tapauksessa vartijan riipeys pelasti tehtaan suuremmilta vahingoilta. Lisää aiheesta HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, vakuutusyhtiön kirje Tampellan Heinolan tehtaille 5.8.1961 ja 1.11.1961 ja Tampellan Heinolan tehtaiden kirje vakuutusyhtiölle 17.8.1961 ja 2.11.1961. HFA, henkilöstöä koskeneet asiakirjat 1958–1962, ilmoitus tulipalosta (dokumentista ei käy ilmi luomispäivä).

²⁶⁷ HFA, pysyvääismääräykset 1960–1962, helmikuun vartiointiraportti 3.3.1961.

²⁶⁸ HFA, henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962, koneistusosaston palonalku 24.5.1960 ja pysyvääismääräykset 1960–1962, H.A. Klemetin kiertokirje vuoden 1961 palonaluista ja niiden kustannuksista 23.2.1962.

²⁶⁹ Tampella tänään 9–10/1962, 40–41.

²⁷⁰ Tampella tänään 11–12/1964, 37.

²⁷¹ Tampella tänään 6/1965, 30.

Vartiointiraporttien perusteella työntekijät olivat erityisen huolimattomia vuonna 1961. Pelkästään helmikuun raportissa oli ”102 huomautusta palosuojelun laiminlyönneistä”²⁷². Oliko kyse siitä, että työntekijät eivät olleet vielä sisäistäneet kaikkia koulutusohjelman työturvallisuutta koskevia tietoja vai oliko kyse siitä, että työntekijät eivät pitäneet työnantajan ohjeita tärkeinä? Se ei tutkimusaineistosta selviä, kuten ei myöskään huomautusten sisällöt ja syyt.

Tehtaan teknisen johtajan mielestä vuoden 1961 alussa ”*Tampellan Heinolan tehtailla tehokkainta palosuojelutyötä näyttävän tekevän kiertävät vartijat, ainakin siinä suhteessa, että ilmoittavat havaituista puutteista. Palosuojelujohtajan, palosuojeluvalvojen ja kaluston hoitajan ei liene aivan mahdotonta valvoa alueitaan ja saada puutteet korjatuiksi. Sehän kuuluu nimenomaan heidän tehtäviinsä.*” Teknisen johtajan allekirjoittama viesti jaettiin osastoinsinööreille, konttoripäällikölle, palosuojelujohtajalle ja palosuojeluvalvojille.²⁷³ Joka kuukausi kootut vartiointiraportit perustuivat vartijoiden tekemiin päiväraportteihin, joihin he kirjasivat vartiointikierrosten yhteydessä huomaamansa epäkohdat.

Seuraavana vuonna tilanne helpottui huomattavasti: tammikuun ja marraskuun vartiointiraporteissa työntekijöitä huomautettiin yhdeksästä asiasta, sen sijaan helmikuun, toukokuun ja lokakuun raporteissa ei ollut ensimmäistäkään huomautuksen aihetta. Paloturvallisuuteen liittyvien huomautusten hävittyä, työantaja halusi kiinnittää työntekijöiden huomion siisteyden ja järjestyksen ylläpitämiseen: ikkunat piti laittaa kiinni ja sähkötilojen ovet lukkoon, valot piti sammuttaa ja vialliset laitteet korjata.²⁷⁴

*”Voinemme tässä yhteydessä kertoa, että vartiomiesten tekemät ilmoitukset epäkohdista, raportit, ovat kuukausi kuukaudelta huomautusten vähetessä tekstiltään lyhentyneet. Paikat on saatu kuntoon ja puhtaudesta ja järjestyksestä huolehditaan. Valitettavasti eivät huomautukset sentään kokonaan ole loppuneet. Päivittäin ilmenee laajalla tehdasalueella ja suurissa tehdastiloissa yhtä ja toista, josta meitä muistutetaan.”*²⁷⁵

²⁷² HFA, pysyvääismääräykset 1960–1962, helmikuun vartiointiraportti 3.3.1961.

²⁷³ HFA, pysyvääismääräykset 1960–1962, kiertokirje paloturvallisuudesta 3.3.1961.

²⁷⁴ HFA, pysyvääismääräykset 1960–1962, tammikuun vartiointiraportti 3.2.1962, helmikuun vartiointiraportti 12.3.1962, toukokuun vartiointiraportti 5.6.1962, lokakuun vartiointiraportti 9.11.1962 ja marraskuun vartiointiraportti 10.12.1962.

²⁷⁵ Tampella tänään 7–8/1962, 35.

Yksi syy huomautusten suureen määrään vuosikymmenen alussa voi olla se, että työnjohto keskittyi aluksi opastamaan työntekijöitä vain palon sammuttamisessa. Ainoat tulipalojen ennalta ehkäisyä koskevat neuvot liittyivät siisteyden ja järjestyksen ylläpitämiseen. Vasta tehtaan tuotannon käynnistyttyä ajatus muuttui: vuonna 1962 työnantaja halusi tehdä kaikista työntekijöistä palontorjuria.

4.3. Työntekijöillä merkittäviä kuulo-ongelmia

Jo 1900-luvun alussa huomattiin, että tapaturmat eivät olleet tehdastyön ainoita vaaroja. Suurempaa ja yleisempää vaaraa aiheuttivat pitkälliset, hiipivät ja kalvavat taudit. Työolojen ja niiden aiheuttamien tautien tunnistamisesta ja tunnustamisesta, oli kuitenkin vielä pitkä matka siihen, että jokin tietty tauti luokiteltiin ammattitaudiksi. Vuoden 1925 tapaturmavakuutuslaissa ammattitauti määriteltiin tapaturman aiheuttamaksi ruumiinvammaksi ja vasta vuoden 1939 ammattitautilaissa ammattitauti määriteltiin taudiksi, joka saattoi aiheutua missä tahansa työssä.²⁷⁶

Tutkimusaineistossa sana ammattitauti ei esiinny kertaakaan, vaikka työturvallisuuslaissa korostetaan, että työnantajan oli suojeltava työntekijöitä voimakkaalta melulta ja tärinältä joko rakenteellisilla tai teknisillä keinoilla, työmenetelmiä muuttamalla tai sijoittamalla työntekijä ”*aika ajoin*” työhuoneeseen tai -paikkaan, jossa melu tai tärinä vähenee tai keskeytyy.²⁷⁷ Flutingtehtaalla tässä onnistuttiin ainoastaan tärinän osalta.

Tehtaalla toteutettiin 1960-luvulla ainakin kolme työoloihin liittyvää mittausta tai selvitystä: vuonna 1961 järjestettiin tärinämittaus, vuonna 1963 melumittaus ja vuonna 1966 työntekijöille tehtiin kuulotutkimus.²⁷⁸ Näistä ainoastaan Keskuskumilaboratorion tärinämittauksen tulokset olivat hyviä: pitkäleikkurin lähiympäristön tärinä oli yksittäisiä huippuja lukuun ottamatta kohtuullista, puhaltimien, paperikoneen jauhimien ja massanhajoittajien ympäristössä

²⁷⁶ Kettunen 1994, 378–385.

²⁷⁷ Työturvallisuuslaki, 18§.

²⁷⁸ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, raportti tärinämittauksista 28.9.1961. MTSPA, saapuneet asiakirjat 1946–1972, pöytäkirja ammattientarkastuksen suorittamasta tarkastuksesta 11.5.1966 ja Työterveyslaitoksen selvitys kuulotutkimuksesta 26.5.1966. Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje Mikkelin työsuojelupiirille 30.1.1981.

tärinävaimennus oli onnistunut erittäin hyvin ja kompressorihuoneenkin mittaustulokset olivat kohtuulliset.²⁷⁹

Tärinä ei siis aiheuttanut suuria ongelmia flutingtehtaan työntekijöille, mutta melu aiheutti. Vuonna 1963 työsuojelupiiri teki ensimmäisen²⁸⁰ melukartoituksen tehtaalla. Ongelmia löytyi muun muassa melusuojuuksesta. Flutingtehtaan johto kuitenkin vakuutti työsuojelupiirille ryhtyneensä ”toimenpiteisiin, jotka osaltaan toivat parannuksia”. Toimenpiteillä työnantaja viittasi muun muassa melulle alttiiden valvomo- ja taukotilojen kehittämiseen ja laiteparannuksiin. Muutosten ansiosta meluallistuksen ajallista kestoa oli saatu lyhennettyä yhtä työntekijää kohden.²⁸¹

Työterveyslaitos teki kolme vuotta myöhemmin kuulotutkimuksen 178 tehtaan työntekijälle. Tutkimuksen mukaan 24 työntekijällä oli merkittävä kuulovika, 18 kuulossa oli vähäisiä, alkavia muutoksia käytännön kuuloalueella ja 45 kuulossa oli merkityksettömiä muutoksia kuuloalueen ulkopuolella. 91 työntekijän kuulo oli normaali.²⁸² Toisin sanoen joka neljännellä testatulla oli joko merkittävä tai alkava muutos käytännön kuuloalueella. Tulosta voi pitää työntekijöiden kannalta hälyttävänä. Tutkimuksen tuloksista ei käy ilmi, millä osastolla tai koneella kuulo-ongelmista kärsivät ihmiset olivat työskennelleet tai tuliko heidän käyttää työssään kuulosuojaimia, oliko heillä sellaiset ja käyttivätkö he niitä. Näin ollen on vaikea arvioida, sitä oliko työnantajan melun vaimentamiseen tähtäävistä toimenpiteistä ollut hyötyä.

Työterveyslaitoksen lisäksi myös työterveyslääkäri teki työntekijöille ainakin kuulomittauksia²⁸³. Lisäksi tehtaalla on mitattu ilman epäpuhtautta²⁸⁴, mutta näiden mittausten tuloksista ei ole tietoa.

²⁷⁹ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, raportti tärinämittauksista 28.9.1961.

²⁸⁰ Seuraavat melukartoitukset tehtiin tehtaalla vuosina 1973 ja 1980. Flutingtehtaan kirjeen mukaan koko tehtaan melutaso on ”huomattavasti muuttunut” parempaan suuntaan vuosikymmenten aikana. Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje Mikkelin työsuojelupiirille 30.1.1981.

²⁸¹ Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje Mikkelin työsuojelupiirille 30.1.1981.

²⁸² MTSPA, saapuneet asiakirjat 1946–1972, Työterveyslaitoksen selvitys kuulotutkimuksesta 26.5.1966.

²⁸³ Paperi, Tampellan Heinolan tehtaiden kirje Mikkelin työsuojelupiirille 30.1.1981.

²⁸⁴ Tampella tänään 3/1996, 26.

4.4. Siisteyskasvatuksessa ongelmia

Työantaja ja -johto laativat etenkin 1960-luvun alussa työntekijöille useita ohjeita. Näistä ei ainakaan aluksi ollut hyötyä, sillä työnantaja joutui usein lähettämään samasta asiasta useita samansisältöisiä viestejä: vuonna 1961 työnantaja muistutti työntekijöitä muutamaa otteeseen siitä, että pyöriä, mopoja, moottoripyöriä ja autoja ei saanut säilyttää tehdastiloissa ja vuonna 1962 siisteyden ja järjestyksen tärkeydestä. Työnantajan näkökulmasta siisteys, järjestys ja kuri olivat tapoja, joilla varmistettiin tehtaan työ- ja paloturvallisuus ja työntekijöiden viihtyvyys.²⁸⁵

Samansisältöisten viestien lähettäminen kertoo siitä, että työntekijät eivät noudattaneet itsensä yläpuolella olevan työnantajan ohjeita. Tutkimusaineistosta ei selviä työntekijöiden tottelemattomuuden syyt. Yksi syy voi olla se, että työntekijät eivät ottaneet työnantajan ohjeita ja neuvoja todesta tai eivät ymmärtäneet tai halunneet ymmärtää niiden tärkeyttä. Toisin sanoen kyse oli oman tilan ottamisesta, jota esimerkiksi Kari Teräs ja Inkeri Ahvenisto kuvaavat teoksissaan. Toinen syy voi olla se, että työntekijöille ei jäänyt uuden työn ja siihen kuuluvien tehtävien sisäistämistä enää aikaa eikä mielenkiintoa tehtaan siisteydestä huolehtimiseen.

Vakuutusyhtiön ja ammattientarkastajien tekemisissä tarkastuksissa löytyi etenkin vuosikymmenen ensimmäisinä vuosina useita huolimattomuuden viittaavia piirteitä. Vakuutusyhtiön kesäkuussa 1961 toteuttaman kolmipäiväisen vierailun raportti oli neljä sivua pitkä ja sisälsi lukuisia puutteita: tikapuiden porrasaskelma oli rikki, massatehtaan alakerrasta löytyi ”*risa*” kaapeli ja hakekuljettimien yläosasta rikkinäinen kosketin ja lukuisia suojia oli irrotettu ”*tarpeettomasti paikoiltaan*” ympäri tehdasta. Esimerkiksi trukin suojareunat, lastauslaiturin suojaketjut, jauhimen kytkinsuoja, seulojen vastapainojen suojat ja tuulettimien suojaverkot oli raportin mukaan poistettu.²⁸⁶ Samana vuonna työntekijät heittelivät päätehtaan ylemmän kerroksen ikkunoista muun muassa muurausjätettä, tiilen palasia ja hiekkaa tehdasrakennuksen viereen varastoitujen selluloosapaalien päälle.²⁸⁷

²⁸⁵ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, viesti osastoille 2.11.1961, tammikuun vartiointiraportti 3.2.1962 ja marraskuun vartiointiraportti 10.12.1962.

²⁸⁶ HFA, kirjeenvaihto 1957–1961, pöytäkirja vakuutusyhtiön tarkastuksesta 14.–16.6.1961.

²⁸⁷ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, kirje rakennusmestarille 19.5.1961.

Suojalaitteiden poisotto ja tavaroiden heittäminen kertovat ensinnäkin siitä, että työntekijät eivät välittäneet työnantajan turvallisuutta koskevista ohjeista ja suhtautuivat niihin sen vuoksi välinpitämättömästi ja toiseksi siitä, että työntekijöillä oli lukuisia vääriä työtapoja. Voikin todeta, että työnantajan pyrkimys kasvattaa työntekijöistä siistejä ja huolellisia – sitä kautta myös kurinalaisia – työntekijöitä, ei ainakaan alkuun onnistunut. Tähän voi olla useita syitä. Ensinnäkin on muistettava, että flutingtehdas oli vielä vuonna 1960 osittain rakennustyömaa, jonka vuoksi alueen kaikkia työntekijöitä oli vaikea hallita. Sen seurauksena kaikki työnantajan ohjeet eivät välttämättä tavoittaneet työntekijöitä. Uudella tehtaalla myös työntekijät olivat uusia, joten kaikki työnantajan hyvänä pitämät toimintatavat eivät juurtuneet hetkessä työntekijöiden päivittäiseen toimintaan. Työturvallistoimikuntien työntekijäjäsenet eivät myöskään sisäistäneet omaa rooliaan työturvallisuuden mallioppilaina ja kouluttajana. Sama ongelma koski myös palosuojeluorganisaatioon kuuluvia.

”Palosuojelujohtajan, palosuojeluvalvojen ja kaluston hoitajan ei liene aivan mahdotonta valvoa alueitaan ja saada puutteet korjatuiksi.”²⁸⁸

Lisäksi on muistettava, että kaikki ei ollut valmista työnantajankaan puolelta tehtaan tuotannon käynnistyessä: työ säännöt hyväksyttiin kesäkuussa 1961, kun tehdas oli aloittanut toimintansa jo puoli vuotta aiemmin, järjestys- ja turvallisuusohjeet painettiin vasta vuonna 1963 ja tiedotuskanavana toiminut Tampella tänään -lehti ei alkuun tullut työntekijöille kotiosoitteisiin, vaan se jaettiin tehtaalla nyrkkipostina. Pyrkimys kohti parempaa, sai työnantajan toisinaan kirjoittamaan viestejä, joista harmitus ja peräti suuttumus siivottomuutta kohtaan on aistittavissa selvästi:

”Jos esimerkiksi työturvallisuutta vaarantavia seikkoja sattuu vartijan silmiin, tulisi niiden myös sattua nimenomaan käyttöhenkilökunnan silmiin ja tulla heidän toimestaan korjattua.”²⁸⁹

²⁸⁸ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, kiertokirje paloturvallisuudesta 3.3.1961.

²⁸⁹ HFA, pysyvääsmääräykset 1960–1962, tammikuun vartiontiraportti 3.2.1962.

Toisaalta tehtaalla myös aktiivisesti etsittiin tapoja, joilla varovaisuudesta ja huolimattomuudesta johtuneiden onnettomuuksien määrä saataisiin pieneneään. Vuonna 1963 tehtaalle perustettiin oma toimikunta, jonka tehtävänä oli niin sanottujen vahinkokäynnistysten estäminen. Toimikunta ratkaisi ongelman korvaamalla pahviset varoituslaput magneettikiinnityksellä varustetuilla ja käynnistimien päälle laitettavilla koteloilla.²⁹⁰ Tutkimusaineistoista ei käy ilmi vähenivätkö vahinkokäynnistykset koteloiden avulla ja kuinka paljon.

Vuosikymmenen loppua kohden tilanne näyttäisi parantuneen. Tästä viestii työtapaturmien väheneminen 77 prosentilla vuosikymmenen aikana ja huomautusten määrän väheneminen vartiointiraporteissa. Täyttä varmuutta siisteyskasvatuksen tuloksista ei tutkimusaineiston perusteella voi saada, sillä ammattientarkastajien ja vakuutusyhtiön vierailuista ei ole säilynyt raportteja viimeisiltä vuosilta. Sen sijaan kahdeksantoista työnjohtotehtävissä vuosina 1967 ja 1968 olleen mielestä tehtaalla ”*turvallisuustoiminta on hoidettu --- täysin tyydyttävästi*”. Tosin työntekijöiden henkilökohtaiseen panokseen täytyi työnjohtajien mielestä kiinnittää jatkossakin huomiota.²⁹¹

²⁹⁰ Tampella tänään 9–10/1963, 32–34.

²⁹¹ Tampella tänään 2/1969, 47. Työnjohtajille ei tehty varsinaista tutkimusta, vaan kyse oli henkilöstölehdessä mukana mielipidetiedustelusta. Työnjohtajat vastasivat kyselyyn kolmiportaisesti asteikon ollessa hyvä, tyydyttävä, huono.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomalainen yhteiskunta eli 1960-luvulla suurten muutosten aikaa. Maatalouteen nojannut yhteiskunta muuttui lyhyessä ajassa teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. Parikymmentä vuotta aikaisemmin maatalous oli työllistänyt 56 prosenttia työllisestä työvoimasta, mutta 1960-luvulla se työllisti enää reilut 30 prosenttia. Samaan aikaan teollisuuden ja palvelualojen työntekijämäärä kasvoi 35 prosentista 63 prosenttiin. Tampellan Heinolan flutingtehdas oli yksi vuosikymmenen alussa toimintansa aloittaneista tuotantolaitoksista.

Ripeän teollistumisen seurauksena työolot muuttuivat: työt teknistyivät ja työtahti nopeutui. Jo aiemmin melu ja turvattomat koneet olivat aiheuttaneet työtapaturmia, mutta teollistumisen myötä työtapaturmien määrä lisääntyi. Pelkästään vuosien 1960 ja 1966 aikana työtapaturmien määrä kasvoi yli 157 000 lähes 182 000:een. Tapaturmavakuutuksen mukaan vuosina 1960–1968 työssään loukkaantui keskimäärin 172 485 ihmistä ja kuoli keskimäärin 386 työntekijää. Työtapaturmien kasvu johtui muun muassa kemikaalien käytön lisääntymisestä ja työtahdin kiristymisestä.

Paperiteollisuudessa, kuten teollisuudessa yleensäkin, riskit olivat muita aloja selvästi suuremmat. Esimerkiksi vuoden 1969 työtapaturmista peräti 45 prosenttia tapahtui tehtaissa ja joka viides suurimpien teollisuuslaitosten työntekijä joutui jonkinlaisen työtapaturman uhriksi. Lisäksi tehdastyötä tekevien tapaturmariski oli kaksikymmenkertainen teollisuuden toimihenkilöihin verrattuna.

Suuremman tapaturmariskin taustalta löytyy useita työympäristöön liittyneitä tekijöitä. Heinolan flutingtehtaalla, kuten useissa muissakin tuotantolaitoksissa, toimihenkilöt eivät työskennelleet varsinaisissa tuotantotiloissa. Lisäksi toimihenkilöt tekivät ainoastaan päivävuoroa ja olivat tekemisissä lähinnä puhelimien ja kirjoituskoneiden kanssa, kun vuorotyötä tekevät tehtaan työntekijät työskentelivät tiloissa, joissa käytettiin useita isoja työkoneita trukeista erilaisiin nostimiin. Flutingtehtaalla työntekijät olivat lisäksi päivittäin tekemisissä erilaisten räjähdysvaarallisten, syövyttävien ja myrkyllisten aineiden kanssa. Tehtaalla oli lukuisia palovaarallisiksi luokiteltuja kohteita. Flutingtehtaan työntekijöiden työhön liittyi useita riskitekijöitä.

Työmarkkinajärjestöt ja poliitikot ymmärsivät tehdastyön vaarallisuuden ja työtapaturmatilanteen vakavuuden vasta 1960-luvun lopussa. Seuraavan vuosikymmenen aikana ilmestyi kymmeniä komiteamietintöjä, säädettiin tai annettiin lähes 200 lakia tai asetusta. Kuusikymmentäluvulla ei sen sijaan säädetty ensimmäistäkään työturvallisuuteen liittyvää lakia, vaan tuotantolaitoksissa noudatettiin vuonna 1958 säädettyä työturvallisuuslakia. Laissa korostettiin ennalta ehkäisyn tärkeyttä ja tuotiin esille, että työntekijöiden ja työnantajan oli toimittava yhteistyössä.

* * *

1960-luvun ensimmäiset vuodet olivat Heinolan flutingtehtaalla työntäyteiset. Sen lisäksi, että tehtaan toiminta täytyi saada käyntiin, työnantajan velvollisuuksiin kuului jo työturvallisuuslain mukaisesti huolehtia työntekijöiden turvallisuudesta. Tätä tarkoitusta varten tehtaalla perustettiin työturvallisuustoimikuntia, tuotantokomitea ja tehdaspalokunta ja työntekijät saivat koulutuksen lisäksi opastusta asianmukaisesta työpukeutumisesta. Tehtaan työturvallisuustoiminta noudatti työturvallisuuslakia. Lakiin perustuen työntekijät saivat koulutusta, heidän käytössään oli erilaisia suojeluvälineitä ja työnantaja perusti useita työntekijöiden ja työnantajien yhteistyöelimiä, joiden tarkoituksena oli tarkastella ja selvittää tehtaan työturvallisuuteen liittyviä ongelmia.

Yksi yhteistyöelimistä oli tuotantokomitea. Flutingtehtaalla komitean toiminta ei ollut tuotantokomiteavaalien perusteella yhtä innotonta kuin muissa tuotantolaitoksissa, joissa äänestysprosentti jäi jopa alle 20 prosentin. Vuonna 1963 flutingtehtaan vaaleissa äänesti yli 50 prosenttia työntekijöistä ja yli 80 prosenttia toimihenkilöistä. Kolme vuotta myöhemmin työntekijöiden äänestysprosentti oli lähes 57 prosenttia ja työntekijöiden 72 prosenttia. Äänestysprosentin perusteella tehtaan tuotantokomiteaa arvostettiin ja pidettiin tärkeänä. Samaa ei voi sanoa kaikista tuotantokomiteoista, joista käytettiin muun muassa nimitystä ja joita pidettiin työsuojelutoimikuntien kehoina edeltäjinä.

Flutingtehtaan johto teki yhteistyötä vakuutusyhtiön ja ammattientarkastajien kanssa. Etenkin tehtaan ja vakuutusyhtiön yhteistyö oli tiivistä. Sen tuloksena tehtaalle perustettiin palosuojeluorganisaatio tehdaspalokuntineen ja vartijat aloittivat toimintansa tehdasalueella. Tehtaan ja vakuutusyhtiön yhteistyöstä hyötyivät molemmat. Hyvin hoidetun työturvallisuustyön ansiosta vakuutusyhtiö

saattoi myöntää tehtaalle satojen tuhansien markkojen alennukset vakuutusmaksuista. Alennukset olivat flutingtehtaalle sopiva houkute, jonka avulla vakuutusyhtiö sai tehtaan johdon kiinnostumaan ja kehittämään tehtaan työturvallisuustoimintaa. Vakuutusyhtiön taas ei tarvinnut maksaa korvauksia tehtaan työturvallisuuden parannutuessa.

Flutingtehtaalla pidettiin huolta työntekijöiden turvallisuudesta perinteisin, osin 1900-luvun ensimmäisiltä vuosikymmeniltä omaksutuin tavoin. Flutingtehtaalla, kuten muissakin paperitehtaissa, työntekijöitä ohjattiin ja koulutettiin huolellisuuteen ja kurinalaisuuteen. Huolellisuus ja kurinalaisuus näkyivät vaatimuksena siisteydestä. Tutkimusaineiston perusteella siisteys näyttäytyi tehtaalla sekä puhtautena ja pölyttömyytenä, mutta myös tehtaan työtiloihin, -koneisiin ja muihin työkaluihin ja työntekijöihin kohdistuva vaatimuksena järjestyksestä. Työnantajan kannalta kyse oli myös onnettomuuksien ennalta ehkäisystä.

Työnantaja pyrki kurinalaisuuteen ja huolellisuuteen etenkin lukuisten ohjeiden, siisteyskasvatuksen ja tiedotuksen avulla. 1960-luvulla työntekijöitä ei uhkailtu sakkorangaistuksilla ja irtisanomisella, kuten vielä vuosisadan alussa Verlassa ja Turussa, mutta työntekijöiden tilaa ja ajattelua rajoitettiin. Siisteyskasvatuksen ja ohjeiden avulla työnantaja loi tehtaan työntekijöille yhtenäisen työskentely- ja toimintakulttuurin lisäksi myös tiukat rajat. Kyse oli samalla työturvallisuusriskien minimoinnista: kun tehdas oli siisti ja järjestyksessä ja työntekijät kurinalaisia, työtapaturmien riski oli pienempi kuin tehtaalla, jossa työntekijät olivat kurittomia ja tehdasalue epäjärjestyksessä. Näin ainakin tehtaan johto uskoi.

Yksityiskohtaisen ohjeistuksen ja siisteyskasvatuksen avulla työnantaja pyrki samalla varmistamaan tehtaan tuotannon jatkuvuuden ja keskeytymättömyyden ja juurruttamaan tehtaalle uuden toimintakulttuurin. Tätä kautta flutingtehtaan työturvallisuustyöstä tuli hiljalleen osa liikkeenjohdon toimintaa, jossa tapaturmat nähtiin taloudellisina ja ehkäistävissä olevina riskeinä. Aluksi tuotannon häiriöttömyys ymmärrettiin tehtaalla tulipalojen ennalta ehkäisynä, mutta myöhemmin tuotanto haluttiin turvata jo laajemmin. Yksittäisen tapaturman nähtiin haittaavan tehtaan toiminnan ja tuotannon lisäksi myös yksilöä, hänen perhettään ja toimeentuloaan. Flutingtehtaalla työturvallisuustyö onkin työväensuojelua puhtaimmillaan: työntekijän terveyden ja turvallisuuden lisäksi työnantaja suojeli myös työntekijän toimeentuloa ja henkistä kehitystä.

Työnantajan ohjeet ja siisteyskasvatus tuottivat tulosta flutingtehtaalla. Yrityksen työtaturmien määrä laski vuodesta 1961 vuoteen 1969 peräti 77 prosentilla. Laskua voi pitää merkittävänä etenkin, kun samaan aikaan valtakunnallisesti työtaturmien määrä jatkoi kasvuaan. Myös palosuojelun laiminlyönnit vähentyivät vuodesta 1961 vuoteen 1962 huomattavasti. Valitettavasti tutkimusaineistosta ei löydy vastausta siihen jatkuiko tilanne laiminlyöntien osalta yhtä hyvänä myös vuosikymmenen lopulle saakka. Vaikka työtaturmien ja paloturvallisuuteen vaikuttavien laiminlyöntien määrä tehtaalla väheni, yhdessä asiassa työnantaja epäonnistui: se ei pystynyt huolehtimaan työntekijöidensä kuulosta. Vuonna 1966 tehdyn kuulotutkimuksen mukaan 24 työntekijällä oli merkittävä kuulovika ja 18 kuulossa oli alkavia muutoksia käytännön kuuloalueella.

Tutkimusaineiston perusteella 1960-luku jakautui työntekijöiden näkökulmasta kahteen jaksoon. Vuosikymmenen ensimmäiset pari vuotta olivat työntekijöille riskialtista aikaa, mutta sen jälkeen työolot muuttuivat turvallisemmiksi. Näyttääkin siltä, että työnantaja ei osannut tuotannon käynnistyessä kiinnittää tarpeeksi huomiota työntekijöiden turvallisuuden vaalimiseen. Esimerkiksi työ säännöt, jossa tuodaan esiin työntekijöiden käyttäytymiseen liittyviä asioita, otettiin käyttöön puoli vuotta tuotannon käynnistymisen jälkeen ja järjestys- ja turvallisuusohjeet painettiin vasta vuonna 1963. Työntekijöille annettiin koulutusta työturvallisuuteen liittyvistä asioista, mutta työtaturmien suuren määrän vuoksi olisi ollut hyvä pohtia koulutuksen riittävyttä. Valitettavasti tutkimusaineistosta ei löydy vastausta tähän kysymykseen.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

Arkistolähteet

Elinkeinoelämän keskusarkisto, Mikkeli.

Tampella Oy Ab, Heinolan flutingtehtaan arkisto (HFA):

- Henkilöstöä koskevat asiakirjat 1958–1962.
- Kirjeenvaihto 1957–1961.
- Kirjeenvaihto 1964–1965.
- Pysyväismääräykset 1960–1962.

Kansallisarkisto, Helsinki.

Kansalliskokoelma (KK):

- Järjestys- ja turvallisuusohjeet. Heinola. Tampella 1963.

Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkeli.

Mikkelin työsuojelupiirin Lahden ja Savonlinnan ammattientarkastuspiirien arkisto (MTSPA):

- Tarkastuspöytäkirjat 1923–1968.
- Saapuneet asiakirjat 1946–1972.
- Vahvistetut työsäännöt 1923–1973.

Ammattiyhdistys

Suomen Paperiteollisuudentekijäin liitto, osasto n:o 81 ry. Nykyinen Paperiliiton Heinolan osasto n:o 81 ry (Paperi), Heinola, Lampikadun toimisto.

- Osaston yleisen kokouksen ja toimikunnan kokousten pöytäkirjat vuosilta 1960–1969.
- Osaston toimintakertomukset vuosilta 1967–1969.
- Luottamusmiehen tallentamat ohjeet, muistiot ja muut dokumentit vuosilta 1961–1969.

Sanomalehdet ja muut julkaisut

Tampella tänään, Tampella Oy Ab:n henkilökunta- ja tiedotuslehti.

- Vuosikerrat 1959–1969.

Internet

Finlex -tietokanta.

- Asetus ammattientarkastuksesta, annettu 30.12.1949:
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1949/19490044>
- Työturvallisuuslaki, annettu 28.6.1958:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1958/19580299>

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahvenisto, Inkeri (2008). Tehdas yhdistää ja erottaa. Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Bibliotheca Historica 118. Helsinki.

Eklund, Kari & Suikkanen, Asko (1982). Työväensuojelusta työsuojeluun. Työsuojelun ja työolojen kehitys Suomessa 1970-luvulla. Tammi. Helsinki.

Eklund, Kari & Suikkanen, Asko (1980). Työolot Pohjois-Karjalan, Kuopion ja Hämeen lääneissä – työolojen alueellisesta vertaamisesta. Työsuojeluhallitus. Tampere.

Forselius, Sinikka (2003). Valistuksen voimalla työtaturmia vastaan. Työväensuojelu- ja huoltonäyttely teollisuustyöntekijöiden valistajana. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalipolitiikan pro gradu. Tampereen yliopisto.

Haapala, Pertti (1989). Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.

Herranen, Timo (1998). Heinolan kaupungin historia 3. 1940–1996. Gummerrus. Heinolan kaupunginmuseo.

Hoskola, Helena (1989). Sata vuotta työsuojelua Suomessa. Työsuojelulainsäädännön synty ja kehitys 1889–1989. Työsuojeluhallitus. Tampere 1989.

Kalela, Jorma (2008). Hyvinvointivaltion rakentaminen. – Pernaa, Ville & Niemi Mari K. (toim.). Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Kleio. Helsinki.

Kalela, Jorma (2000). Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus. Helsinki.

Kalela, Jorma (1986). Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986. Paperiliitto Oy. Tampere.

Kettunen, Pauli (2009). Työsuojelun pitkä linja: luottamus tietoon ja kasvatukseen. Työsuojelun 100-vuotisnäyttelyssä Tampereella 24.11.2009 pidetty puhe. <http://www.mv.helsinki.fi/home/ptkettun/ty%C3%B6suojeluTre241109.pdf>
Katsottu 2.5.2012.

Kettunen, Pauli (1999). Työsuojelun tieto ja valta. – Parikka, Raimo (toim.). Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hämeenlinna.

Kettunen, Pauli (1994). Suojelu, suoritus ja subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa. Helsinki.

Kämäräinen, Markku (2006). Työsuojelulähtökohtia ja peruskäsitteitä. – Riikonen, Eila & Kämäräinen, Markku & Lappalainen, Jorma & Oksa, Panu & Pääkkönen, Rauno & Rantanen, Salme & Saarela Kaija Leena & Sillanpää, Jarmo. Työsuojelun perusteet. Työterveyslaitos. Helsinki.

Kämäräinen, Markku (1999). Itsesuojelusta EY-direktiiveihin. Työsuojelukoulutuksen muotoutuminen Suomessa vuosina 1889–1994. Acta Universitatis Tamperensis 684. Tampere.

Mylly, Juhani (2008). Asustuspolitiikasta suureen muuttoon – pientila-Suomen kuihtuminen. – Perna, Ville & Niemi Mari K. (toim.). Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Kleio. Helsinki.

Pöysä, Jyrki (2010). Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. – Pöysä, Jyrki & Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.). Vaeltavat metodit. Suomen kansantietouden tutkijain seura. Joensuu.

Seppälä, Raimo (1981). Koskesta syntynyt. Tampella 125. Helsinki.

Tapaturmavakuutus -lehti. Nro 1/1987.

Tapaturmavakuutuslaitosten liitto. Työtapaturmatilasto.

http://www.tvl.fi/www/page/tvl_www_9539

Tarkkonen, Juhani (2001). Moniulotteinen työsuojelu. Työsuojelu tietoisena kehittämiskohteena. Työturvallisuuskeskus. Helsinki.

Teräs, Kari (2001). Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulmia työelämän suhteisiin 1880–1920. Helsinki.

Teräs, Kari 1995. Paikallisten työmarkkinasuhteiden kausi. Ammattiyhdistykset ja työsuhteiden säätely Turussa 1880-luvulta 1950-luvulle. Turku.

Tilastokeskus. Työtapaturmatilasto. <http://www.stat.fi/til/ttap/index.html>

Työterveyslaitos (2009). Työhyvinvointi – uudistuksia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki.

http://osha.europa.eu/fop/finland/fi/good_practice/progress/tyohyvinvointi/tyohyvinvointi.pdf Katsottu 4.5.2012

Waris, Heikki (1980). Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikkaan. Seitsemäs painos. WSOY. Porvoo.

Varokeino -lehti. Nro 4/1966.

Vehvilä, A. & Laatuinen, Timo (1971). Työlainsäädäntö.

Vehviläinen, Olli (1987). Alkusanat. – Hyrkkänen, Markku & Vehviläinen, Olli & Hannikainen, Juha. Väki voimakas 3. Näkökulmia työväen ammatilliseen ja paikalliseen historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Tampere.

Viuhko, Ari (2011). Fluting. Huomenna tulee kuluneeksi 50 vuotta siitä, kun aallotuskartongin tuotanto alkoi Rautsalossa. Julkaistu sanomalehti Itä-Hämeessä 22.1.2011.

